

40

Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden İki Örnek

ETNOGRAFYA MÜZESİ VE ESKİ TÜRK OCAĞI MERKEZ BİNASI

NURCAN İNCİ FIRAT

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI
CUMHURİYET DİZİSİ

**CUMHURİYET
DÖNEMİ
MİMARİSİNDEN İKİ
ÖRNEK ;
ETNOGRAFYA
MÜZESİ VE TÜRK
OCAĞI MERKEZ**

BİNASI: Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ve Ankara'nın başkent oluşunun 75. yıldönümü etkinlikleri çerçevesinde hazırlanan bu kitapta, Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'da yapılan Etnografya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Merkez Binası (bugünkü Devlet Resim ve Heykel Müzesi) tanıtılarak, bu yapıların Cumhuriyet dönemi mimarisinin ve kültür sanat hayatının önemli bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Gerek fonksiyonları, gerekse mimari özellikleri açısından önemli olan bu yapıların tanıtımı sırasında, yapıların mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu ve yeni başkent oluşumu hakkında bilgilere de yer verilmiştir.

ANKARA'DA
CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİSİNDEN İKİ ÖRNEK

ETNOGRAFYA MÜZESİ

VE

ESKİ TÜRK OCAĞI MERKEZ BİNASI
(DEVLET RESİM VE HEYKEL MÜZESİ)

Dr. Nurettin İLÇİ FİRAT

52160189

Babam RIDVAN İNCİ'nin Anısına

057 5844

2310315213

T.C.

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 2188

Yayımlar Dairesi Başkanlığı

Sanat Eserleri Dizisi / 203

ANKARA'DA
CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARÎSİNDEN İKİ ÖRNEK

ETNOGRAFYA MÜZESİ

VE

ESKİ TÜRK OCAĞI MERKEZ BİNASI
(DEVLET RESİM VE HEYKEL MÜZESİ)

Dr. Nurcan İNCİ FIRAT

1999 BD 3640

0m 5625/99

© T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI, 1998 / ANKARA
ISBN 975-17-2037-0
Kapak Düzeni : Canan BAYRAM

727.6000956511

Fırat, Murcan İnci

Ankara'da Cumhuriyet Dönemi mimarisinden iki
örnek : Etnoğrafya Müzesi ve Eski Türk Ocağı
Merkez Binası (Devlet Resim ve Heykel Müzesi) /
Murcan İnci Fırat. - Ankara : Kültür Bakanlığı,
1998.

XI, 153 s. : rnk. res. ; 28 cm. - (Kültür
Bakanlığı yayınları ; 2188. Yayınlar Dairesi
Başkanlığı sanat eserleri dizisi ; 203)
ISBN 975-17-2037-0

I. k.a. II. Etnoğrafya Müzesi ve Eski Türk
Ocağı Merkez Binası. III. Seriler: .

727.60956511

Birinci Baskı, 5.000 Adet

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ve Ankara'nın başkent oluşunun 75. yılı nedeni ile 1998 yılının ayrı bir önemi vardır. Bu bağlamda Kültür Bakanlığı, yılın önemini vurgulamak amacı ile çeşitli etkinliklerde bulunmuştur. Belgesel nitelikteki tanıtıcı kitaplara önem veren Bakanlığımız, yapı tanıtımlarının hızla çoğaltılmasında özel bir gereklilik olduğu görüşündedir.

Çok yoğun siyasi gelişmelerin yaşandığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 20. yüzyıl başları, toplumda siyasal, sosyal ve ekonomik yapı değişikliklerinin görüldüğü bir dönemdir. 21. yüzyılın eşiğinde olduğumuz bu dönemde, 20. yüzyıl Türk Mimarisi ile ilgili yapılan araştırmaların da gün ışığına çıkarılması, Türk Mimarlık Tarihi gelişiminin takibi ve Türk Mimarisi'nin son döneminin değerlendirilmesi açısından çok önemlidir.

75. yıl etkinlikleri çerçevesinde hazırlanan yayınlardan biri olan bu çalışmada, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi'nin Ankara'daki iki önemli örneği tanıtılmıştır. Bu dönemin mimari ürünlerinin ülke sathında tek tek incelenmesi, bir bilgi boşluğunu doldurmak yolunda önemli bir adım olacaktır. Bu kitap da, bu alanda atılmış güçlü adımlardan biridir.

13 Ekim 1923 günü başkent olan Ankara'da, dönemin tüm mimari özelliklerini bünyesinde toplamış Etnografya Müzesi ve Türk Ocağı Binalarını tanıtan bu çalışmasından dolayı Dr. Nurcan İNCİ FIRAT'a ve çalışmanın yayına dönüştürülmesini sağlayan Yayınlar Dairesi Başkanlığı'na teşekkürlerimi sunarım.

M. İstemihan TALAY
Kültür Bakanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IX
KISALTMALAR	XI
I. GİRİŞ	1
II. CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA ANKARA	5
III. ANKARA NAMAZGÂH TEPESİ	13
IV. ANKARA ETNOGRAFYA MÜZESİ	19
A) Giriş	20
B) Yapının Tarihçesi	21
C) Yapının Mimarîsi	32
V. ANKARA ESKİ TÜRK OCAĞI MERKEZ BİNASI (DEVLET RESİM ve HEYKEL MÜZESİ)	61
A) Giriş	63
B) Yapının Tarihçesi	63
C) Yapının Mimarîsi	91
VI. MİMAR ARİF HİKMET İSMET KOYUNOĞLU	139
VII. SONUÇ	147
KAYNAKÇA	149

ÖNSÖZ

Cumhuriyetin kuruluşunun ve Ankara'nın Başkent oluşunun 75. yıldönümü etkinlikleri çerçevesinde hazırlanan bu kitapta, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Başkent Ankara'da yapılan Etnografya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Merkez Binası tanıtılmaya çalışılmıştır. Dönemin mimarlık anlayışından ve o dönemde Ankara'nın içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal durumdan kısaca söz etmenin yapıların tanıtımına katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu nedenle, giriş bölümünde I. Ulusal Mimarlık Dönemi anlayışına değinilmiştir. Bu anlayışı hazırlayan nedenlere açıklık getirmek amacı ile kısaca 1900 öncesi anlatılmış ve konu daha sonra 1930 yılına bağlanmıştır. Arkasından Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'da siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeler ile birlikte inşa faaliyetlerinden bahsedilerek, söz konusu iki yapının oluştuğu ortam belirtilmeye çalışılmıştır. Her iki yapının bulunduğu Namazgâh Tepesi hakkında ise, kaynaklardan toparlanabilen bilgilere yer verildikten sonra yapıların tanıtımına geçilmiştir. Bu tanıtımın arkasından I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin önemli mimarlarından olan ve Ankara'da yaptığı konumuz olan Etnografya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Merkez Binaları ile döneme damgasını vurmuş Arif Hikmet Koyunoğlu'nun yaşamına yer verilmiştir.

I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nden gelen bu iki yapı hakkındaki çalışmamız, yapıların belgelenmesi ve daha sonra bu dönem üzerinde çalışacaklara ışık tutması amacı ile hazırlanmıştır. Bu dönem yapılarının bu şekilde, tek tek incelenmesi iki yıl sonra 'Geçen Yüzyıl' diyecek ve geride bırakacağımız 20. yüzyıl başlarını kapsayan Türk Mimarisi'nin, daha iyi değerlendirilmesine yardımcı olacaktır.

Gönderdiği mektuplarla beni bilgilendiren Sayın Arif Hikmet Koyunoğlu'nu saygı ile anarken, bu konuda çalışmama neden olan hocam Sayın Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na, kitabın basılması için gösterdikleri yardımlarından dolayı Anayasa Mahkemesi Başkan vekili Sayın Güven Dinçer'e , yayınlar ile ilgili çalışmalarında bana her zaman destek veren Sanat Tarihi Uzmanı Sayın Suzan Bayraktaroğlu'na, fotoğraf çekimindeki yardımlarından dolayı Sayın Gülşen Günel'e, kitabın hazırlanmasındaki desteği ve yazılmasındaki gayretlerinden dolayı eşim Dr. M. Serdar Fırat'a, desteklerini her zaman üzerimde hissettiğim aileme teşekkür ederim.

Ankara-1997

Dr. Nurcan İNCİ FIRAT

KISALTMALAR

a. g. broşür	: Adı geçen broşür.
a. g. e.	: Adı geçen eser.
a. g. m.	: Adı geçen makale.
a. g. mektup	: Adı geçen mektup.
bkz.	: Bakınız
R.	: Resim.
Ş.	: Şekil.

I - GİRİŞ

Ankara Etnografya Müzesi ile Resim ve Heykel Müzesi Binalarının yapıldığı dönemdeki mimarlık anlayışının, ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin kısaca da olsa gözden geçirilmesi, 20. yüzyıl başlarında gelişen Türk Mimarîsi'nin daha iyi değerlendirilebilmesi açısından yararlı olacaktır. Bunun için, Klasik Osmanlı Mimarîsi'nden sonra 20. yüzyıl başlarına kadarki mimarî gelişmeler siyasal, sosyal ve ekonomik değişimler ile birlikte incelenmiştir.

16. yüzyılda Mimar Sinan'la ulaşılan Klasik Osmanlı üslûbu 17. yüzyıl sonuna kadar etkisini göstermiştir. 1663 tarihinde tamamlanan Yeni Cami, Sinan üslûbu ile yetişen kuşağın son eseri olarak görülmektedir. Oysa Osmanlı Mimarîsi'nin 18. yüzyıldaki görüntüsü, oldukça değişik özellikleri beraberinde getirmiştir. Bu değişiklikler Osmanlı toplumsal yapısı ile yakından ilgilidir. Bu dönemde batı ile, özellikle de Fransa ile ilişkilerin artması sosyal, ekonomik ve kültürel alanda olduğu kadar mimarî alanı da etkilemiş ve mimariye özellikle süsleme alanında yepyeni görüşler getirmiştir. Mimarî, mekân açısından değil, dekoratif açıdan ele alınmıştır.

17. yüzyıl sonlarından başlayarak, Sinan'ın ciddi, akılcı üslûbuna karşılık, III. Ahmet zamanında (1703-1730) Lale Devri ile yeni bir üslûp doğmuştur. Klasik devrin sade desenleri yerini gıderek baroğun karmaşık desenlerine bırakmıştır. Daha hafif ve ince desenlerin görüldüğü Rokoko üslûbu, Barok üslûbun hemen arkasından gelmiş ve onunla kaynaşarak gelişmiştir. 18. yüzyılda özellikle süslemede kendini yoğun bir şekilde gösteren Barok ve Rokoko üslûbunun etkileri İstanbul'da Nuruosmaniye (1748-1755) ve Laleli (1759-1763) Camilerinde görülmektedir. III. Selim (1789-1807)'den itibaren yoğunlaşan batılılaşma hareketleri, 1839'da Tanzimat'ın ilanından sonra daha da hız kazanmıştır. İmparatorluğu kurtarmak amacı ile sürdürülen batılılaşma çabaları, ordu, eğitim ve yasal alanda olduğu gibi mimarlık alanında da batılı yöntem ve biçimlerin kullanılmasına neden olmuştur. Yani mimarlıkta batıya bağımlılık, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik durumun bir uzantısıdır. 16. yüzyılda Sinan'la klasik değerlerine ulaşan Osmanlı Mimarlığı'nın, bu değerleri yitirmeye başlaması, batılılaşma hareketlerinin mimarlığa yansımaları ve yeni batı biçimlerinin Türk Mimarîsine aktarılması ile oluşmuş farklı bir anlayıştan kaynaklanmıştır. Klasik çağını yaşadktan sonra, batıya yönelen Osmanlı Mimarlığı ilk dönemlerde tamamıyla olmasa da, gıderek

artan batı eklektizmi ile batının üslûp özelliklerini göstermeye başlamıştır. Böylece Osmanlı Mimarîsi, 18. yüzyıldan başlayarak, Barok ve Rokoko üslûbunun etkisine girmiş ve bu durum 19. yüzyıl başlarında da devam etmiştir. Barok ve Rokoko üslûbunun arkasından gelen ve onunla içiçe gelişen Ampir üslûba geçişin en güzel örneği ise 1826 yılında yapılan Nusretîye Camisi'dir Bu üslûbu 1853 yılında yapılan Dolmabahçe ve 1854 yılında yapılan Ortaköy Camileri de yansıtmaktadır.

19. yüzyıl boyunca batıda gelişen ulusculuk-milliyetçilik düşüncelerinin etkisi ile oluşan Neo-Klasik üslûp, aynı yüzyılın sonlarında Osmanlı Mimarîsi'nde de kendini göstermiştir. Bu sırada, 19. yüzyıl sonlarına kadar usta-çırak ilişkisi ile yetişen mimarlar, 1882 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi (Devlet Güzel Sanatlar Akademisi-Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi) ile artık batı anlamında kurulan bu eğitim kurumunda yetişmeye başlamış ve böylece mimarlık eğitimi, bağımsızlığına kavuşmuştur. Akademiye, ilk mimarî hocası olarak İtalyan Mimar Alexandre Vallauray tayin edilmiş, daha sonra Giulio Mongeri Mimarî Hocası olmuştur. Mongeri, uzun yıllar burada çalışarak birçok mimar yetiştirmiş ve Vallauray dönemi tutumunu sürdürmüştür. Bu yıllarda, yerli mimarların sayısı artarken, yabancı uyruklu mimarlar da büyük ölçüde görev almaya devam etmişlerdir.

Bu dönem, Ziya Gökalp'in (1876-1924) Türkçülük anlayışının sanatta, özellikle mimarlıkta etkin olduğu bir dönemdir. Ulusal olma, mimarlığa biçimsel-duygusal bir yaklaşım olarak yansımış, tarihe dönük bir mimarlık anlayışı döneme hakim olmuştur. Türk Mimarîsi'ndeki batı etkisine bir tepki olarak doğduğu bilinen bu anlayış, 1908'de II. Meşrutîyet'in ilanı ile daha güçlenmiştir. I. Ulusal Mimarlık Dönemi olarak da adlandırılan bu dönem, mimarînin yabancı etkilerden arındırılma çabalarının harcanarak, batılılaşma eğilimine ilk tepkilerin gösterildiği dönem olarak tanınmış ve 1930'lara kadar varlığını sürdürmüştür. Böylece 19. yüzyıl sonlarından itibaren toplumsal ve siyasal yapıda görülen değişikliklerle gelişen ulusculuk-milliyetçilik anlayışına dayalı, daha farklı bir mimarî üslûbun ortaya çıktığı ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde de devam ettiği görülmektedir. Bu anlayış ile Türk Mimarları Klasik Türk Mimarî eserlerini inceleyip, bir rönesans devri yaratmaya gayret etmişlerdir.

Almanya'da eğitim görerek, yurda dönen dönemin önemli mimarlarından Kemalettin Bey (1870-1927), Evkaf Fen Heyeti Reisi olarak yanına topladığı genç mimarlar ile bir çok eser yaratmış ve yaptıkları işlere Türk ruhu vermeye çalışmıştır. Dönemin Avrupa'da eğitim görmüş diğer önemli bir mimarı da Vedat Bey'dir (1873-1942). O da aynı görüşle serbest mimar olarak çalışmıştır. Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu (1888-1982) ve Mimar Muzaffer Bey (1881-1920/21) de bu dönemin mimarlarından.

Bu mimarlık hareketleri, 1912 yılında Balkan Savaşı'nın ve 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile yavaşlamışsa da Cumhuriyet'in ilanından sonra daha da yoğunluk kazanarak 1930'lara kadar devam etmiştir.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, yeni bir devlet doğmuş, başkent ise Ankara olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra, toplumsal yapıda daha önce de var olan, millîleşme düşüncesi daha yeni bir anlayışla ortaya çıkmıştır. Artık yeni bir dinamizm ile başlatılan

ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitim reformları ile Türk toplumunun yapısal özelliklerinde önemli değişiklikler hissedilmektedir. Buna bağlı olarak I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin gelişmesinde Cumhuriyet'ten sonra daha yoğun hissedilen milliyetçilik anlayışının büyük etkisi olmuştur. Cumhuriyetten, hatta savaştan önce Mimar Kemalettin ve Vedat Beylerin saptadığı ilkeler çerçevesinde devam eden biçimleme anlayışı, imparatorluğun son ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Yapı Sanatı'nı batıya bağımlılıktan kurtarmayı amaçlamış ve böylece Ulusal Mimarlık Akımı'nın da gelişmesine neden olmuştur. Mimar Kemalettin; İstanbul 4. Vakıf Hanı (1916-1926), Laleli Apartmanları (1922), Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü (1927-1930), Ankara Vakıf Apartmanı (1928-1930) gibi yapıları ile döneme damgasını vurmuştur. Mimar Vedat Bey'in İstanbul Sirkeci Büyük Postane Binası (1909), Ankara II. Meclis Binası (1923-1924), Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'nun Ankara Etnografya Müzesi (1925-1926), Türk Ocağı Merkez Binası (1927-1930), Mimar Muzafer Bey'in İstanbul Hürriyet Abidesi (1909), Konya'da çalıştığı Ziraat Abidesi (1915-1917), Dar-ül Muallimin (Gazi Lisesi, 1917), Dar-ül Muallimat (Selçuk Üniversitesi Rektörlük Binası, 1924), Binaları da dönemin özelliklerini yansıtan önemli yapılardır. Bu yapılarda her zaman Rönesans cephecilik anlayışının hakim olduğu, simetrik bir düzenleme uygulanmaya çalışılmıştır. Ön cephede görülen anıtsal girişler, orta ve köşe çıkmaları, saçak seviyesinden yukarı taşırılmış cepheler dönemin kütle anlayışını yansıtmıştır.

Bu dönemde mimarların, Türk toplumunda görülen eğilimlere uygun olarak, yapılardaki süslemeler için, Tarihi Türk Mimarisi'ni kaynak olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Yani bu dönemde, yapı yüzeylerinin ulusal gururu okşayacak bir biçimde düzenlenmeye çalışıldığı, bu nedenle saçak, pencere, kemer, sütun ve sütun başlıkları gibi Tarihi Osmanlı Mimarisi'nin yapı elemanları ile rumî ve palmet desenlerinden, mukarnas ve çini süslemelerden yararlanıldığı görülmektedir. Cephelerde hep Osmanlı hatta Selçuklu yapılarının mimarî ve süsleme elemanları kullanılmaya çalışılmış, süslü cephele- rin plandan önde geldiği, kalıplaşmış kütle anlayışı içinde yapılar hep plastik bir ürün olarak değerlendirilmiştir. Bazı klasik mimarî detaylar, örneğin Ankara Palas (1924-1927/28) ve Tekel Başmüdürlüğü Binalarında (1928) görülen yalancı kubbeler, fonksiyonel amaçtan uzak, dekoratif öğeler olarak kullanılmıştır. Klasik dönemde her şeyin bir fonksiyonu varken, bu dönemde fonksiyonu olmayan birçok eleman ile karşılaşıl- maktadır. Kısaca bu dönemde kullanılan mimarî detaylar daha önceki klasik çağda cephe- lerde bolca kullanılan elemanlardır. Ancak klasik çağda kubbe, anıtsal giriş, çini, mu- karnas gibi dini yapılardaki mimarî elemanlar bu dönemde sivil yapılarda da uygulan- mıştır. I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin cephe süslemeleri, 15. ve 16. yüzyıl Osmanlı Mi- marisi'nin oyma, kakma, çini kaplama, kalem işi tekniği ile gerçekleştirilmeye çalışılmış- tır. Görülüyor ki, son Osmanlı Dönemi'ndeki mimarî ürünlerin kullanımına temel olan eklektik tutum, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da sürdürülmüştür. Bu üslûp, daha ziyade dini yapılara uygun olan ve sivil mimarîde her zaman hoşla gitmeyen, sivri kemer mukarnaslı başlık, çini kaplamalar ve kubbe gibi elemanların ölçsüz şekilde, cephelerin çeşitli yerlerinde, hep birlikte kullanılması ile çöküşe sürüklenmiş, giderek modern be- tonarme mimarisi, tarihî şekillerin uygulanmasına son vermiştir.

Kısaca, 19. yüzyıl sonlarında başlayan, 20. yüzyıl başlarında devam eden, 1908'de II. Meşrutiyet'in ve 1923'de Cumhuriyet'in ilanı ile gelişerek, 1930'larda sona eren bu dönem, Türk Mimarlık tarihinde I. Ulusal Mimarlık Dönemi olarak tanımlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında gelişip, Cumhuriyetin ilk on yılında etkisini sürdüren bu dönem, aynı zamanda beş yüz yıllık bir imparatorluğun çöküşüne, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşuna tanık olmuştur¹.

---

¹ Bu konularda bkz.:

- ASLANAPA Oktay, Türk ve İslam Sanatı, İstanbul 1973, s: 108-111.
- ASLANOĞLU İnci, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara 1980, s: 13, 35.
- ASLANOĞLU İnci, "1930'lar Türk Mimarlığında Batı Etkileri" BEDRETTİN CÖMERT'E ARMAĞAN, Ankara 1980, s. 549-560.
- ASLANOĞLU İnci, "Birinci ve İkinci Milli Mimarlık Akımları Üzerine Düşünceler" MİMARİDE TÜRK MİLLİ ÜSLUBU SEMİNERİ, İstanbul, 11-12 Haziran 1984, s. 41-51.
- BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, "Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi" MİMARLIK 15, 1977, s. 10-16
- CEZZAR Mustafa, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, İstanbul 1971,
- KUBAN Doğan, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul 1954,
- KURAN Abdullah, "XX. Yüzyılda Batı Mimarisi ile Türk Mimarisi'nin Gelişmesi Hususunda Mukayeseli Bir Çalışma" TÜRK SANATI TARİHİ ARAŞTIRMA ve İNCELEMELERİ I, İstanbul 1963, s. 415-422.
- Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'nun şahsıma gönderdiği mektuplar.
- SÖZEN Metin vd., Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul 1975,
- SÖZEN Metin, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Ankara 1984,
- SÖZEN Metin, "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimarları", MİMARİDE TÜRK MİLLİ ÜSLUBU SEMİNERİ, İstanbul, 11-12 Haziran 1984, s. 35-39.
- SÖZEN Metin, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi, Ankara 1996,
- SÖZEN Metin, TAPAN Mete, 50 Yılın Türk Mimarisi, İstanbul 1973, s. 14, 100-108.
- YAVUZ Yıldırım, Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi, Ankara 1981, s. 57, 64, 75, 78, 80.
- YAVUZ Yıldırım, "Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Mimari Biçim Endişesi" MİMARLIK 10, 1973, s. 26-44.
- YAVUZ Yıldırım, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Ulusal Mimari Üzerindeki Batı Etkileri (1908-1918)" ODTÜ MİMARLIK FAKÜLTESİ DERGİSİ 2, 1976, sayı: 1, s. 9-34.
- YAVUZ Yıldırım, "Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi" BOYUT 1982, s. 28-32.

II - CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA ANKARA

Ankara Etnografya Müzesi ile Devlet Resim ve Heykel Müzesi Binalarının oluşturduğu ortamın daha iyi algılanabilmesi için, Cumhuriyetle birlikte Ankara'nın içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel durumun genel çizgileri ile de olsa anlatılmasının konuya katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

I. Dünya Savaşı arkasından başlatılan Kurtuluş mücadelesinin zafer ile sonuçlanmasından sonra Türkiye için yeni bir dönem başlamış, Cumhuriyet ilan edilmiş, yeni bir Türkiye doğmuştur. Mustafa Kemal, uzun süren harp ve işgal yıllarının bıraktığı kalıntılar üzerinde; yeni bir devlet, yeni bir memleket yaratmanın çabasına girmişti. 1923 yılı başlarken, halk gerçekten yorgun, ülke haraptı. Cephelelerde ve cephe gerisinde pek çok insan yok olmuştu. Misak-ı Milli hudutları içinde yaklaşık 12 milyonluk nüfus kalmış, ekonomik hayat felce uğramıştı. Tarım en ilkel metodlarla yapılmakta, herşey ithal edilmekte idi. Yeni bir hamle için, ne yönetici, ne teknik kadro vardı. Böyle bir ortamda; devrimler birbirini izlemiş ve toplumda köklü değişiklikler yapılmıştı. Halifeliğin kaldırılması (1924), Şapka ve Kıyafet devriminin yapılması (1925), Medeni Kanunun kabul edilmesi (1926), yeni harflerin kullanılmaya başlanması (1928) Türkiye'nin görünümünü değiştirmişti. Bu dönemde her türlü yokluğa karşın milli duyguların coşkunluğu, zaferin verdiği sevinç ve birlik, Türk Milletinin çalışma isteğini kamçılıyordu. Böylece her geçen yıla çok değişik girilmiş, batı ile dostluk bağları kurulmaya başlanmıştı. Bu yıllar toplumsal değişikliklerin yoğun olduğu yıllardı².

Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra, Mustafa Kemal'in karargâhı ve Kurtuluş Savaşı'nın merkezi olan Ankara'nın yeni devletin başkenti olması uygun görülmekte idi. Yeni Türk Devleti'nin kuruluşunu ancak Anadolu'nun ortasında hiç yoktan var edilecek bir başkentin simgeleyebileceği düşünülmekte idi. 9 Ekim 1923'te Dışişleri Bakanı İsmet Paşa ve 14 arkadaşı Millet Meclisi'ne verdikleri bir önergede yeni Türk Devleti'nin başşehrinin Ankara olmasını istemişlerdi. Önerge üç günde komisyondan geçerek genel kurula gelmiş ve Cumhuriyet'in ilanından 16 gün önce, 13 Ekim 1923'te bir tek muhalefet oyuna karşı büyük çoğunlukla kabul edilmişti. İstanbul'un başkentlikten mahrum edilişi, küçük bir Anadolu kasabasının başkent olması içte ve dışta tepkilere yol açmıştı. Çünkü yüzyıllardan beri başkent İstanbul'du, tüm ülke oradan idare edilmişti, elçilikler hep İstanbul'da idi³. Buna rağmen 13 Ekim 1923'te "Türkiye Devletinin Makarri İdaresi Ankara şehridir" diyen yasa tasarının kabulü ile Ankara uzun tartışmalardan sonra başkent olmuştu. O sırada kent alt yapı hizmetlerinden yoksun, tozlu, yoksul, 40.000 kadar nüfuslu bir bozkır kasabası görünümündeydi. Sıtma yuvası bataklıkları, susuzluğu ve sert iklimi Ankara'nın başkent olarak seçilmesine kuşklar uyandırmıştı. Birçok yabancı ülke, temsilcilerini göndermek istememişti. Falih Rıfkı Atay; 1923 Ankara'sından "Şimdi geri bir Anadolu kasabasının bile o günkü Ankara kadar iptidai olduğunu sanmıyorum" diye bahsetmektedir⁴.

² ANONİM, "Çıktık Açık Alınla On Yılda Her Savaştan" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 9-10.

³ ANONİM, "Ankara'nın Taşına Bak", 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 21-22.

⁴ ATAY Falih Rıfkı, Çankaya 1918-38, İstanbul 1969, s. 351.

- ASLANOĞLU İnci, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara 1980, s. 11.

Gerçekten de Ankara, Kale ile bugünkü Gençlik Parkı'ndan İstasyon'a uzanan bataklık arasında kalmış ve kalenin eteklerine yaslanmış küçük kerpiç evlerden oluşmaktaydı. Bugünkü Cebeci, Kurtuluş ve Yenışehir semtleri yer yer ekili tarlaların bulunduğu fakat çoğu sarı ot biten boz arazi, Gençlik Parkı civarı ise bataklık halinde idi⁵. Ankara'nın yerleşim merkezi Kale ve civarı iken yaz aylarında Çankaya, Dikmen, Etlik ve Keçiören'deki bağ evlerine geçerlerdi.

Bu durumdaki bir Anadolu kasabasının başkent olması için bozkırda adeta hiç yoktan bir şehir yaratmak gerekiyordu. Çünkü ağaç yoktu, su yoktu, cadde hatta sokaklar yani yol yoktu, elektrik yoktu, inşaat ustası ve malzeme yoktu, hiçbir alt yapı tesisi yoktu⁶. 1923'de gerçekten yoksul bir bozkır kasabası olan Ankara, Atatürk'ün 27 Aralık 1919'da ilk geldiği zamandan beri az değişmişti⁷. 1923'den hemen sonra Ankara'da doğru dürüst bir bina yoktu. En görkemli bina I. Meclisin içinde çalıştığı eski İttihat ve Terakki Fırkası Binası (1915) idi. Savaş boyunca bakanlıkların çoğu Vilayet Konağı'ndaki birer ikişer odada çalışıyordu. Bu nedenle Ankara'da Cumhuriyet'in ilanından sonra inşaatlara hemen başlanmıştı. Başkent olmasıyla da, yapısal faaliyetlerin daha hızlandığı bir merkez olmuştu, öncelikle de devlet binalarının inşasına girilmişti. Cumhuriyet'in başlangıcında, Eski Ankara kesimi kente gelenleri bir süre daha barındırmışsa da, bu yeterli olmamış kısa zamanda şehrin gelişimi batıya ve güneye kaymıştı⁸.

Çorak arazide modern bir şehir, modern bir başkent yaratmak genç cumhuriyetin ilk on yılındaki başlıca hedefi olmuştu⁹. 1924 yılının Mayıs ayında Ankara Belediyesi kurulmuş ve aynı yıl kent için bir gelişme planı hazırlanmıştı. Alman uzman Heussler tarafından yapılmış olan kentin bu ilk gelişme plânı, biri eski Ankara'da, diğeri Yenışehir'de tasarlanan bir plândı¹⁰.

Bir taraftan devlet, bir taraftan özel kişiler ve kuruluşlar yeni başkenti kurmak için faaliyete geçmiş, bakanlık binaları gibi resmî binaların ve konutların yapımına süratle girilmiş, birkaç yıl içinde Ankara'nın çehresi değişmişti. Ancak, başkentin planlı bir şekilde inşasına 1925'te başlandığı söylenmektedir¹¹. O yıldan sonra özellikle 1926 yılında, Ankara büyük bir şantiye görünümüne girmişti¹². Eski dar sokaklı kerpiç evli Ankara'nın yanıbaşında 1925'ten sonra artık modern bir başkent yükselmeye başlamıştı. 1926-27'de Eski Taşhan Meydanı'ndan şimdiki Kızılay'a doğru Atatürk Bulvarı'nın doğrultusu çizilmiş ve bu "bulvar" üzerinde ilk binalar yükselmeye başlamıştı¹³.

Böylece, Çankaya sırtları ile Ulus arasındaki boş arazide Yenışehir gelişmekte idi. Buranın planını bir Macar şehircilik uzmanı kroki halinde çizmişti¹⁴. Buna göre Yenışe-

⁵ ANONİM, "1923 ve Öncesi Ankara" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 24-25.

⁶ ANONİM, "Yoklar Kenti" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 25.

⁷ ANONİM, "1923 ve Öncesi Ankara" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 24.

⁸ Bu Konuda Bkz.,

- ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 22,

- ANONİM, "1923 ve Öncesi Ankara" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 24.

⁹ ANONİM, "Yoklar Şehrinden Başkente" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 33.

¹⁰ YAVUZ Yıldırım, "Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Mimari Biçim Endişesi" MİMARLIK 10, 1973, s.

- ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 12.

¹¹ ANONİM, "İnşaat Başlıyor" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 28-29.

¹² ANONİM, "Yoklar Kenti" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 25.

¹³ ANONİM, "Bir Başkent Yaratılıyor" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 19.

¹⁴ ANONİM, "Yoklar Kenti" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 25.

hir kesimindeki arazi, satın alınarak parsellenip konut yapımına gidilecekti¹⁵. Yeni ve modern bir şehir oluşturulurken bir takım sorunları da birlikte getiriyordu. Bunların en önemlisi arsa spekülasyonu idi. Ucuza alınan arsaların pahalıya satılmasını önlemek gerekiyordu. Bunun için yeni planın içinde kalan arsaların dörtte biri sahiplerine bırakılıyor, kalan bölümler kamulaştırılıyordu. Bu arsalar isteyenlere m²'si bir Türk Lirası'na satılıyor, ancak bina yapımları şart koşuluyordu¹⁶. Yani ilk olarak istimlak sorunu çözülmüş, Yenisehir biçimlemesi başlamıştı. Üst bürokrat kesimle, devletin ve bazı kuruluşların memurları için yapılan evler da bu bölgede olacaktı¹⁷. Bugünkü Sağlık Bakanlığı'nın arkasındaki bölgede tek katlı üçer, dörder odalı "Memur Evleri"nin temeli 1925'te atılmış ve Yenisehir'in kurulması bu evlerin inşası ile başlamıştı. Burası "Büyük Ankara Şantiyesi"nin ilk kısmını oluşturmuş ve 4.500-5.000 TL'sına mal olacak evlere iki milyonun üzerinde harcama yapılmıştı. Bu evler ayda elliser lira taksitle sekiz yılda ödenmek üzere memurlara satılmış ve bunlara sonradan bir kat daha ilave edilebileceğini söylemişti¹⁸. İlk olarak bu evlerden 148 tane yapılarak evlerin tek tip ve ikişer katlı olması öngörülmüştü. Ancak bunlar daha sonra yıkılarak yerine apartmanlar yapılmıştır¹⁹. 1926 yılında Yenisehir'de inşaat çalışmaları hayli ilerlemişti. Sürekli binalar inşa ediliyor ilk gelişme planı olan "Yenisehir Nazım Planı" dışına taşılıyordu. Kentin hızlı ve düzensiz büyümesi karşısında, bu planın yetersizliği ve disiplinsiz bir inşaaatı yol açtığı anlaşılmıştı. Yenisehir dışında kaçak inşaat yapılıyor. Böylece konut sayısı her yıl artmış, ancak plansız gelişen birçok yeni mahalleler türemişti. Bu mahallelerden biri olan Cebeci'de, adeta yeni bir şehir yükseliyordu²⁰.

Ankara'nın bu yıllardaki imar durumunu Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu şöyle açıklamıştır. "Birbirine zıt malzeme ile, karmakarışık bir vaziyette, fırtınalı bir havada gökyüzünden aşağı atılmış, nereye düşmüşse orada kalmış gibi. Bu karmaşıklık Ankara'nın imaridir. Bu imar değil rezalettir."²¹.

Kentin gelişmesinin yeni bir plan çerçevesinde düzenlenme gereğinin duyulması üzerine 1928 yılında İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuş ve Ankara Belediyesi milletlerarası bir imar planı yarışması açmaya karar vererek, bir yarışma düzenlenmişti²². Dünyanın birçok meşhur şehircilerinin katıldığı yarışmada, yarışmayı kazanan ve Ankara'ya davet edilen²³. Hermann Jansen'in planına göre hemen çalışmalara başlanmış, ancak plansız gelişme de bu arada sürmüştü. Başkent olmasından sonra Ankara'da başlatılan yoğun inşa faaliyetleri için bazı gözlemciler "Yeni Ankara başdöndürücü bir süratle inkişaf ediyor. Taşhan önünden, Samanpazarı'na, Samanpazarı'ndan Cebeci'ye, Cebeci'den Yenisehir'e, Yenisehir'den Kavaklıdere'ye doğru uzanan sahalarda apartmanlar, evler, resmi binalar sanki yerden fıskırmışcasına yükseliyordu" demişlerdi. 1928 yılı imar konusunda, Ankara için yeni

¹⁵ ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 22.

– ATAY Falih Rıfkı "Ankara" HAKİMİYET-İ MİLLİYE, 29 Birinci Teşrin 1933.

¹⁶ ANONİM, "Sıtma" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 25.

¹⁷ ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 22.

¹⁸ ANONİM, "Yoklar Kenti" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 25.

– ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 22.

¹⁹ ANONİM, "Yoklar Kenti" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 25.

²⁰ ANONİM, "Jansen Planı" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 41.

²¹ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, "Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi" MİMARLIK 15, 1977, s. 16.

²² ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 12.

²³ ANONİM, "Jansen Planı" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 41.

atılımların yapıldığı yıl olmuş, Jansen planına göre kentin denetimli gelişmesi için çalışılmıştı, 28 Mayıs 1928'de bakanlıkların yapımı ile ilgili yasa da onaylanmıştı²⁴.

Ancak başkent Ankara'nın Nazım Şehir Plânı'nı hazırlayan Alman Şehircilik Uzmanı Jansen'in bu planının da, Ankara'nın gelecekteki nüfusunu ve gelişmesini pek yerinde tahmin edemedi, fazla mütevazı ölçülerde yapılmış olduğu, ihtiyaçları karşılamadığı sonradan anlaşılmıştı. Örneğin şehrin nüfusunun 200.000'i geçmeyeceği sanılmış, havaalanı bile bugünkü Tandoğan Meydanı'na yerleştirilmişti. Bu sırada kaçak inşaatlar artmıştı. Yenişehir'de belirli bir plâna göre modern güzel konutlar, devlet binaları yükselirken, diğer bölgelerde geliş güzel tek katlı, çift katlı, üç katlı binalar yükselmekte ve Bentderesi'nin arkasında ilk gecekondu görülmekte idi. İlk on yılda Ankara'da çok sayıda bakanlık, devlet dairesi ve okul binaları yapılmıştı. Bunların başında II. Meclis Binası (1923-1924), Gazi Mustafa Kemal ve Latife Hanım İlkokulları (1924), Maliye Bakanlığı (1925), Büyük Postahane (1925), Adliye Sarayı (1925-1926), Etnografya Müzesi (1925-1926) Ziraat Bankası (1926-1929), Türk Ocağı Merkez Binası (1927-1930), Vakıf Apartmanı (1928-1930), Eski Hukuk Mektebi binası gelmekte idi²⁵. 1924 yılında Numune Hastanesi, 1926 yılında Himaye-i Etfal Binası (Çocuk Esirgeme Kurumu), 1928 yılında Gazi Çiftliği İstasyon Binası da toplumun farklı ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılmış olan diğer binalardandı. Falih Rıfkı Atay, 1923-33 arası on yıl içinde Ankara'da çok sayıda resmi bina inşa edildiğini, bunların bakanlık binaları, ilim kuruluşlarına ait yapılar gibi idarî mekânizmanın düzenli çalışabilmesini sağlayacak modern çatılar olduğunu yazmıştır²⁶.

1923-33 yılları arasında Ankara'da resmi ve özel olarak inşa edilen yapı sayısı:

1926 yılında	.....	240	Tane
1927	"	367	"
1928	"	246	"
1929	"	87	"
1930	"	203	"
1931	"	275	"
1932	"	151	"
1933	"	140	"

idi. İlk on yıldaki özel evler ve iş yerleri için harcanan 16.500.000 TL., alt yapı masrafı ise 7.500.000 TL. idi²⁷.

Yapılan binalarla belli noktalar oluşturulmuştu. Örneğin I. (1915) ve II. Meclis (1923-1924) Binaları ile Ankara Palas (1924-27/28) Ulus'ta önemli bir politik noktayı oluştururken, Etnografya Müzesi (1925-1926) ile Türk Ocağı Merkez Binası (1927-1930) da kültür ve sanat ağırlıklı ayrı bir nokta oluşturmakta idi. Ayrıca Ulus'da yapılan Osmanlı Bankası (1926), Ziraat Bankası (1926-1929), İş Bankası (1929) ve Merkez Bankası (1931-1933) Binaları gibi bankalardan bir merkez oluşturulmuş ve bunların bulunduğu caddeye Bankalar Caddesi adı verilmişti. 1928'de yapılan DDY Genel Müdürlüğü Binası,

²⁴ ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 12, 17, 19.

²⁵ ANONİM, "Jansen Planı" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 41.

²⁶ ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 17-18.

– ATAY Falih Rıfkı, a.g.m., s. 90.

²⁷ ANONİM, "Jansen Planı" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 41.

1932'de yapılan İstasyon Binası ve daha sonra yapılan Gar Gazinosu da (1935-1937) önemli bir üçgen meydana getirmişti²⁸.

Ankara'nın Cumhuriyet'ten önce de, sonra da en önemli merkezi Taşhan Meydanı (Ulus) idi. 1924'te parke taş döşenen bu meydanın adı önce Hakimiyet-i Milliye daha sonra Ulus Meydanı olmuş, 1927'de anıtın dikilmesi ile daha da önem kazanmıştı. Ticaret merkezi olması açısından da önemli olan Ulus'tan başka, diğer bir semtde Çankaya idi. 1923-1933 yıllarında Atatürk'ün oturduğu Çankaya bu yıllarda bağ evleri ile dolu, Ankara'nın yazlığı gibiydi. Ancak kışın ulaşımı çok güçtü, Yenişehir semti ise, Ankara İmar Planı ile oluşmuş, 1925'te ilk memur evleri, 1928'de bakanlıkların inşası ile gelişmişti. 1925'ten itibaren özellikle kaçak inşaatlarla gelişen Cebeci de başka bir semtti. Yerli halk ise, Kale civarında oturuyordu. O yıllarda Bentderesi'nde de ilk gece-kondular oluşmaya başlamıştı²⁹.

Ankara, Cumhuriyet'ten sonra inşa faaliyetlerinin yoğun olması dolayısı ile o dönem mimarlarının ilgisini çekiyordu. Bu dönemde Ankara'da görülen başlıca mimarlar; Kemaltin Bey, Vedat Bey, Arif Hikmet Koyunoğlu, yabancı olarak da G. Mongeri sayılabilir³⁰. 1923'te Arif Hikmet Koyunoğlu Ankara'daki tek serbest mimar idi. Bu mimarlar hep Türk motif ve çizgilerinin hakim olduğu eserler yaratmaktaydı. Ancak, 1930'lu yıllarda Holzmeister gibi farklı anlayıştaki yabancı mimarların sayısında da artış görülmüştü³¹.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında görülen; İnşaat işçisi ve usta bulabilme sorunu yoğun inşa faaliyetlerinin olduğu Ankara'da daha önemli idi. İmparatorluk Döneminde marangoz, demirci, taşçı gibi yapı ustalığı Ermeni ve Rum ustaların ellerindeydi. Onların da çoğu savaştan sonra yurt dışına gittikleri için iyi usta bulmak o yıllar için bir sorundu. Savaş sonrasında yeni kuşağın yetişmesi için yeterli zaman geçemediğinden inşaatlarda çalıştırılacak işçi bulunamıyordu. Bulunanlar da iş bilmiyordu³². Kısıtlı sayıdaki işçilerin bulunduğu işçi kahveleri vardı ve işçiler buradan sağlanırdı. Dülgerler, kaba iş yapanlar, ekseri Kastamonulu idi. Demir işleri yapanlar ise, daha çok rumlardı. 1920'lerde ustaların büyük bir kısmı Macar, Bulgar, Alman ve Avusturyalı yabancıları³³. Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle Macar ustalar dikkati çekiyordu. Ülkelindeki siyasal durum nedeni ile, 1920'lerin son yıllarında Ankara'da inşaatlarda çalışmaya başlayan Macar ustalar³⁴ 1925'te Etnografya Müzesi'nin inşaatında da çalışmışlardı. Ancak çok geçmeden bu yabancı ustaların yerini Türkler almıştı. Sanat okullarında yapılmak istenen reform çalışmaları kapsamında, buralardan yetişecek kalifiye işçilerin inşaat sektörüne yardımcı olmaları düşünülmüştü. 1929 yılında Ankara Sanat Okulu'nun bir dalı olarak başlayan Yapı-Usta Okulu'nun 1931'de ayrı bir okul haline gelmesi bu yolda önemli bir adımdı³⁵.

Şehrin oluşması sırasında yol, su, elektrik, telefon gibi bir takım sorunlar vardı. İlk yıllarda şehrin yolları çok bozuktu. Sonraları Atatürk Bulvarı haline gelecek olan yol Belediyeden başlayıp, Samanpazarı'nda biten dar, bozuk kaldırımli tozlu bir geçitti. Bu ge-

²⁸ ANONİM, "TBMM, CHP, Ankara Palas Üçgeni" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 43.

²⁹ KIRDAR Sevim, "Hikmet Koyunoğlu ile Görüşme" MİLLİYET SANAT 1980, s. 53.

³⁰ ANONİM, "Ve Binalar Yükseliyor" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 31.

³¹ A.H. Koyunoğlu'nun şahsına gönderdiği 2.8.1981 tarihli mektup.

³² KIRDAR Sevim, a.g.m., s. 53.

³³ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 10.

³⁴ ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 12.

³⁵ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 10.

çidin iki yanında dükkan denilen barakalar vardı. Cumhuriyet'in ilan edildiği yıllarda Ankara'nın en önemli caddesi bu Samanpazarı Caddesi idi. Şimdiki Ulus Meydanı'ndan İstasyon ve Yenişehir'e giden "Caddeler" aslında iki yaylı arabanın yan yana geçemeyeceği kadar dar, yazın toz, kışın çamur deryası yollardı. Daha sonra Karaoğlan Çarşısı denilen Anafartalar Caddesi genişletildikten sonra, şimdiki Ulus Meydanı'ndan Yenişehir'e doğru bir cadde açıldı. İstasyon, Samanpazarı Caddeleri genişletildi³⁶. Cumhuriyet'in ilk on yılı içinde Ankara'da 29 km. olan yollara 4.000.000 TL. harcanmıştı³⁷. Oysa 1923 yılında Ankara'nın yaygın taşıt araçları eşeklerdi, durumu iyi olanlar faytona binerlerdi³⁸.

Susuzlukla savaş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'da yapılan mücadelelerin başında geliyordu. Çünkü hiç bir alt yapı yoktu. 1923'te Ankara susuzdu. Romalılar'dan kalma su yolları harap olmuştu ve 1890'dan beri şehre su, civardan ilkel taş kanallardan geliyordu. 1923'ten sonra devlet ve belediye Kosonlar Vadisi'nde bir galeri inşa etti. Hanımpınarı ve Şahnepınar'a iki tulumba konarak, şehre kadar su boruları döşendi ve Yenişehir'e bir su deposu yapıldı. Ama yine de büyüyen şehre ve artan nüfusa yetmiyordu. 1930'larda başlanıp, 1934'te bitirilen Çubuk Barajı yapıncaya dek, Ankara su sorunundan kurtulamamıştı³⁹.

1923'te Ankara ışısızdı. Meclisin toplantı salonları, gaz lambaları ve lüks lambaları ile aydınlanıyordu. 1925'te buharlı lokomotiften şehrin dar bir çevresine zayıf elektrik verilmeye başlamıştı. Evlerin ve sokakların karanlığı 1928'de yeni elektrik fabrikasının inşaatı bitinceye kadar sürdü. Şehrin elektrik ve gaz imtiyazı "Telgaz" adlı bir şirkete verilmişti. Ankara'nın bütün bölgeleri 1933'te Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümünde elektriğe kavuştu. 1929'da, 1991 elektrik abonesi 5.120.665 kilovat, 1933'te ise, 6166 abone 8.017.080 kilovat elektrik harcamıştı. Ankara'da 1920 yılına kadar havagazı yoktu. O zamana kadar odunla, kömürle, kerosenle yemek pişirilirdi. 1930'da 477 havagazı abonesi 1.123.330 m³, 1933'te 1000 abone 1.639.380 m³ havagazı kullanmıştı⁴⁰.

Cumhuriyet'ten sonra, Ankara otomatik telefona kavuşan başkentlerin başında idi. İstanbul'da yabancı bir şirket tarafından işletilen, ilkel ve santralli bir telefon sistemi vardı. Ankara 1926'da ilk otomatik telefon sistemine sahip olmuş, o yıl 267 abonesi olan bu şebeke, süratle gelişerek 1933'te 2489 aboneye çıkmıştı. Telefon numaraları o yıla kadar dört rakamlı idi. Ankara otomatik santrale 1926'da kavuşmuş ancak şehirlerarası bağlantısı ancak 1929'da mümkün olmuştu. İstanbul-Ankara arası konuşmak için ücret ilk üç dakika için 115, ondan sonraki her dakika için 100'er kuruşturdu⁴¹.

1925 yılına kadar Ankara'da modern bir itfaiye örgütü yoktu. Şehirde sık sık olan büyük yangınlar ilkel tulumbacı yönteminin uygulandığı örgüt tarafından söndürülmeye çalışılırdı. İlk modern itfaiye örgütü 1925 yılında Belediye Başkanı Haydar Bey tarafından kurulmuştu⁴².

Cumhuriyetten sonra Ankara'nın başkent olarak inşası ile birlikte şehrin ağaçlandırılması da başlamıştı. Plana göre Çankaya'ya çıkan yolun iki yanındaki boş arazi de

³⁶ ANONİM, "1923 Ve Öncesi Ankara" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 23-24

³⁷ ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 12.

³⁸ ANONİM, "1923 Ve Öncesi Ankara" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 24.

³⁹ ANONİM, "Yoklar Şehrinden Başkente" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 33.

⁴⁰ ANONİM, "Elektrik" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 39.

⁴¹ ANONİM, "Telefon" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 39.

⁴² ANONİM, "1925'te Ankara İtfaiyesi" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 36.

ağaçlandırılacaktı. 1923-1933 yılları arasında Atatürk'ün Ankara toprağına karşı zaferini olduğu kadar, yeni devletin modern tarıma yönelişini de simgeleyen Atatürk Orman Çiftliği, bataklık, sazlık bir vadi olan Ankara'nın dört kilometre uzağında kurulmuş bir çiftlikti. Böylece 1926'da önemli bir mesire yeri de Ankara'lılara kazandırılmıştı. 1933'e kadar yüzbinlerce lira harcanarak büyük caddeler ağaçlandırılmış, şehrin görüntüsü değiştirilmişti⁴³.

Eski Taşhan Meydanı ve oradan yukarıya şimdiki Anafartalar Çarşısı'na doğru uzanan Karaoğlan Çarşısı, Eski Cumhuriyet Ankara'sının en önemli ticaret merkeziydi. Karaoğlan Çarşısı'ndan başka Samanpazarı, Koyunpazarı ve Atpazarı şehrin diğer ticaret merkezleriydi⁴⁴.

Millî Mücadele esnasında Ankara'ya gelenlerin karşılaştıkları en büyük sıkıntı barınacak yer bulmaktı. Tavan araları, çatı katları, hatta ahırlar biraz onarılıp kiraya verilir olmuştu. Bugün Ulus'taki Sümerbank Binası yerinde bulunan Taşhan, en önemli misafirhane idi. Daha sonra hızla yapılan binalarla hem otellerin, hem kiralık evlerin sayısı artırılmıştı⁴⁵.

Bir başkentin anıtları ve heykelleri olmalı idi. İlk olarak Taşhan'ın bulunduğu meydanın (Ulus) üzerinde anlamlı bir zafer abidesinin yapılmasına karar verildi. Yeni düşünülen planda, meclisin önündeki Taşhan Meydanı'na Atatürk'ün bir anıtı konulacak ve burası şehrin her yönüne giden caddelerin başlangıcı olacaktı. 1927'de anıt için hazırlanan birçok proje içinden Viyanalı heykeltıraş Heinrich Krippel'in ki seçilmiş ve anıt halkın bağışları ile yapılmıştı⁴⁶. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Etnografya Müzesi'nin önünde, İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica'ya yaptırılan Atatürk'ün at üstündeki heykeli de 4 Kasım 1927'de açılmıştı⁴⁷.

Ankara'nın bataklıklarını kurutmak ve sıtmayı önlemek 1925'in en önemli soruydu. Sağlıkla ilgili Numune Hastanesi, Sağlık Bakanlığı gibi binalar yapılmış, sağlık hizmetleri artırılmıştı⁴⁸.

Bu yıllarda maddi şartlar hemen herkes için eşitti. Bu yüzden giyim ve kuşamda da bir eşitlik göze çarpıyordu. Milletvekilleri, memurlar hatta bakanlar, yerli halktan daha fazla sıkıntı içinde idi. Şehrin yabancısı oldukları için ev kirası ve yemek masrafları onların bütçelerini sarsıyordu. Aldıkları maaş ise 90 TL'sını geçmiyordu⁴⁹.

1920'lerde Ankara'nın tek modern eğlence yeri ünlü "Fresko'nun Barı" idi. Kurtuluş Savaşı Ankara'sında yatacak yer kadar yiyecek bulmak da imkansızdı. O günlerde tek yemek yenilen, içki içilen yer meclisin yanındaki "Kemal'in Lokantası" idi. Milletvekil-

⁴³ ANONİM, "Ağaç" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 38.

⁴⁴ ANONİM, "Taşhan'dan Ulus'a" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 47.

⁴⁵ ANONİM, "1923 Ve Öncesi Ankara" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 24.

⁴⁶ ANONİM, "Bir Anıtın Öyküsü" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 48.

⁴⁷ ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 226.

– EYİCE Semavi, Atatürk ve Pietro Canonica, İstanbul 1986.

– ANONİM, Cumhuriyet Dönemi (1927-1938) Ankara'da ATATÜRK Anıtı ve Heykelleri, Ankara 1998.

⁴⁸ ANONİM, "Spekülasyon ve Sıtma" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 25.

⁴⁹ ANONİM, "1923 Ve Öncesi Ankara" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 24-25.

leri, devlet adamları ve yabancılar akşamları burada toplanırlardı. Bunlardan başka geceleri çıkabilecekleri iki kahvehaneden biri Anafartalar'da "Kuyulu Kahvehanesi" diğeri onun arkasındaki "Merkez Kiraathanesi" idi. Bu iki kahvede gece yarısına kadar nargile içilir, oyunlar oynanırdı. O yıllarda başka sosyal hayat yok gibiydi. Sokaklarda dahi kadınlara rastlanılmadığı için kadınlı erkekli gidilecek eğlence yerleri yoktu. Ankara'da oturulup konuşulacak, çay kahve içilecek veya oyun oynanacak tek yer olan "Kuyulu Kahvehanesi"nden sonra ilk pastahane yine Ulus Meydanı'nda açıldı. Ayrıca Hafız Bey adında bir Ankaralı tarafından bir otel ve altında bir pastahane yapıldı. Bu, İstanbul Pastahanesi idi. Ankara'nın ilk aydınlar klübü hizmetini gören bu pastahane, 1955 yılında yıkılmış, yerini Ulus gökdelenine bırakmıştır. Bunun dışında Ankaralıları, 1926 yılında Atatürk Orman Çiftliği gibi bir mesire yerine kavuşmuşlardı. 1929'dan sonra inşasına başlanılan Çubuk Barajı'nda da ayrı bir mesire yeri oluşturulmuştu. Kısaca, ilk yıllarda Ankara'da kültür ve eğlence hayatı çok sınırlı ve sönüktü. Eğlence sadece erkeklerin gidebileceği birkaç bar ve lokantadan oluşuyordu. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'nın konserleri ve açılan sinemalar şehre renk getirmeye başlamıştı. Piknik yerleri ise, hafta sonu eğlencesini oluşturuyordu. Türk Ocağı'nın faaliyetleri ise 1930'lardan sonra Ankara'ya canlılık getirmişti⁵⁰.

Cumhuriyet'in ilk on yılında yapılan bütün bu çalışmalar 1920'lerin Ankara'sı ile 1930'ların Ankara'sı arasında büyük fark oluşturmuştu. Vehbi Koç'un şu sözleri Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Ankara'nın durumunu ve sonraki gelişmeyi çok güzel anlatmaktadır. "Ankara o günlerde tam anlamıyla bir yoklar şehri idi. Benim gibi o dönem ve bu günleri yaşayan bir kişi için o zamanki durum ile bu günkü durum arasındaki fark bir rüya gibi geliyor. Yol yoktu, otomobil yoktu, telefon yoktu, kiremit yoktu, yapı ustası yoktu. İlk otomobil geldiğinde akın akın seyre gitmiştik. Numune Hastanesi inşaatı için gelen ilk betonyeri halk birikip öteki dünyadan gelmiş bir yaratılmış gibi seyretilmişti.

Yenişehir'de arsalar çok ucuzdu. Bugün apartmanımın bulunduğu arsayı dönümü 10 TL'sından aldığım zaman herkesin 'Şımarık Delikanlı' dediği kulağıma geldi.

İnşaatlar başlamıştı, ama yapılacak malzeme ve usta yoktu. Başlangıçta bütün ustalar Macar, Bulgar, Alman, Avusturyalı idi. Ama çok geçmeden Türkler onların yerini aldılar ve onları geçtiler. Diyebilirimki, Ankara bugün Türkiye için bir eğitim merkezi oldu."⁵¹

Gerçekten de, o zamanın yoklar şehri, bugün Türkiye'nin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yönden bir numaralı şehridir.

⁵⁰ ANONİM, "Eski Ankara'da Eğlence Hayatı" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 80.

⁵¹ ANONİM, "Koç Anlatıyor" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 35.

III - ANKARA NAMAZGÂH TEPESİ

Ankara'da Opera semti ile Hacettepe arasında "Namazgâh" adı verilen tepe, Kızılay'ı Ulus'a bağlayan Atatürk Bulvarı'ndan Samanpazarı'na çıkan caddenin sağında yer almaktadır. Başka bir deyişle Ankara Garı'ndan Samanpazarı'na giden yolun sağ tarafında, yani Atatürk Bulvarı ile Talat Paşa Bulvarı'nın kesiştiği köşededir Namazgâh Tepesi, aynı zamanda bugün Etnografya Müzesi ile Devlet Resim ve Heykel Müzesi Binaları'nın yer aldığı tepedir.

Söz konusu tepenin, kimi kaynaklarda "kayalık bir maşatlık" olarak adlandırılması⁵² bize Selçuklu öncesinde bu tepenin mezarlık olarak kullanıldığını anlatmaktadır. Daha sonra Ankara ve civarının 11. yüzyılda Selçuklu idaresine girmesinden sonra İzzeddin Keykavus'un (1210-1219) bu tepede, bugünkü Etnografya Müzesi'nin bulunduğu yerde, bir medrese yaptırmış olduğu kaynaklardan öğrenilmektedir⁵³. Osmanlılar Döneminde ise, Namazgâh Tepesi, Ankara Kale kapılarından birinin açıldığı bir tepe olmuş, bu yüzden bu tepeye açılan kale kapısına Namazgâh Kapısı denilmiştir⁵⁴. Eskiden halkın burada kalker kayaların üstünde üç sıra halinde taşla örülmüş bir namazgâhta bayram namazı kıldıkları ve yağmur duasına çıktıkları edinilen bilgiler arasındadır. Tepe Osmanlılar döneminde "müslüman mezarlığı" olarak da bilinmektedir.

Özellikle 1918-1922 Millî Mücadele yıllarında Namazgâh Tepesi önemli millî ve dinî toplantılara, ayrıca törenlere sahne olmuştur⁵⁵. Atatürk 27 Aralık 1919'da Ankara'ya ilk gelişinde o zamanki Taşhan Meydanı'ndan bu günkü Kızılay'a doğru giden yolun solunda kalan bu tepede büyük bir törenle karşılanmıştır⁵⁶.

Namazgâh Tepesi, 15 Kasım 1925 (1341) tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile müze yapılmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir⁵⁷.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan Etnografya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Merkez Binası (Bugünkü Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi) bugün de tepenin en görkemli yapılarıdır.

⁵² ARIK Remzi Oğuz, Türk Müzeciliğine Bir Bakış, İstanbul 1953, s. 19.

⁵³ UZUNÇARŞILI İbrahim Hakkı, Osmanlı Tarihi I, Ankara 1972, s. 25.

⁵⁴ EYİCE Semavi, Ankara'nın Eski Bir Resmi, Ankara 1973, s. 130.

⁵⁵ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, Cumhuriyet'le Birlikte, Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları, Ankara 1973, s. 45.

– KOŞAY H. Zübeyir, Etnografya Müzesi Kılavuzu, İstanbul 1963, s. 1.

– GÜRÇAY Hikmet "Ankara Etnografya Müzesi" ÖNASYA, 4, 1968-9, sayı: 37-38, s. 2.

– AKSOY Osman, "Ankara Etnografya Müzesi" SANAT DÜNYAMIZ 6, 1979, sayı: 16, s. 28.

– ANONİM, Bir Zamanlar Ankara, Ankara 1993.

⁵⁶ ANONİM, "Bir Başkent Yaratılıyor" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ, I, 1975, s. 25.

⁵⁷ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 45.

– KOŞAY H. Zübeyir, a.g.e., s. 1.

Resim 1 – Namazgâh Tepesi'nde, inşaatı biten Etnografya Müzesi ve Atatürk Heykeli ile inşaatı yeni başlamış olan Türk Ocağı Binası (1927)

Kaynak : Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, Belko, 1994, s. 143

Resim 2 – Namazgâh Tepesi'nde inşaatı biten Etnografya Müzesi ve Atatürk Heykeli ile inşaatı devam eden Türk Ocağı Binası (1927-28)

Kaynak: Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, Belko, 1994, s. 143

Resim 3 – Namazgâh Tepesi'nde Etnografya Müzesi ve Atatürk Heykeli ile Türk Ocağı Binası (1930)
Kaynak: Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, Belko, 1994, s. 143

Resim 4 – Namazgâh Tepesi'nde Etnografya Müzesi ve Atatürk Heykeli ile Eski Türk Ocağı Binası (Halkevi)
(1937)
Kaynak: Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, Belko, 1994, s. 143

Resim 5 – Namazgâh Tepesi'nde Etnografya Müzesi ve Atatürk Heykeli ile Eski Türk Ocağı Binası (Devlet Resim ve Heykel Müzesi) ve bugünkü diğer binalar (1998)

Resim 6 – Namazgâh Tepesi'nin bugünkü panoromik görünümü (Solda Etnografya Müzesi, sağda Eski Türk Ocağı Binası'nın arka cepheleri) (1998)

IV - ANKARA ETNOGRAFYA MÜZESİ

ADRES	:	Talat Paşa Bulvarı, Opera/ANKARA
		Yapı şehre hakim bir tepe olan Namazgâh Tepesi'nde bulunmaktadır. Kuzey-batıda Atatürk Bulvarı, kuzey-doğuda Talat Paşa Bulvarı, güney-doğuda Türk Ocağı Sokağı ile çevrelenmiştir. Aynı zamanda Eski Türk Ocağı Merkez Binası (Bugünkü Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi)'nin hemen güney-batı yanındadır.
PAFTA	:	45
ADA	:	328
PARSEL	:	5
MÜLKİYETİ	:	Hazine
SORUMLU KURULUŞ	:	Kültür Bakanlığı
YAPIM TARİHİ	:	25.09.1925-1926
YAPAN	:	Mimar Arif Hikmet İsmet Koyunoğlu
YAPTIRAN	:	Millî Eğitim Bakanlığı
TESCİL KARARI	:	Kültür Bakanlığı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 12.4.1980 gün ve A-2167 sayılı kararı
ORİJİNAL KULLANIMI	:	Müze
BUGÜNKÜ KULLANIMI	:	Müze

Resim 7 – Etnografya Müzesi'nin ön cepheden genel görünüşü (1998)

Resim 8 – Etnografya Müzesi'nin ön cephe girişi (1998)

A) GİRİŞ:

Cumhuriyet'ten sonra Atatürk, Ankara'da bir devlet müzesinin kurulmasını istemekte idi¹. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan teşkilatlanma devresinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak milli kültür kaynaklarını ve halk kültürünü incelemek, korumak amacı ile bir Kültür Müdürlüğü (Hars Müdürlüğü) kurulmuş ve bu Kültür Müdürlüğü bünyesinde devrin fikir adamlarından oluşan sürekli bir kültür komisyonu oluşturulmuştu². Türkiye'de millî karakteri ve milli tarihi yaşatmak üzere bir Etnografya Müzesi kurma fikri bu Kültür Müdürlüğü zamanında ortaya konmuş ve hazırlıklara girilmişti³. Millî kültüre büyük önemin verildiği bu dönemde Etnografya Müzesi'nin bu konuda oynayacağı büyük rol anlaşılmıştı⁴. Bunun için 1924 yılında Millî Eğitim Bakanlığı, Kültür Komisyonu çalışmalarında önce bir "Etnografya Müzesi Binası" yapılmasına karar vermişti. Bu kararı doğru bulan Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver ilk çalışmalara başlamış⁵, ve yeni müzeyi kurma konusunda İstanbul Dar-ül Fünun'dan arkadaşı olan, Budapeşte Etnografya Müzesi uzmanlarından Macar Türkologu Gyula Mes-

¹ ANONİM, "50 Yılda Türk Müzeciliği" KÜLTÜR VE SANAT 2, 1973, s. 10.

² KOŞAY H. Zübeyir, Makale ve İncelemeler, Ankara 1973, s. 85.

– ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, Cumhuriyetle Birlikte, Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları, Ankara 1973, s. 45.

³ GÜLEKLİ Nurettin Can, Ankara-Tarih Arkeoloji, Ankara 1948, s. 144.

⁴ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 46.

⁵ Mimar A.H. Koyunoğlu'nun şahsıma gönderdiği 2.8.1981 tarihli mektup.

zaros'un (J. Meszारेş) yeni müzeyi kurma konusunda düşüncelerine başvurmuştu. Bu başvuru Meszारेş'un Bakanlığa sunduğu 29 Kasım 1924 tarihli raporundan da anlaşıl-
maktadır⁶ İlk hazırlıklar İstanbul'da yapılmış, hazırlanan bilgi ve teşkilat raporunda
yapılması gerekenler bildirilmişti. Raporun başında "Bir etnografya müzesi, eserlerini
teşhir edeceği milletin sanat ve harsına, bir model olacak tarzda yapılması ve içinde
saklayacağı millî eserleri her an sevdiren, benimseten bir görünüşte olmalıdır" görüşü
belirtilmişti⁷.

Bu sırada Etnografya Müzesi'nin kurulmasına hazırlık olmak üzere 2 Temmuz
1924 tarihli ve 648 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı emri ile İstanbul'da başlangıçta Prof.
Celal Esat Arveven'in başkanlığında ve sonra 21 Mayıs 1925 tarihli ve 3585 sayılı emri
ile İstanbul Müzeleri Müdürü Halil Ethem başkanlığında özel bir komisyon kurulmuştu.
Komisyonun satın aldığı 1250 parça eser önce İstanbul'da Dar-ül Fünun'da bir odada
muhafaza edilmiş, 1 Şubat 1924 tarihli anlaşma ile Macar Türkologun etnografya mü-
zesini kurmakla görevlendirilmesinden sonra 12 Ağustos 1926 tarihli emir ile bu koleksiyon
Süleymaniye Külliyesinde bir binaya nakledilmişti⁸.

B) YAPININ TARİHÇESİ:

1925 yılının Nisan ayında Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu, Ankara'da Millî Eğitim
Bakanlığı'ndan çağırılmış, Ankara İmaret Camisi'nde (Karacabey Camii) depo edilmiş, çü-
rümeye mahkum olan eserlerin kurtarılması için bir müze binası yapmayı düşündükle-
rini, kendisinin de katılmasını dilediklerini bildirmişlerdi.

Yapılması düşünülen binanın şartnamesi, "Müzeye konulacak eşya ve eserlerin
çoğu dini ve millî eserler olduğundan, bu binanın da içindekilere uygun olması ve eski
Türk mimarisinden alınan ilham ve etkilere haiz olması" şeklinde idi. Mimar A.H. Koyu-
noğlu, eski Türk mimarisinden aldığı ilhamla şartnameye uygun olarak projesini onbeş
gün içinde teslim etmişti. Projesi kabul edilmiş ve yapının inşasına 1925 yılında baş-
lanmıştı⁹. İlk projede müze binasının Numune Hastanesi'ne doğru genişletilmesi karar-
laştırılmış iken, sonradan araya Kız Lisesi'nin girmesi üzerine buna imkan kalmamıştı¹⁰.

Atatürk'ün emri ile 25 Eylül 1925 tarihinde ilk devlet müzesi örneği olan Ankara
Etnografya Müzesi'nin temeli, görkemli bir törenle atılmıştı¹¹. İlk temel harcını dökmek
için malayı İsmet İnönü'ye Koyunoğlu kendisi vermiş ve ilk temel taşı koydurmuştu.
Temelinden itibaren müze olarak planlanmış binanın, temel atma töreni devrin Millî Eği-

⁶ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 46.

– AKGÜN Nejat, Burası Ankara, Ankara 1996, s. 410.

⁷ Mimar A.H. Koyunoğlu'nun şahsıma gönderdiği 6.2.1982 tarihli mektup.

⁸ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 47.

– GÜRÇAY Hikmet, "Ankara Etnografya Müzesi" ÖN ASYA 4, 1968-69, sayı: 37-38, s. 1-2.

⁹ A.g. mektup, 2.8.1981.

¹⁰ KOŞAY H. Zübeyir, Etnografya Müzesi Kılavuzu, İstanbul 1963, s. 1.

¹¹ GÜRÇAY Hikmet, a.g.m., s. 1.

– ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 46.

– KOŞAY H. Zübeyir, a.g.e., İstanbul 1963, s. 1

tim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in güzel bir konuşması ile son bulmuştu¹². H.S. Tanrıöver "Eski, yeni, acı, tatlı bir çok müessir hatıraların izlerini taşıyan Ankara'mızda devlet müzesinin ilk temel taşını atıyorum ve hayalim memleketin diğer köşelerinde birini takip edecek bu gibi ilim, sanat ve tarih abidelerini görmekle mesuttur." demiş ve bu cümlelerle Türk müzeciliğinin parlak geleceğini müjdelemişti. Hemen arkasından 15 Kasım 1925 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Müzenin yapılacağı Namazgâh Tepesi'ni resmen Millî Eğitim Bakanlığı'na devretmişti¹³.

Koyunoğlu inşaat sırasındaki anılarından birinde; çok soğuk, karlı tipili bir gecede, müze binasının çatısını henüz tamamladıklarını, bazı pencerelerin çerçeve ve camlarının takılı, bazı pencerelerin de mukavva ve tahta ile örtülmüş olduğunu, içerde mermer taşı ustaları, marangozlar çalışmakta iken kendisinin de kubbenin altında mermercilerin yapacakları işin çinko kalıplarını kestiğini¹⁴, havaya rağmen müzenin inşaatına gelen Atatürk'ün "Hikmet, ne oluyorsunuz? Bu havada çalışılır mı?" diye çıkıştığını, kendisinin "Ne yapalım paşam. Hükümetimiz bir senede teslim etmemi istedi. Başka çare yok. Hem biz hayatımızdan memnunuz paşam. Otur da bir çay iç" dediğini, işçileri de çağırarak mangal başında oturup, çay içtiklerini, bu arada tipinin durduğu sırada, Paşanın kapıyı açıp, ovaya doğru oturarak "Çocuklar, buraya güzel bir park yapsak, şu bataklık ovayı ağaçlandırırsak nefis bir şey olur. Yazın bu kubbenin altı serin olur, gelip burada dinlenirim, bu güzel manzarayı seyredirim." dediğini, sonraları sık sık inşaata geldiğinde, "Bu kubbenin serinliği altında oturup, şu manzarayı seyrederek istirahat etmek ne güzel olur" diyerek her defasında aşağı ovaya baktığını anlatmıştır¹⁵.

İnşaat bitmiş, temizlik işleri yapılmakta iken Cevad Abbas Bey Atatürk'le binaya gelmiş ve Mimar Hikmet Bey'e takılmak için Atatürk'e hitaben "Paşam, siz daima modern bir Türk Mimarisi'nin öneminden söz edersiniz. Bakınız, Hikmet, müze binasını eski medreselerimize benzetmiş" demiş ve bunun üzerine Atatürk'den "Bir mimar kendisinden istenilen stilde bina yapar. Biz bu müzenin eski Türk eserlerini içinde saklamak için, içindekilere uygun, eski Türk mimarisi'nden alınacak ilhamla yapılmasını istedik. Yani Hikmet'ten Eski Türk Mimarisi tarzında bir bina istendi. O da bu isteğe uyarak müze binasını yaptı. Bu müze binası içinde saklıyacağı eserlerin etkisini de dışarıdan gösterecek bir binadır. Hikmet tenkide değil, bu eseriyle takdire şayandır" cevabını almıştı. Cevad Abbas Bey de zaten Mimar Hikmet Bey'e şaka yaptığını söylemişti¹⁶.

Müze tamamlanmak üzere iken buraya gelecek eserler için görüşmeler yapılmaktaydı. Binanın bu sıradaki boşluğundan yararlanan Ressamlar Cemiyeti, resim sergisi

¹² A.g. mektup, 6.2.1982.

¹³ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 47.

¹⁴ KOYUNOĞLU Hikmet, "Eski Türk Ocağı Merkez Binasının İnşasına Ait Anılarım" KÜLTÜR VE SANAT 5, 1977, s. 151.

¹⁵ Bu konuda bkz.

- KIRDAR Sevim, "Hikmet Koyunoğlu ile Görüşme" MİLLİYET SANAT 1981, s. 53.

- KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 151.

- BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, "Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi" MİMARLIK 15, 1977, s. 10-12.

¹⁶ A.g. mektup, 2.8.1981.

açmak için izin almış ve 1925 yılında açılan bu sergide İbrahim Çallı gibi ünlü ressam-
ların da eserleri sergilenmişti¹⁷.

Müzenin inşaatı 1926 yılında tamamlanmıştır¹⁸. İnşaatın tamamlanmasından
sonra Macar Türkolog Prof. J. Meszaroş'un hazırladığı rapor doğrultusunda yapı 1927
yılında Etnografya Müzesi şeklinde düzenlenmiştir¹⁹. İstanbul müzeleri müdürü Halil
Ethem Bey başkanlığında kurulan komisyon tarafından müze için satın alınan eşyalar²⁰
İstanbul'dan bu binaya getirilerek sergilenmiştir²¹.

Yapımı tamamlanan Etnografya Müzesine 1 Haziran 1927 tarihinde Eski Kültür
Müdürü Hamit Z. Koşay müdür olarak atanmış ve 13 Mart 1931'e kadar görevde
kalmıştır²². Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı tarafından müzenin önünde Atatürk'ün at
üzerinde büyük bir bronz heykeli yaptırılmıştır. İtalyan Heykeltıraş Pietro Canonica'ya
yaptırılan bu Atatürk Heykeli 4 Kasım 1927'de açılmıştır²³.

15 Nisan 1928 yılında, müzeye gelerek çalışmaları gözden geçiren Atatürk,
müzenin bazı bölümleri hakkında bilgi aldıktan sonra Afgan Kralı Emanullah Han'ın
Türkiye'yi ziyareti dolayısı ile müzenin resmi olarak ziyarete açılması emrini vermiştir²⁴.
Müzenin halkın hizmetine açılması ise 18 Temmuz 1930 tarihinde olmuştur. 1938
Kasım ayında, müzenin iç avlusu geçici kabre tahsis edilinceye kadar da açık kalmıştır.
1938-1953 yılları arasında ise müze, Anıtkabir görevi yapmıştır²⁵.

¹⁷ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 152.

¹⁸ A.g. mektup, 2.8.1981.

– ASLANOĞLU İnci, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara 1980, s. 106.

– SÖZEN Metin, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Ankara 1984, s. 84.

– YAVUZ Yıldırım, "Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Mimari Biçim Endişesi" MİMARLIK 1973, sayı:
11-12, s. 32.

Bu kaynaklarda yapının inşaatının 1926 yılında tamamlandığı belirtilmiştir. Ancak, -Gürçay H., a.g.m.,
s. 1, Aksoy O., "Ankara Etnografya Müzesi" SANAT DÜNYAMIZ, 6, 1979, sayı: 16, s. 28, Güleklî N.C., a.g.e., s.
144, Ülkütaşır M.Ş., a.g.e., s. 45-59, Koşay H.Z., a.g.e., İst 1963, s. 4 gibi bazı yayınlarda ise inşaatın 1927
yılında tamamlandığı yazılıdır. Bu karışıklık inşaatın bitiş tarihi ile müze olarak düzenlenmesi ve müdür
atanması tarihlerinin karıştırılmasından kaynaklanmıştır. Oysa yapının mimarı A.H. Koyunoğlu'nun da
belirttiği gibi inşaat bir yıl sürmüş, 1925 yılında başlanmış, 1926 yılında bitirilmiştir. Ancak müze olarak
düzenlenmesi ve müdür atanması 1927 yılında yapılmıştır.

¹⁹ ANONİM, "50 Yılda Türk Müzeciliği" KÜLTÜR VE SANAT 2, 1973, s. 10.

²⁰ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 47.

²¹ GÜLEKLİ Nurettin Can, a.g.e., Ankara 1948, s. 144.

²² ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 48.

²³ Bu Konuda Bkz.

– ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 226.

– ÖNDER Mehmet, Atatürk Evleri, Atatürk Müzeleri, Ankara 1970, s. 141.

– GÜLEKLİ Nurettin Can, a.g.e., Ankara 1948, s. 144.

– KOŞAY H. Zübeyir, a.g.e., İstanbul 1963, s. 1.

– EYİCE Semavi, Atatürk ve Pietro Canonica, İstanbul 1986.

– ANONİM, Cumhuriyet Dönemi (1927-1938) Ankara'da ATATÜRK Anıt ve Heykelleri, Ankara 1998.

²⁴ ANONİM, "50 Yılda Türk Müzeciliği" KÜLTÜR VE SANAT 2, 1973, s. 10.

²⁵ ÖNDER Mehmet, a.g.e., s. 141.

– ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 49, 52.

Resim 9 – İtalyan Heykeltıraş Pietro Canonica'nın 1927 yılında Etnografya Müzesi önünde yaptığı Atatürk Heykeli (1998)

1931'de H.Z. Koşay Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne atandıktan sonra, 29 Mart 1931-29 Temmuz 1943 tarihleri arasında Osman Ferit Sağlam ve onun emekli olması üzerine 14 Eylül 1943-30 Ekim 1949 tarihleri arasında da Remzi Oğuz Arık müzede müdürlük yapmışlardır. 15 Nisan 1950 tarihlerinde H.Z. Koşay ikinci defa müzeye müdür olarak atanmıştır²⁶.

²⁶ KOŞAY H. Zübeyir, a.g.e., Ankara 1974, s. 85.

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün ölümünden sonra müzenin girişindeki büyük salonun Anıtkabir tamamlanıncaya kadar geçici kabir olması düşünülmü bunun üzerine naaşı, büyük bir törenle 19 Kasım günü Dolmabahçe'den alınarak önce Yavuz Zırhlısı'na, sonra trene nakledilerek, 20 Kasım günü saat 10'da Ankara Garı'na getirilmiştir. Buradan Büyük Millet Meclisi önündeki katafalka taşınmış ve 21 Kasım günü Etnografya Müzesi'nde düzenlenen geçici kabre konmuştur. Kurşunlu tabut giriş salonunun ortasında açılan mezara yerleştirilmiş, üzerine de beyaz mermerden bir set çekilmiştir. Mermer bir lahit şeklinde olan geçici kabir, Mimar Hüsnü Tümer tarafından yapılmıştır. Müzenin bu salonu 10 Kasım 1953 tarihine kadar 15 yıl süre ile Anıtkabir vazifesi görmüştür. 1938-1953 yılları arasında Atatürk'ün naaşını geçici olarak muhafaza eden müze; devlet başkanları, hükümdarlar, sefirler, yerli ve yabancı heyetler ile halk tarafından ziyaret edilmiştir²⁷. Bu süre içinde mesai devam etmiş, fakat müze ziyarete kapatılmıştır. Sadece merasim günlerinde kabir ziyareti için açılmıştır. Buna rağmen, özel izin ile koleksiyonlar bilim adamlarının ve öğrencilerin araştırma ve incelemelerine sunulmuştur²⁸.

Resim 10 – Atatürk'ün Naaşı'nın 1938 yılında Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabre getirilişi
Kaynak: Etnografya Müzesi Fotoğraf Arşivi

²⁷ ÖNDER Mehmet, a.g.e., s. 141.

– TAYLAK Muammer, Etnografya'dan Anıtkabir'e, Ankara. 1998.

²⁸ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 48.

Atatürk'ün kabri, 1953'de müzenin giriş salonundan Anıtkabir'e nakledildikten sonra onun hatırasına hürmeten bu köşe sembolik bir kabir şeklinde muhafaza edilmiştir. Beyaz mermer set üzerinde Ankara Yapı Enstitüsü öğrencileri tarafından mermer üzerine "Burası 10.11.1938'de sonsuzluğa ulaşan Atatürk'ün 21.11.1938'den 10.11.1953'e kadar yattığı yerdir." şeklinde kitabe yazılmıştır. Bu salonun iki yanı ise fotoğraflarla dekore edilerek, "Atatürk Köşesi" oluşturulmuştur²⁹.

Resim 11- Etnografya Müzesi'nde 1938-1953 yılları arasında Atatürk'ün Naaşı'nın kaldığı geçici kabrin bugünkü görünümü (1998)

1953'den sonra müze yeniden düzenlenmiştir. 6-14 Ekim 1956 tarihleri arasında uluslararası müzeler alanında hamle haftası, yani I. Müzeler Haftası'nın kutlanması nedeni ile düzenlenen kampanya sırasında gerekli değişiklikler yaptıktan sonra tekrar halkın hizmetine açılmıştır³⁰. Sonradan arka iki köşeye eklenen birer salon, muhtemelen bu düzenleme esnasında yapılmıştır. Atatürk'ün naaşının müzeye getirilişini gösteren müzedeki eski bir fotoğrafta bu salonların olmadığı görülmektedir. (Bkz: R: 10)

²⁹ KOŞAY H. Zübeyir, a.g.e., İstanbul 1963, s. 3.

³⁰ GÜRÇAY Hikmet, a.g.m., s. 1.

Resim 12 – Etnografya Müzesi'ndeki Atatürk'ün geçici kabri ve burada oluşturulan Atatürk Köşesi (1998)

Kültür, sanat ve eğitim alanında önemi büyük olan Etnografya Müzesi açıldığından itibaren bünyesinde değişik koleksiyonları bulundurmıştır. 1932'de müzede genel etnografya ile ilgili balıkçılık, ziraat, işlemecilik, gümüşçülük gibi koleksiyonlar vardı³¹. Ayrıca, vaktiyle Hamburg'dan satın alınan ilkel kavimlere ait balıkçılık, çiftçilik ve nakil vasıtalarını içeren koleksiyonlar müzede çok yer işgal ettiği için teşhir edilememiş ve ders aracı olarak Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji kürsüsüne iade edilmiştir³².

Önceleri müzede İnkılâp Tarihi ve Resim şubelerinin bulunması Millî Eğitim Bakanlığı'nca gerekli görüldüğünden, bu iki şube ile ilgili eserler de toplanmış, ancak daha sonra 22 Eylül 1943 tarihli bir emir ile ilgili eserler Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne bağlı İnkılâp Tarihi Kürsüsü'ne devredilmiş ve 14 sayılı kararla Enstitü tarafından müzeye bir şeref diploması verilmiştir. Sergilerden toplanan Türk Ressamlarının eserleri ise önce Gazi Eğitim Enstitüsü'ne ve daha sonra İstanbul'da Resim ve Heykel Müzesi'ne devredilmiştir³³.

Millî Eğitim ve Adalet Bakanlıklarının ortak kararlarına dayanılarak 3 Şubat 1943 tarih ve 4018-2182 sayılı emirle kaldırılmış olan Şeriye Sicilleri, kısmen Etnografya Müzesi arşiv şubesine intikal ettirilmiş, burada yer darlığından depolarda saklanmakta iken³⁴, bugün Millî Kütüphane'de toplanmıştır.

³¹ KANDEMİR S. Ankara Vilayeti, Ankara 1932, s. 126.

³² KOŞAY H. Zübeyir, a.g.e., Ankara 1974, s. 86.

³³ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 48, 55.

³⁴ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 55.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne bağlı Kimya Laboratuvarı bütün Türkiye müzelerindeki ihtiyaçlara cevap vermekte iken, Etnografya Müzesi'ndeki ufak tamir atölyesi, 1950'lerde sadece bu bölgenin acele işlerine cevap vermiştir. Ancak bugün mevcut değildir³⁵.

1948'de Etnografya Müzesi, Ankara'da bütün müzeli eserlerin korunduğu bir yerdi³⁶. Özellikle tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra (1925) toplanan birçok eşya da müzeyi zenginleştirmişti³⁷. Bektaşilik gibi bazı tarikatların birçok eşyası burada koruma altına alınmıştı. Müzeye, Ankara çevresindeki illerden, birer tarih belgesi olan mahkeme sicilleri de getirtilmişti. Ayrıca müzede halk kültürü bakımından değerli el işleri ve oylar, bunlardan başka Türk Ahşap oymacılığının güzel örnekleri olan kapılar, minberler, tavanlar toplanmıştı.

Müzede etnografik eserlerden başka Anadolu'nun kazı alanlarından getirilmiş arkeolojik eserler de sergilenmekte idi³⁸. Yani bir devlet müzesi şeklinde olan Etnografya Müzesi'nde önceleri Ankara'da başka müze olmadığından etnografik eserlerin yanında arkeolojik eserler de teşhir edilmiş, özellikle Alacahöyük, Alishar, Ahlatlıbel gibi kazılardan gelen eserler de geçici olarak korunmuştu³⁹. Daha sonra arkeolojik eserler, Osmanlı devrinden kalma tarihi bedesten binasının restore edilmesi ile oluşturulan Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne gönderilmiştir⁴⁰.

Müzedeki yazma eserler koleksiyonunun 11. yüzyıldan başlayarak bu yüzyılın başına kadar cilt, tezhip, minyatür, yazı sanatımızın güzel örneklerini gösterdiği bilinmektedir.⁴¹ 1973 yılında yirmi bini aşkın esere sahip olan Etnografya Müzesi'nin, Türk tarihine, folkloruna ve sanatına ait oldukça geniş bir koleksiyonu kapsayan, Türkiye'nin en zengin ve en büyük etnografya müzelerinden olduğu⁴² müzede sergilenen eserlerin, etnografik ve sanat tarihi ile ilgili olmak üzere iki kısımda incelendiği, 1981'e kadar bu eserlerin müzede on salonda sergilendiği kaynaklardan edinilen bilgiler arasındadır⁴³. 1981'e kadar sergileme düzeni şöyle idi. Sağ bölümdeki salonlar müzenin asıl bünyesini meydana getiren etnografik eserlere, sol bölümdeki salonlar ise, genel Türk-İslâm eserleri ile tarikat eşyalarına ayrılmıştı. Sağdan itibaren 1. Salon; giyim salonu olup, altın ve gümüş işlemeli halk giysilerini, 2. Salon; Türk işlemelerini yansıtmakta olup, bu iki salonda gelin-damat kıyafetleri, çorap, yemeni, çevre, peşkir, bohça, yatak örtüsü, uçkur, kese, cepken, ayakkabı, terlik, ayna, gümüş takılar, sandık, dolap, rahle gibi eserler bir arada sergilenmişti. 3. Salon; halı, kilim gibi Türk dokuma örneklerini, 4. Salon; bakır işlemelerini özellikle kazan, güğüm, leğen, sini, tepsi, sahan, tas, tabak gibi Türk mutfağına ait eserleri, 5. Salon; 17. yüzyıla ait bir Ankara evinin misafir odasını yansıtmakta

³⁵ ARIK Remzi Oğuz, *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*, İstanbul 1953, s. 20.

³⁶ GÜLEKLİ Nurettin Can, a.g.e., Ankara 1948, s. 144.

³⁷ KANDEMİR S. a.g.e., s. 126.

³⁸ GÜLEKLİ Nurettin Can, a.g.e., Ankara 1948, s. 144.

³⁹ GÜLEKLİ Nurettin Can, *Ankara Rehberi*, İstanbul 1949, s. 72.

⁴⁰ KOŞAY H. Zübeyir, a.g.e., Ankara 1974, s. 85.

⁴¹ ARIK Remzi Oğuz, a.g.e., s. 19.

⁴² ANONİM, *Cumhuriyetin 50. Yılında Ankara (İl Yılığ)*, Ankara 1973, s. 129.

⁴³ GÜRÇAY Hikmet, a.g.m., s. 1.

idi⁴⁴. Tasavvuf ve tarikat tarihi ile ilgili eserlere ve Türk-İslâm sanatına ayrılmış olan sol taraftaki salonlardan 6. Salonda tarikatla ilgili eşyalar yer almakta idi. 7. Salon; Besim Atalay Salonu idi. Topladığı ve bir kısmını 1963'te hayatta iken hibe ettiği, geri kalanları da vasiyetnamesi ile müzeye bırakmış olduğu etnografik eserlerin yer aldığı salondur. Bu salonda ayrıca Çanakkale işi toprak ve seramik kaplar, çubuk uçları, ağızlıklar, cam, porselen ve çini eşyalar vardı. Burada ok, yay, tabanca, tüfek, kılıç gibi silahlardan oluşan çeşitli eserler de bulunmakta idi. 8. Salon Türk yazı sanatının örneklerine, 9. Salon Osmanlı ahşap işçiliğine ayrılmıştı. 10. Salon ise, Selçuklu ahşap işçiliğine ayrılmış olup, Anadolu'nun ahşap sanatının güzel örneklerini yansıtmakta idi⁴⁵.

1981 yılında başlatılan iç ve dış restorasyon 1982 yılında bitirilmiş ve gerek ışıklandırma, gerek sergileme açısından yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu sergileme düzeni bugün de kısmen devam etmektedir. Bugün kubbeli giriş salonunda hediyelik eşya reyonu ile bilet satış gişesi ve ziyaretçilerin dinlenebileceği oturma grupları mevcuttur. Atatürk'ün sembolik kabrinin iki yanında ise, Atatürk'ün ölümüne ait eski fotoğraflar sergilenmektedir. Müzede bugün eserler; giysiler ve işlemeler seksiyonu, el dokumaları seksiyonu, madeni eserler seksiyonu, tekke eşyaları seksiyonu, cam eşyalar ve Besim Atalay seksiyonu, yazma eserler seksiyonu ve ahşap eserler seksiyonu şeklinde değerlendirilmiştir. Bu eserlerin çoğu ahşap çerçeveli, camekanlar şeklindeki vitrinlerde sergilenmektedir. Kısaca, depolarda ve sergide Selçuklulardan günümüze kadar Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelmiş eserler bulunmaktadır.

Bugün Geleneksel Türk kıyafetlerinin bazı yörelerden örnekler verilerek sergilendiği 1. salondaki giysiler seksiyonunda Ankara Seğmen ve Gelin giysisi, Karadeniz ve Erzurum erkek giysisi, Ege'nin zeybek giysisi, Harput sevaisi, üç etek entari dikkati çekmektedir. Bu kıyafetler kullandıkları döneme ait altın ve gümüşten küpe, kemer, toka, tarak, bilezik, ayna, gerdanlık, sigara tabakası, tüfek, çarık ve fes gibi eşyalar ile birlikte sergilenmiştir. Ayrıca aralara cam, bakır, pirinç, seramik eserler sedef kakmalı mücevher kutusu, lambalıklar, kadife üzerine sırma işli bohça ve yatak örtüsü, Antep işi yatak örtüsü ve seccadeler yerleştirilmiştir.

Giysilerin bulunduğu seksiyondan sonra işleme seksiyonunun yer aldığı 2. salonun ortasında geleneksel giysiler içinde gergef işleyen bir manken, kadife iş kutusu, cam ibrik ve bardağı ile bir ev ortamı sergilenmiştir. Duvarlarda 19. yüzyıl işleme sanatının güzel örnekleri vardır. Değişik tekniklerle işlenmiş sim ve sırma ipliği kullanılmış peşkir ve çevrelerde kırmızı, yeşil, mavi, sarı ve kahve gibi pek çok renk kullanılarak çiçek, meyve ve mimari tasvirleri yapılmıştır. Ayrıca burada tarak, kase ve mühürler de sergilenmektedir.

⁴⁴ ANONİM, Cumhuriyetin 50. Yılında Ankara (İl Yılı), Ankara 1973, s. 129.

⁴⁵ Bu konuda bkz.

- GÜRÇAY Hikmet, a.g.m., s. 1.

- ANONİM, Cumhuriyetin 50. Yılında Ankara (İl Yılı), Ankara 1973, s. 129.

Resim 13 – Etnografya Müzesi sergi salonlarından, 1. Salon ve 2. salona geçiş. (1998)

3. salondaki el dokumaları seksiyonunda 18.-20. yüzyıla tarihlendirilen Bergama, Uşak, Kula, Milas, Gördes, Konya, Kırşehir, Ladik ve Kars yörelerinden getirilmiş halı ve kilimler görülmektedir. Kök boyalarla boyanmış bu eserlerde geometrik ve bitkisel motifler ile hayvan figürlerine yer verilmiştir.

4. salondaki madeni eserler seksiyonunda öncelikle bir yer sofrası dikkati çekmektedir. Burada büyük bir sını içerisinde bardak, tabak, sahan ve tahta kaşıklardan oluşan bir Türk sofrası oluşturulmuştur. 10. yüzyıldan kalma tunç sürahi müzede sergilenen en erken maden sanatı örneklerindendir. 13. yüzyıla tarihlendirilen tunçtan yapılmış şamdanlar, 15. yüzyıldan bakır bakraç, tas ve şerbet kazanı, 18. yüzyıldan sefer tası, sabunluk, kahve tepsisi, ibrik, şerbet güğümü ise diğer maden eserlerdendir.

5. salonda ise, geleneksel Anadolu evinin bir odasının canlandırıldığı bir düzenleme ile karşılaşılmaktadır. Burada gömme ahşap dolaplar, ahşap tavanlar ve kalem işi süslemeler, ayrıca oda içinde sünnet çocuğu yatağı, sedef kakmalı beşik, yanıyor izlenimi verilmiş mangal ile davlumbaz (şömine), geleneksel kıyafetler içinde ev sahibini canlandıran mankenlerden oluşan bir sahne vardır.

6. salonda yer alan tekke eşyaları seksiyonunda tasavvuf ve tarikatlarla ilgili eserler bulunmaktadır. Hacı Bayram-ı Veli'ye ait taç ve entari, rahle, secde taşı dikkati çekmektedir. Ayrıca çalpare, kudüm, nakkare, ney, halile gibi tasavvufa ait müzik aletleri ve çeşitli nazarlıklar yer almaktadır.

7. salondaki cam eserler ve Besim Atalay seksiyonunda ise, 13. yüzyıl Selçuklu Dönemine ait seramik tabak, vazo, tas, çanak gibi eserler ile Rakka seramikleri ve 15-16. yüzyıl Osmanlı Dönemi çinileri sergilenmektedir. Burada bitkisel ve geometrik kompozisyonlar, hayvan ve insan figürleri görülmektedir. Geç döneme ait 19. yüzyıl yapımı Çanakkale seramiklerinden özellikle hayvan figürü şeklinde testiler, tabak ve şekerlikler, yine 19. yüzyıl yapımı Yıldız Porselenleri, Beykoz camları, çeşm-i bülbüller, nargileler, maşrapa, ibrik, vazo, şekerlik gibi eşyalar bulunmaktadır. Burada ayrıca miğfer, ok, yay, zehgir, ok siperi, şesper, topuz, teper, dizlik, zırh, tabanca, tüfek ve yağdanlık gibi eserlerin sergilendiği de görülmektedir.

8. salondaki yazma eserler seksiyonunda 12. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar tarihlendirilen Kuran, ferman, levha, arzuhaller ve icazetnameler sergilenmektedir. Ayrıca hokka, zarf açacakları, murakka, kalem kutusu gibi yazı takımları da burada yer almaktadır.

9. ve 10. salondaki ahşap eserler seksiyonunda Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki cami, medrese, türbe gibi eserlerden getirilen mihrap, minber, sanduka, rahle, kapı ve pencere kanatları, sütun başlıkları, taht ve eski Türk evlerinden getirilen ahşap parçalar bulunmaktadır. Bu eserlerde ahşap süsleme tekniklerinin ve desenlerinin çeşitli örnekleri görülmektedir. Sırt Ulu Cami, Malatya Ulu Cami, Ürgüp Damsa Köyü Taşkın Paşa Cami minber ve mihrapları, ayrıca Ankara Alaattin Cami, Kayseri Ulu Cami ve Merzifon Çelebi Sultan Medresesi kapı kanatları, Ankara Hacı Bayram Türbesi'nin iç ve dış kapı kanatları ile Ankara Kızılbaş Cami kapısı ve oradan gelen taht önemli örneklerdir. Bu eserlerde oyma, kakma, kabartma, kalem işi, künde-kârî gibi tekniklerle girift bitkisel ve geometrik motifler, yazı ve figürlü desenler oluşturulmuştur⁴⁶.

Etnografik eşyaları barındıran ve sergileyen bir kültür kuruluşumuz olan müzenin depolarında daha bir kaç tane Etnografya Müzesi açabilecek malzeme mevcuttur. Bağışlar ve satın alma yolu ile bu eserlerin sayısı her geçen gün artmaktadır⁴⁷. Kısaca Türk kıyafetleri, dinî vesikalar, bakır koleksiyonu, ahşap oymacılığı, yazı sanatı, halı ve kilim sanatı örnekleri gibi⁴⁸ Selçuklu, Beylik, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi eserlerinin sergilendiği Etnografya Müzesi geleneksel Türk toplumunun yaşayış biçimi, zevki ve inancını sergilemesi açısından oldukça zengin bir müzedir.

Müzenin bodrum katında depolar ve ihtisas kütüphanesi vardır. Burada özellikle Anadolu etnografya ve folkloruna, sanat tarihine ait eserleri içine alan bir ihtisas kütüphanesi kurulmuştur. Her geçen gün zenginleşen kütüphane etnografik araştırma yapacakların ilk başvuracakları yerdir. 1981 yılında müzedeki tüm onarımla birlikte kütüphane de yeniden düzenlenerek 1982'de tekrar halkın istifadesine açılmıştır. Kütüphanede 6.000'e yakın kitap bulunmaktadır⁴⁹.

⁴⁶ Bu konuda bkz.

– BAŞKAN Çiğdem, "Atatürk'ün Emri İle Açılan Ankara Etnografya Müzesi" KÜLTÜR ve SANAT 11, 1991, s. 75-78.

⁴⁷ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 56.

⁴⁸ ARIK Remzi Oğuz, a.g.e., s. 19.

⁴⁹ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 55.

C- YAPININ MİMARİSİ

25 Eylül 1925 tarihinde temeli atılan müze binası Arif Hikmet İsmet Koyunoğlu'nun projelerine göre Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Maliye Bakanlığı'nın desteği ile yaptırılmıştır⁵⁰.

Müze binası 854 m² bir alan üzerine inşa edilmiş⁵¹, girişe göre enine dikdörtgen plânlı bir yapıdır. Kesintili bir bodrum kat üzerinde önde tek katlı müze, arkada iki katlı idarî kısım olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Gerek cephe düzeni, gerekse plân açısından tamamen simetrik bir yapıdır. Ön cephesi kuzey-batıya bakan yapının plânı oldukça sadedir.

Betonarme olan binanın bodrum katı subasman seviyesinde koyu renk, üst kısımları, yani zemin kat açık renk düzgün kesme taşla kaplanmıştır⁵². Bu açık renk taş, sarımsak yumuşak cins bir taş olan küfeki taşıdır⁵³. Etnografya Müzesi'nin inşaatına başlanırken, araştırmalar sonucunda Ayaş yakınlarında küfeki taş ocakları bulunduğu, taşların bu ocaktan çıkarılıp, 10-12 saatte inşaat yerine kağnılarla taşındığı yapının mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından kaynaklarda ifade edilmiştir⁵⁴. Bu dönemde yapıların alt kat duvarları genellikle moloz taşla, üst katlar ise tuğla ile örülmüş ve üzerleri kesme taş ile kaplanmıştır. Bu dönemde Rönesanstaki gibi, genellikle bodrum katın yüzey kaplamasını oluşturan kaba taş sıraları, yapı subasmanına uygulanan rustik görünümü yansıtmaktadır. Burada bodrum katta koyu renkli Ankara Taşı (Andezit), kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır.

Yapıda kullanılan diğer bir malzeme mermerdir. Pencere çevrelerinde, girişteki alınlık kısmında, basamakların tümünde, sütun ve sütun başlıklarında, kemerlerde, kubbeli ve sütunlu mekanların yer döşemelerinde hep mermer kullanılmıştır. Ön cephe üst kısımlarda mermer, yer yer kaplama malzemesi olarak da görülmektedir⁵⁵. Bodrumda sonradan yapılan kütüphanenin bulunduğu alt kısım da mermer kaplanmıştır. Yapıda kullanılan mermer, Koyunoğlu tarafından Marmara Adası'ndan seçilmiştir. Mermer bloklar adadan Ankara Garı'na getirilmiş, 10-20 tonluk koca bloklar trenden insan gücü ile indirilip, kağnılar ile tepeye taşınmıştır⁵⁶. Bu mermer parçalarını Marmara Adası mermer taş ocakları sahibi Salih Sabri Karagöz temin etmiştir⁵⁷. Sergi salonlarının zemini, idarî kısımdaki odalar ve kat merdiveni mozaiktir.

Ayrıca, Koyunoğlu tarafından inşaat sırasında Ankara yakınlarında Akköprü ve Çankaya'nın arkasında Frenközü köylerinde yeni tuğla ocakları kurulmuştur⁵⁸. Çatı, dıştan kiremitle kaplı iken bugün bakır ile, kubbe ise kurşunla kaplıdır. Ana girişteki kapılar ve pencere çerçeveleri ahşaptır.

Yapıdaki genel aksesuar Koyunoğlu'na aittir. Örneğin kubbe üzerindeki bronz süslemelerin rölyef kalıplarını Koyunoğlu işleyip hazırlamış ve zamanın usta dökümcüsü

⁵⁰ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 45.

– GÜRÇAY Hikmet, a.g.m., s. 1.

⁵¹ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 46.

– GÜRÇAY Hikmet, a.g.m., s. 2.

– AKSOY Osman, "Ankara Etnografya Müzesi" SANAT DÜNYAMIZ 6, 1979, sayı: 16, s. 28.

⁵² ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 106.

⁵³ AKSOY Osman, a.g.m., s. 28.

⁵⁴ KIRDAR Sevim, a.g.m., s. 53.

⁵⁵ Bu Konuda Bkz;

– ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 20, 106.

⁵⁶ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 10.

⁵⁷ A.g. mektup, 2.8.1981.

⁵⁸ KIRDAR Sevim, a.g.m., s. 53.

Hakkı Usta dökmüştür⁵⁹. Taş ustaları İstanbul'dan gelmiştir⁶⁰. Müzedeki mermer işçiliği Koyunoğlu'nun Sanayi-i Nefise'de öğrencilik yıllarından başlayarak 40 sene kadar beraber çalıştığı Hüseyin Avni Usta'nın eseridir. Koyunoğlu burada mimarlığının yanında bir duvarcı ustası, betonarme demircisi gibi çalıştığından bahsetmektedir⁶¹.

Yapının cephe düzenlemesinde, simetrik bir kütle anlayışı söz konusudur. Yapının ana yola ya da meydana bakan cephesinin, mimarî ve süsleme elemanları ile hareketlendirilmesi geleneği, Etnografya Müzesi'nde de görülmektedir. Bu nedenle, ön cephe ile diğer cepheler farklı olarak ele alınmıştır. Öndeki yoğun süslemenin yanında arka ve yan cepheler daha sade bırakılmış olup, sadece pencereler ve ilk yapıldığında binanın arka köşelerinde olan ve sonradan eklenen salonlarla arada kalan, alt ve üstü kum saati biçiminde köşe sütunceleri ile hareketlendirilmiştir. Oysa ön cephe düzenlenmesinde yoğun şekilde Osmanlı Mimarîsi'nin yapısal ve dekoratif öğeleri kullanılmıştır. Dönemin üslup özelliklerinin tümü yapının ön cephesinde toplanmıştır. Ön cephe dikey olarak bölümlere ayrılmıştır. Orta bölümde ana giriş vardır. Bunun iki yanında birer ara bölüm, köşelerde ise tek pencerele dışa taşırılıp yükseltilen bölüm görülmektedir. Her bölüm kendi içinde bir bütün olarak düzenlenmiştir. Ön cephede köşelerdeki salonlar ve ortada giriş bölümü, dışa taşırılıp yükseltilerek dönemin kütle biçimlemesi yansıtılmıştır. Bu biçimleme ile cephe daha çok hareketlendirilmiştir.

Resim 14 – Etnografya Müzesi'nin ön cepheden genel görünüşü (1998)

⁵⁹ A.g. mektup, 6.2.1982.

⁶⁰ KIRDAR Sevim, a.g.m., s. 53.

⁶¹ A.g. mektup, 2.8.1981.

Resim 15 – Etnografya Müzesi'nin ön cephesindeki sağ köşe çıkması ve ara bölüm (1998)

Resim 16– Etnografya Müzesi'nin ön cephesindeki sol köşe çıkması ve ara bölüm (1998)

Yapının simetri eksenini oluşturan ana giriş, dönemin bir çok yapısında olduğu gibi burada da taş kapı geleneğinin bir biçimlemesi görünümündedir. Yani girişi vurgulamak amacı güdülmüştür. Ön cephenin ortasındaki merdivenler, kemer ve sütunların düzeni bunun ifadesidir. Osmanlı mimarî süslemesinin yoğun şekilde kullanıldığı ana girişlerin, öne taşırılıp yükseltilmesi bu dönem yapıları için bir tip oluşturmıştır. Etnografya Müzesi de bu özellikleri gösteren bir girişe sahiptir.

Yapiya, ön cepheden iki kademe halindeki 24 basamaklı mermer merdiven ile çıkılmaktadır. 12 basamaklı ikinci kademede merdiven üç yönlüdür. Merdiven başında, iki yanda aslan şeklinde üçer taş heykel bulunmaktadır. Mukarnas başlıklı dört sütun ve bunları birleştiren sivri kemerler, dışarıya taşırılan üç kemerli giriş sistemini oluşturmaktadır. Bu girişte, yanyana yerleştirilmiş üç ahşap giriş kapısı basık kemerlidir. Bu üç giriş kapısının üzerinde sivri kemer biçiminde çerçevelenen alınlık içerisinde çini süslemeler yer almaktadır.

Resim 17 – Etnografya Müzesi'nin ön cephesindeki ana giriş bölümü (1998)

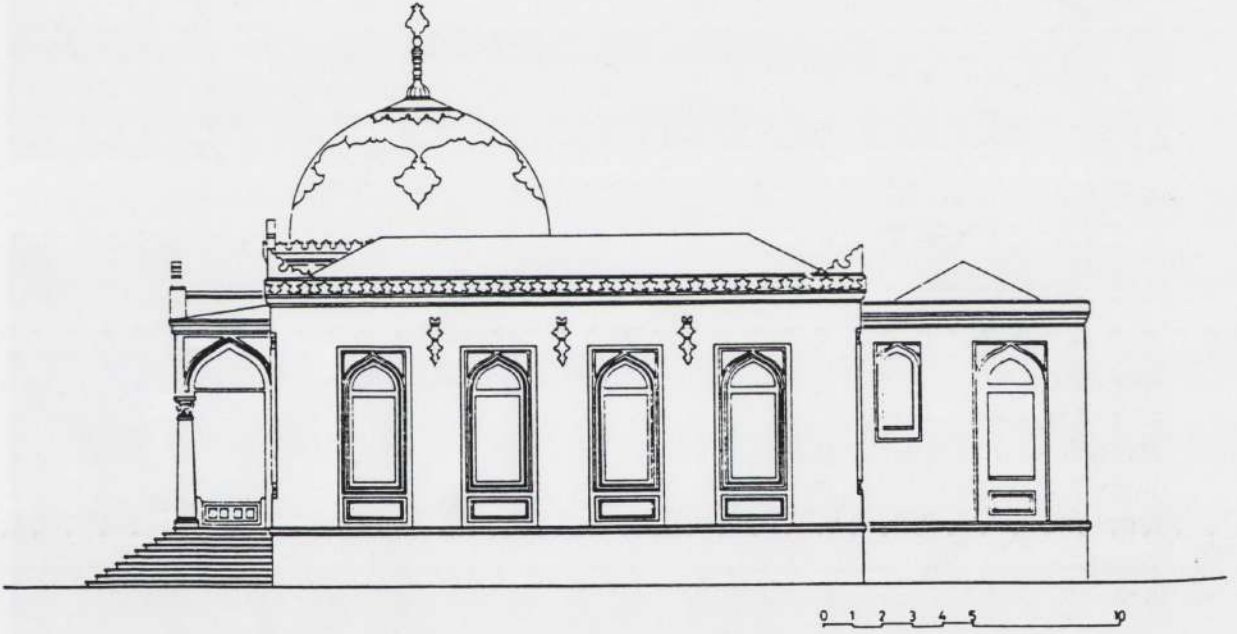
Resim 18 – Etnografya Müzesi'nin ön cephesindeki ana giriş bölümü (1998)

Dönem yapılarının en özenle düzenlenen bölümlerini oluşturan ana girişler, bazen burada olduğu gibi Tarihi Türk Mimarisi'nden esinlenmiş taç kapılar biçiminde çözümlenmiştir. Bazen de bu girişlerin hemen üzerindeki kubbeler, girişi biçimsel yönden daha da pekiştirmiştir. Merdivenli, sütunlu, kemerli, kubbeli giriş düzeni burada da görülmektedir. Mukarnas başlıklı sütunlar, bunları birleştiren kemerler, kemerlerin bitimindeki prizmatik üçgenlerden oluşan friz, onun üstünde ortada uçları yarım palmet şeklinde sonuçlanan bir dikdörtgen alınlık ve dekoratif mimari öğeler ile bu merdivenli anıtsal giriş daha da vurgulanmıştır. Yapının ön cephedeki bu anıtsal girişinden başka arka cephede çift taraflı beşer basamak ile çıkılan basık kemerli sade bir girişi daha vardır.

Yapı, ön cepheye demir parmaklıklı dikdörtgen sekiz pencere ile açılmaktadır. Pencereilerin etrafı mermer tabakalar ile çevrelenerek, dikdörtgen bir düzenleme getirilmiştir. Ana girişin iki yanında üçer, köşe çıkımlarında birer dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Girişin iki yanında yer alan üçer pencerenin altında dikdörtgen, üstünde sivri kemer formunda alınlık bulunmaktadır. Bunların tümü mermer dikdörtgen bodürler ile çevrelenmiştir. İki köşede yer alan çıkımlarda ise, aynı düzende birer pencere vardır. Bu tek pencereilerin iki yanında mihrabiye biçimli birer niş yer almaktadır. Bu pencere ve nişler tekrar dikdörtgen bir mermer tabakası ile çevrelenmiştir. Dikdörtgen pencereileri bir bütün olarak çevreleyen düz yada profilli silmelerle oluşan bir düzenleme anlayışı bu dönemde sıkça kullanılmıştır. Girişin iki yanında, pencereler arasında ikişer çörtlen bulunmaktadır. Yan cephelerde ise, sonradan eklenen salonların duvarı hariç diğer kısım-

lar dörder dikdörtgen pencere ile hareketlendirilmiştir. Metin Sözen'in kitabındaki Etnografya Müzesi'nin yan cephe çiziminde, pencereler arasında yer alan bitkisel süslemeler bugün mevcut değildir. (Bkz: Ş: 2) Bu süslemeler tasarlanmış, ancak gerçekleştirilmemiş olabileceği gibi daha sonra herhangi bir nedenle kaldırılmış da olabilir. Yan pencerelerde de ön cephe pencerelerinde görülen düzenleme vardır, ancak mermer kullanımı söz konusu değildir. Arka cephede ise, iki katlı olan idarî kısım, altta giriş kapısının iki yanında basık kemerli birer, üstte ise ikili gruplar halinde düzenlenmiş, ince uzun altı dikdörtgen pencere ile dışa açılmaktadır. İdarî kısım üst katta, yan cephelere ikişer ince uzun dikdörtgen pencere ile, koridor ise merdiven boşluğu boyunca yükselen bir dikdörtgen pencere ile dışa açılmaktadır. Sonradan eklenen iki salon, çatıya yakın üçer yatay dikdörtgen pencere ile aydınlatılmıştır. Genellikle iş hanlarında yaygınlaşan uzun yatay şerit pencereler, sonradan eklenen bu salonlarda da kullanılmıştır.

Şekil 2 - Etnografya Müzesi Yan Cephe Çizimi

Kaynak; Metin SÖZEN, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Ankara 1984.

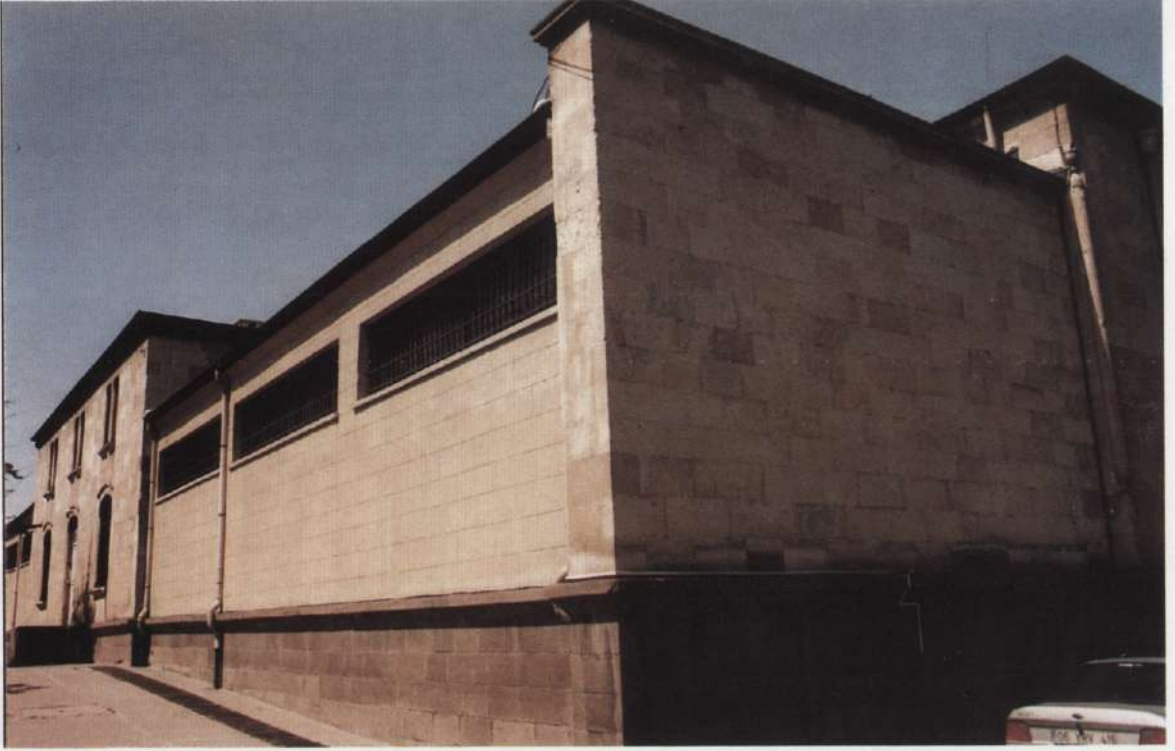

Resim 19- Etnografya Müzesi'nin ön ve yan cephesi (1998)

Resim 20 - Etnografya Müzesi'nin yan cephesi (1998)

Resim 21 – Etnografya Müzesi'nin yan ve arka cephesi (1998)

Resim 22 – Etnografya Müzesi'nin arka cephesi ve arka girişı (1998)

Bodrum katında ise, farklı pencere düzeni vardır. Depolar, yan cephelere basık kemerli küçük kapı ve pencerelerle açılmaktadır. Ahşap çerçeveli olan bu pencereler demir parmaklıklıdır. Kütüphane ise yatay şerit açıklıklarla dışarıdan hava almaktadır.

Dönemin bir çok yapısında olduğu gibi, burada da ön cephe beden duvarları saçak hizasında profilli silmelerle sınırlandırılmış ve yukarı doğru taşırılmıştır. Üzeri prizmatik üçgenlerden oluşturulmuş bir silme ise dört cepheyi de dolaşmaktadır. Ön cephede bu silmenin üzeri yarım palmet sırası ile yükseltilerek, taçlandırılmıştır.

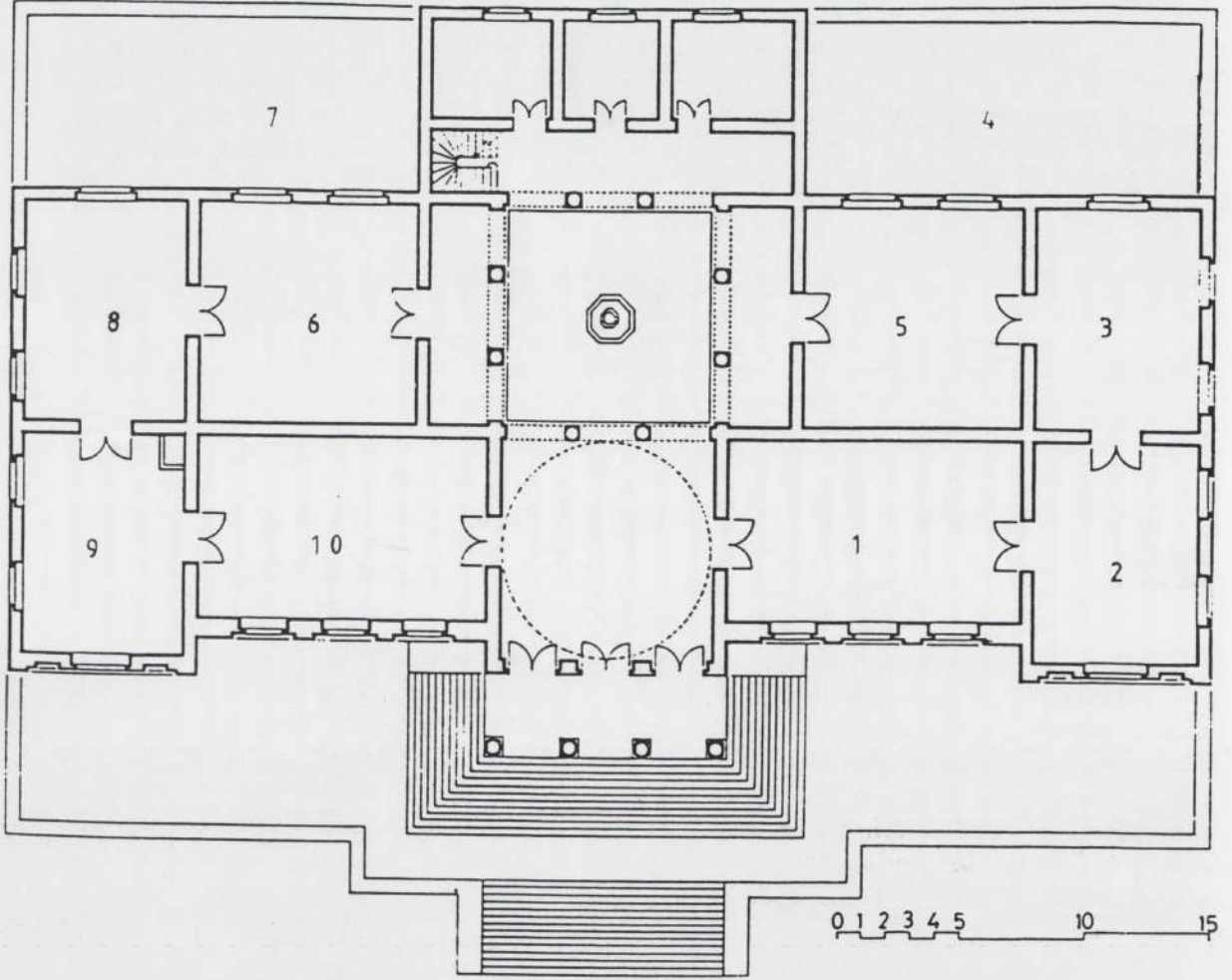
Resim 23 – Etnografya Müzesi'nin ön cephesinde alınlık, kemer, saçak ve kubbeden ayrıntı (1998)

Resim 24- Etnografya Müzesi'nin ön cephesinde alınlık ve saçaklardan ayrıntı (1998)

Bodrum üzerine tek katlı olan müze kısmı, simetrik bir plân anlayışı ile tasarlanmıştır. Simetri eksenini, kubbeli giriş salonu ile onun gerisinde yer alan, daha sonraları "Şeref Salonu" olarak kullanılan iç avlu oluşturmaktadır. Bu eksenin iki yanında kare ve dikdörtgen formlu birbirine açılan farklı büyüklüklerde, dörderden sekiz sergi salonu yer almaktadır. Sonradan arkaya eklenen iki salon ile salon sayısı ona ulaşmıştır. İki katlı olan idari kısım ise, her katta, bir koridor üzerine dizilmiş, altta iki, üstte üç odadan oluşmaktadır.

Şekil 3 - Etnografya Müzesi Zemin Kat Planı

Kaynak: Metin SÖZEN, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı Ankara 1984.

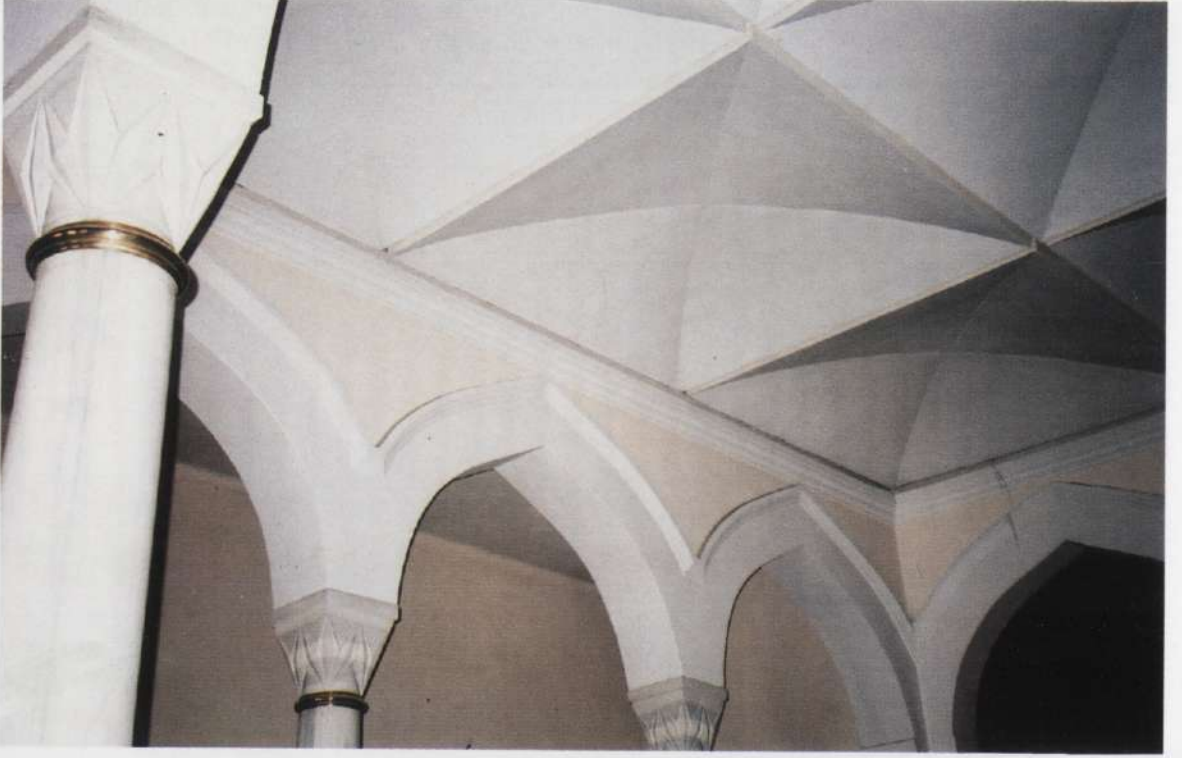
Yapının ön ve arka cephelerdeki iki girişi de aynı simetri eksenini üzerindedir. Ön cephedeki kemerli giriş mekânına, iki kademe halindeki çok basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır. Dört sütunun meydana getirdiği bu giriş mekânı, ön cepheden dışarı doğru taşırılmıştır. Çift taraflı, beşer basamaklı merdiven ile ulaşılan arkadaki idarî kısma giriş de, cephenin tam ortasına yerleştirilmiştir. Yapının müze bölümü, iç avludan açılan bir ara kapı ile idarî bölümün zemin kat koridoruna bağlanmıştır.

Müzenin simetri eksenini oluşturan iki bölümlü giriş salonunun birinci bölümü binaya anıtsal kapıdan girildiğinde karşılaşılan kare plânlı kubbeli bölümdür. Kubbe, iki yanı salonları ayıran duvar ile, arka kısmı sütunlar üzerine ön kısmı ise, kapı üzerine oturan, sekiz köşeli bir kasnak üzerindedir. Dönemin özelliğini yansıtan bu kubbeli giriş mekânının iki yanında 1 ve 10 numaralı sergi salonları yer almaktadır.

Resim 25 – Etnografya Müzesi'nin kubbe ve geçişinin içten görünüşü (1998)

Kubbeli girişin gerisinde yer alan kare biçimindeki mekân, daha sonraları şeref salonu olarak kullanılan iç avludur. Dört yönde ikişerden sekiz sütun ile çevrili olan bu mekânın sağ ve solunda 5 ve 6 numaralı sergi salonları bulunmaktadır. Burası girişin karşısındaki bir kapı ile de idari kısma bağlanmıştır. Bu mekânın ortasında Atatürk'ün sembolik kabri yer almaktadır. İlk yapıldığında bu kısım üstü açık, bir iç avlu görünümünde iken, 1938'de ortasına Atatürk'ün kabri yerleştirilmiş ve üstü kapatılmıştır.

Resim 26- Etnografya Müzesi'nin sonradan tonoz örtülen sütunlu iç mekanı (1998)

Bu kubbeli giriş mekânı ve sonradan şeref salonu olan iç avlunun oluşturduğu simetri ekseninin iki yanında, farklı büyüklüklerde dikdörtgen sergi salonları yer almaktadır. Kubbeli mekânın sağından itibaren ilk salon girişe göre enine dikdörtgen plânlı olup, üç pencere ile dışarıya açılmaktadır. Bu salonun sağından 2 numaralı salona geçilmektedir. Burası boyuna dikdörtgen şeklinde bir salon olup, bir pencere ile ön, iki pencere ile yan cepheye açılmaktadır. Bu salonun dışarıya doğru taşırılması dönemin kütle anlayışını yansıtmaktadır. Buradan geriye doğru 3 numaralı salona geçilmektedir. Burası da 2 numaralı salonla aynı yönde olup, yan cepheye iki pencere ile açılan dikdörtgen bir salondur. Burasının 2 numaralı salondan başka, 4 ve 5 numaralı salonlara geçişleri varken bugün sadece 4 numaralı salona geçiş söz konusudur. Bu salonun arka cepheye açılan tek penceresi kapıya dönüştürülerek sonradan yapılan 4 numaralı salona geçiş sağlanmıştır. Dikdörtgen şeklinde olan 4 numaralı salon sonradan eklenen salonlardan birisi olup, arka cepheye üç pencere ile açılmaktadır. İçte kaldığı için bugün penceresi olmayan kare formulu 5 numaralı salondan sonra sütunlu iç avluya ulaşılmaktadır.

Kubbeli giriş mekânının solunda yine sağ taraftaki düzenlemenin aynısını gösteren 10, 9, 8, 7 ve 6 numaralı salonlar görülmektedir. Simetrik yapı olduğu için sağ ve soldaki düzenleme aynıdır.

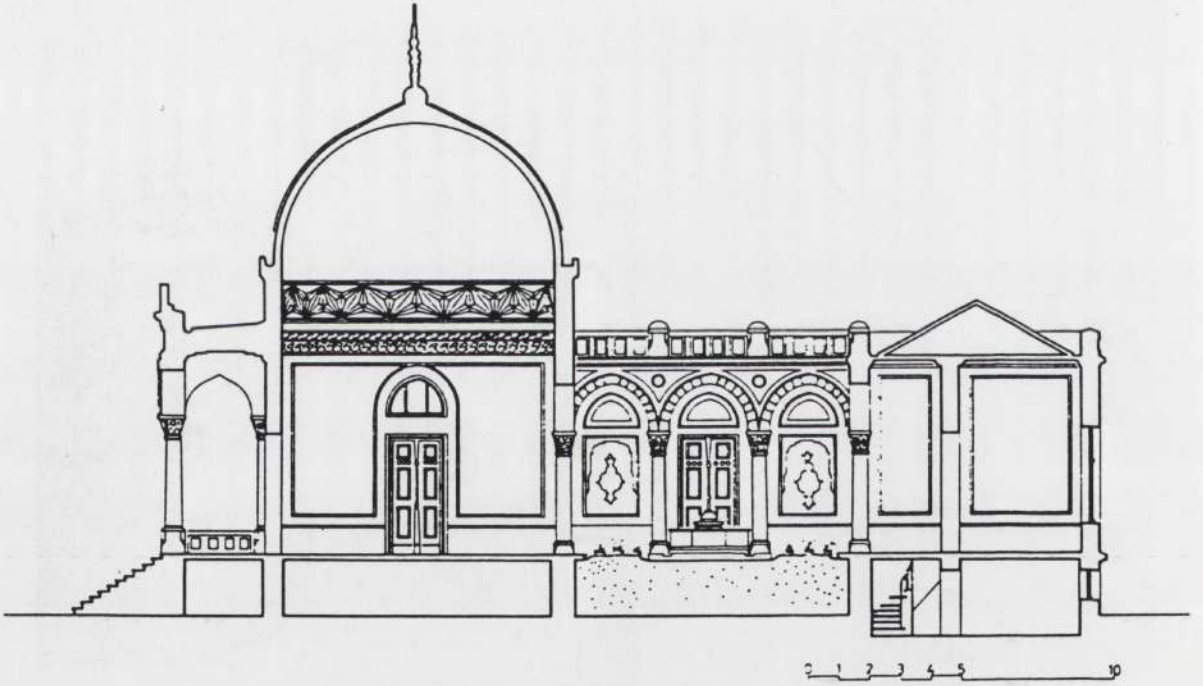
Arkadaki idarî kısım, binaya bitişik olup iki katlı, beş odalıdır. Cephenin ortasından verilmiş olan girişe beş basamaktan oluşan iki yönlü merdivenler ile ulaşılmaktadır. Burada kareye yakın dikdörtgen bir giriş mekânı ve bunu kesen dikdörtgen bir koridor vardır. Zemin katta bu koridora açılan giriş mekânının iki yanında dikdörtgen birer oda bulunmaktadır. Dışarıya birer pencere ile açılan bu odalardan sağdaki müdür, soldaki ise personel odasıdır. Müdür odasının yan cepheye bakan penceresi kapatılarak nişe dönüştürülmüştür. Koridorun sağındaki yirmi basamaklı merdiven ile birinci kata çıkılmaktadır. Birinci katta ise, dikdörtgen koridor üzerinde üç oda yer almaktadır. Ortadaki kare, yanlardaki dikdörtgen olan bu odalar; ince uzun dikdörtgen ikişer pencere ile arka cepheye, köşe odaları ayrıca aynı tip ikişer pencere ile de yan cephelere açılmaktadır. Koridor ise, merdiven boşluğundaki bir pencere ile dışarıdan ışık almakta iken, bu pencere sonradan kapatılarak nişe çevrilmiş ve içine büyük bir çalar saat yerleştirilmiştir.

Resim 27 – Etnografya Müzesi'nin idarî kısmındaki kat merdiveni ve kapatılan pencere (1998)

Yapının altını tümü ile kaplamayan bodrum kat, sadece iki yandaki 2, 3 ve 8, 9 numaralı salonların altında dikdörtgen mekânlar şeklinde ikişer adet depo olarak tasarlanmıştır. Daha sonra, ön cephede ihtiyaç üzerine alt kısımdaki toprak boşaltılarak, burada müzenin eğitim faaliyetleri ile ilgili yeni kısımlar inşa edilmiştir. Ön cephedeki bu kısmın, soldaki bölümü kütüphanedir. Kütüphane anıtsal girişin solunda yer alan bir kaç basamakla inilerek girilen dikdörtgen şeklinde üç duvarı kitap dolapları ile çevrili bir salondur. Kısaca, bugün bodrum katında; kütüphane, eser depoları, kalorifer dairesi, mutfak ve tuvaletler yer almaktadır. Bodrumdaki bu bölümlere dışarıdan girilmektedir. Örneğin sol yan cephedeki ilk kapı kalorifer dairesi, ikinci kapı maden eserler deposu, üçüncü kapı ise çini ve cam eserler deposu girişidir.

Anıtsal merdiven düzeni, kubbeli giriş kısmı, yapıldığında üstü açık olan iç avlu ve iki katlı idari bölümün orta kısmının simetri eksenini oluşturduğu boyuna kesitte de anlaşılmaktadır.

Şekil 4 – Etnografya Müzesi, boyuna kesit.

Kaynak: Metin SÖZEN, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı Ankara 1984.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında betonarme yapılarda genellikle kiremit kaplı çatılar yapılmıştır. Burada sonradan bakır kaplanmış olan çatı, salonların üzerinde kırma çatı denilen dört eğimli çatı şeklindedir. İdarî kısım ise, müze kısmına bitişik, üç yöne eğimli bir çatı ile örtülüdür. Sonradan eklenen salonların üzeri ise, tek eğimli birer çatı ile örtülü olup, müze ve idarî kısma bitişiktir. Ön giriş salonu ise, dıştan kurşun kaplı kubbe ile örtülüdür. Buranın kubbe ile örtülmesi dönemin özelliklerinden biridir. Kare şeklindeki iç avlu, sonradan dokuz adet çapraz tonoz görünümünde bir örtü ile kapatılmıştır. İdarî kısımda birinci kattaki üç odanın betonarme tavanları ise aynalı tonoz görünümünde yapılmıştır. Ancak yayınlardan temin edilen kesitte bu gösterilmemiştir. (Bkz: Ş: 4) Müzenin diğer iç mekânlarının örtüsü düz tavan biçimindedir. Yapıda asıl taşıyıcı olan duvarlar dışında taşıyıcı olarak girişte ve içerde yer alan sütunlar görülmektedir. Sütunlar alçak kaideler üzerine oturtulmuş, sivri kemerlerle birleştirilmiştir. Bugün sergi salonları alçı asma tavanlara sahiptir. Müze ile idarî kısım arasında dikdörtgen demir bir kapı ile bağlantı sağlanmıştır.

Resim 28– Etnografya Müzesi'nin üst örtüsünün dıştan görünüşü (1998)

Yapıda, bitkisel, geometrik ve mimarî elemanlarla yapılan bir süsleme anlayışı vardır. Bu süslemeler Osmanlı Mimarîsi'nden alınmış motiflerden oluşturulmuştur. Bitkisel süslemeler daha çok kapı üzerinde, alınlıklarda ve saçak silmeleri üzerinde görülmektedir. Köşe çıkımlarındaki alınlığın yüzeyi zengin rumî ve palmetlerden oluşan kıvrık dal motifleri ile süslenmiştir. Beden duvarları ön cephede köşe çıkımları hariç saçak hizasında, prizmatik üçgenlerden oluşan bir silme ve onun üzerinde yarım palmet sırası ile yükseltilerek taçlandırılmıştır. Anıtsal giriş üzerindeki dikdörtgen alınlık ile köşe çıkımları üstte üçgen şeklinde sonuçlanmıştır. Bu alınlıkların iki ucu da akroter şeklinde yükseltilmiştir.

Resim 29 – Etnografya Müzesi'nin ön cephesindeki ana girişin süslemelerinden ayrıntı (Kubbe, alınlık, saçak ve silmelerdeki süslemeler) (1998)

Resim 30 – Etnografya Müzesi'nin ön cephesindeki ana girişin süslemelerinden ayrıntı (Alınlık, saçak ve silmelerdeki süslemeler) (1998)

Resim 31 – Etnografya Müzesi'nin ön cephesindeki ana girişin süslemelerinden ayrıntı (Alınlık, saçak ve silmelerdeki süslemeler) (1998)

Ön cephede basık kemerli giriş kapıları üzerindeki sağır sıvrı kemerlerin içi, ortada rumî ve palmet, aralarda karanfil ve lalelerin kıvrık dallar ile birlikte girift olarak yerleştirildiği çini panolar ile kaplanmıştır. Kapı ve pencere üzerindeki çini panolar bu dönemde oldukça yaygın olarak görülmektedir.

Resim 33 – Etnografya Müzesi'nin ön cephedeki ana giriş süslemelerinden ayrıntı (Sütun başlıkları, kemerler, kabaralar ve çini süslemeler) (1998)

Resim 34– Etnografya Müzesi'nin ön cephedeki ana giriş çini süslemeleri (1998)

Kabartma hatayı üsluplu bitkisel motiflerin; taç kapılarda, çatıdan yükseltilmiş duvarlarda, kemer köşelerinde yada silme ve kornişler üzerinde kullanıldığı örnekler bu dönemde çoktur. Etnografya Müzesi'nde de hatayı üsluplu bitki motifleri çatıdan yükseltilmiş köşe çıkmalarının alınlıklarında ve nişler içinde görülmektedir.

Resim 32- Etnografya Müzesi'nin ön cephe köşelerindeki süslemelerden ayrıntı (Nişlerdeki süslemeler ve sütunceler) (1998)

Kubbeyi dıştan yarım palmet dizisi çevrelemektedir. Kubbenin iç yüzü ise kalem işi tekniği ile yapılmış, Osmanlı bitkisel motifleri ile süslenmiştir.

Resim 35 – Etnografya Müzesi'nin kubbe içindeki kalem işi süslemeleri (1998)

Resim 36 – Etnografya Müzesi'nin kubbe içindeki kalem işi süslemeleri (Kubbe, kasnak ve geçişlerdeki süslemeler) (1998)

Resim 37 – Etnografya Müzesi'nin kubbe içindeki kalem işi süslemelerinden ayrıntı (1998)

Resim 38 – Etnografya Müzesi'nin kubbeye geçişlerdeki kalem işi süslemeleri (1998)

Yapıda bitkisel motiflerin yanında, geometrik motifler de kullanılmıştır. Ön cephede görülen saçak hizasındaki silmelerde boydan boya geometrik desenli prizmatik üçgenlerden oluşan bir kuşak sonradan eklenen salonlar hariç, diğer tüm cepheleri dolaşarak yapıyı saçak hizasında çevrelemektedir.

Yapıda Osmanlı süsleme motiflerinin yanında, mimarî elemanlarla yapılmış dekoratif görünümler oluşturulmuştur. Oyma süslü mermer alınlıklar, girişteki sivri kemerler, sütunlar, mukarnaslı ve baklavali sütun başlıkları, rozetler, çörtlenler, köşe çıkmalarının ve girişin süslü tepelikleri, silmeler, köşelerde mihrabiye şeklindeki nişler gibi mimarî elemanlarla oluşturulmuş bir süsleme anlayışı görülmektedir. Köşe ve orta çıkmalı simetrik kütle anlayışının cephelere getirdiği hareket de yapının etkili görünümüne katkı sağlamaktadır. Malzeme de, buna yardımcı olan unsurlardandır. Mermerin kaplama malzemesi olarak kullanılması yapıya zengin bir görünüm kazandırmıştır. Mermer oymacılığında, oldukça yüzeysel, çok derine inmeyen bir üslup dikkati çekmektedir. Bunu gerek alınlıklarda gerekse nişler içindeki motiflerde görmek mümkündür. Pencerelerin çevresini sınırlayan mermer şebekeler de ayrı bir süs unsuru oluşturmaktadır. Arka köşelerde, salonların eklenmesi ile arada kalan, alt ve üstü kum saati biçimindeki köşe sütunceleri, yan cephelerin tek süslemesidir. Yapının içinde kubbe altı mekanı ve iç avlu olarak yapılan mekan hariç salonlarda bir süslemeye rastlanılmamaktadır.

Kısaca I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde cephelerde, Osmanlı Mimarîsi'nden gelen motiflerinin kullanılması ile oluşan bir süslemecilik anlayışı vardır. Süslemenin ön cephede toplanması da dönemin ayrı bir özelliğidir. Yani, Osmanlı Mimarîsi'nin yapısal ve dekoratif öğelerinden oluşan bir süsleme, bu üsluptaki yapıların en belirgin özelliği olmuştur⁶².

Yapının kütüphane tavanına ve idarî bölümde zemin katta müdür odasının tavanına sonradan eski bir Ankara Evi'nin ahşap tavanı monte edilmiştir. Bu tavanlar Hacetepe istimlak edilirken eski Ankara Evleri'nden alınmıştır. Bunlar boyalı ve nakışlı ahşap işçiliğimizin çeşitli örneklerindendir.

⁶² Yapının Mimarîsi Konusunda Bkz.;

- ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 15, 106.

-YAVUZ Yıldırım, a.g.m., s. 32.

- YAVUZ Yıldırım, Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi, Ankara 1981, s. 60-61, 64-65, 68.

Resim 39 – Etnografya Müzesi'nin idari kısmındaki müdür odasının eski bir Ankara evinden getirilerek monte edilen ahşap tavanı (1998)

Resim 40 – Etnografya Müzesi'nin idari kısmındaki müdür odasının eski bir Ankara evinden getirilerek monte edilen ahşap tavanından ayrıntı (1998)

Resim 41 – Etnografya Müzesi'nin kütüphane tavanına eski bir Ankara evinden getirilerek monte edilen ahşap tavan (1982)

Resim 42 – Etnografya Müzesi'nin kütüphane tavanına eski bir Ankara evinden getirilerek monte edilen ahşap tavandan ayrıntı (1982)

Yapıdaki ilk değişiklik 1938 yılında müzenin ortasındaki mekânın Atatürk'ün naaşı için ayrılması ile yapılmıştır⁶³. İlk yapıldığında, ana kapıdan girilince kubbe altı mekânına, buradan da ortasında mermer bir havuz bulunan, üstü açık iç avlu denilen sütunlu kısma ulaşılmakta idi. Bu iç avlu denilen kısım, Atatürk'ün geçici kabri olarak ayrılınca, havuz arka bahçeye çıkarılmış ve mekânın üzeri kapatılmıştır⁶⁴. Yani Atatürk'ün ölümünden sonra, iç avlunun üstünün örtülmesi ile ana giriş karşısındaki büyük salon meydana getirilmiştir⁶⁵. Girişteki bu iki bölümden oluşan salon Anıtkabir tamamlanıncaya kadar bu göreve ayrılmıştır⁶⁶. Bahçeye çıkarılan havuz, bugün de mevcut olup, üzerinde prizmatik üçgenlerden oluşan bir kuşak, rozetler, mukarnaslı niş sırası, rumi ve palmetler gibi süsleme motifleri ile I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin özelliklerini yansıtmaktadır.

Resim 43- Etnografya Müzesi'nde 1938 yılında iç avludan çıkarılarak arka bahçeye yerleştirilen havuz (1998)

Yapıdaki ikinci değişiklik, Atatürk'ün naaşının 10 Kasım 1953 tarihinde Anıtkabir'e naklinden sonra başlatılmıştır. İç avlu Atatürk'ün anısına sembolik bir kabir şeklinde günümüze değin korunmuş ve bir "ATATÜRK KÖŞESİ" oluşturulmuştur⁶⁷. Müzede yapılan gerekli onarımlar ve değişiklerden sonra 1956 Ekim ayında I. Müzeler Haftası'nın

⁶³ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 57.

⁶⁴ AKSOY Osman, a.g.m., s. 28.

⁶⁵ GÜLEKLİ Nurettin Can, a.g.e., Ankara 1948, s. 144.

⁶⁶ ARIK Remzi Oğuz, a.g.e., s. 19.

⁶⁷ KOŞAY H. Zübeyir, a.g.e., İstanbul 1963, s. 5.

kutlanması nedeni ile düzenlenen kam-panya sırasında yeniden ziyarete açılmıştır⁶⁸. Sonradan ihtiyaç üzerine asıl müze binasının arkasına iki salon daha ilave edilmiş ve açıklıklarda değişiklikler yapılmıştır. Bugün müzede sergilenen ve Atatürk'ün naaşının Kız Lisesi tarafından müzeye getirilişini gösteren bir fotoğraftan, sonradan eklenen arka köşedeki salonların 1938 yılında henüz eklenmemiş olduğu anlaşılmaktadır. (Bkz: R. 10) Bu salonlar muhtemelen 1953 sonrasındaki düzenleme sırasında eklenmiştir. Bu 4 ve 7 nolu salonlar eklenmeden önce, arka köşedeki salonların üçer pencere ile arka cepheye açılmakta olduğu, idari kısmın koridorunun ise merdiven boşluğu boyunca ince uzun bir pencere ile yana açıldığı, ayrıca müdür odasının da yan cepheye basık kemerli bir pencere ile açıldığı bu fotoğrafta görülmektedir. Bu fotoğraftan yapının dönem özelliklerini yansıtan bacalara sahip olduğu da anlaşılmaktadır. Ancak bugün bu bacalar da mevcut değildir⁶⁹. Bir başka kaynakta 4. Salonun 1955-1956 yıllarında esas binaya eklendiği belirtilmektedir⁷⁰. Böylece salon ve depolar ilave edilerek ihtiyaç üzerine bina genişletilmiştir. Salonların eklenmesi ile idari kısmın yan cepheleri birinci kat hizasında kapanmıştır. İdari kısımdaki kat merdivenini aydınlatan pencere ve yan cepheye bakan zemin kat oda pencereleri bugün kapalıdır. Ayrıca ön tarafta alt kısımdaki toprak boşaltılarak müzenin eğitim faaliyetleri ile ilgili yeni kısımlar inşa edilmiştir. Örneğin kütüphanenin olduğu kısım gibi, girişin iki yanındaki kısımlar toprak boşaltılarak oluşturulmuştur⁷¹. Yapı 1965'de yeniden restore edilmiştir⁷². Müze bugün 1960'lı yıllarda yapıldığı belirtilen kalorifer ile ısıtılmaktadır. 1981 yılında içte ve dışta yeni bir onarım başlatılmıştır. Dış onarım aynı yıl bitirilmiş, iç onarım ise 1982'ye kadar sürmüştür. 1998 yılı sonlarında başlatılan son onarım ise, halen devam etmektedir. Bu çalışmalarda, müzenin dış cephe onarımı yapılacak, kalorifer, havalandırma ve elektirik tesisatı yenilenecektir. Onarım sonrasında ise, teşhirde değişiklik yapılacaktır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlı Mimarlığı'nın klasik değerlerini cephelerde de olsa yaşatılması doğrultusunda eskiye duyulan bir özlem anlayışı, yerli mimarların hemen her yapısında olduğu gibi Etnografya Müzesi'nde de görülmektedir.

Ankara'da, Eski Gümrük ve Tekel Bakanlığı, (Bugün Kültür Bakanlığı) Türk Ocağı Merkez Binası, İş Bankası, Ziraat Bankası, Ankara Palas ve Meclis Binaları gibi devrin bir çok yapısında görülen I. Ulusal Mimarlık anlayışı ve buna bağlı ön cephe işleme geleneği Etnografya Müzesi için de geçerlidir. Ancak, Etnografya Müzesi bu dönemde yerli mimarların yaptıkları binalarla benzerlik göstermekle birlikte, dönemin bazı binaları ile de farklı özellikleri ortaya koymaktadır. Bu farklı binalar aynı yıllarda bazı yabancı mimarların yaptıkları binalardır. Örneğin, Sağlık Bakanlığı binası (1926-27 Teodor Post), oldukça farklı bir anlayışla yapılmıştır. Süslemesiz, yalın cepheleri, işlevlerinin biçimlendirdiği kemersiz, düz açıklıkları ile çok farklı bir anlayışı yansıtmaktadır. Görüldüğü gibi 1930'lara doğru, kamu yapılarında hala geleneksel etkilerden kopamayan Türk Mimarları "Türklere Özgü Tarz" olarak kabul ettikleri Osmanlı üslubunu uygularken, bazı yabancı mimarlar ulusal mimarlıktan farklı olarak uluslararası ilkelerle binalar tasarlamışlardır. Bu kadar zıt iki anlayışın aynı anda uygulanması, yerli ve yabancı mimarların o yıllarda ne denli farklı yollar izlediklerini göstermektedir. Buna rağmen 1925-1927

⁶⁸ GÜRÇAY Hikmet, a.g.m., s. 1.

⁶⁹ KOŞAY H. Zübeyir, a.g.e., İstanbul 1963, s. 1.

⁷⁰ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 48.

⁷¹ GÜRÇAY Hikmet, a.g.m., s. 1.

⁷² ANONİM, Cumhuriyetin 50. Yılında Ankara (İl Yıllığı), Ankara 1973, s. 129.

yıllarında I. Ulusal Mimarlık Dönemi, etkinliğini yoğun şekilde sürdürmüştür. Kısaca, bu dönemin bir çok yapısında olduğu gibi, Etnografya Müzesi'nde de dıştan bakıldığında milli değerlerin yansıtılmaya çalışıldığı dikkati çekmektedir.

Etnografya Müzesi, inşasından itibaren bir müze olarak tasarlanmış Cumhuriyet Dönemi'nin ilk devlet müzesidir. Geleneksel Türk Sanatı'nın Selçuklu devrinden başlayıp bu güne kadar devam eden örneklerinin sergilendiği müze, ilk günden itibaren kullanımı açısından hep önem taşımıştır.

Yapı işlevinin yanında, mimarî öğeleri ile de önemlidir. Mimarîde yüzyıl başlarından beri devam eden bir anlayışı yansıtan Etnografya Müzesi, özellikle kütle ve cephe düzeni açısından aynı dönemde yapılan bir çok yapıyı da etkilemiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilen müze binasındaki düzenleme, mimarın daha sonra yaptığı, Türk Ocağı ile Gümrük ve Tekel Bakanlığı Binalarında da görülmektedir. Ön cephenin arka ve yan cephelerden farklı olarak işlenmesi, kütlelerin simetrik olarak düzenlenmesi, yani ortadan girişli simetrik anlayış, iki yanındaki köşe çıkmaları, yapının tamamen I. Ulusal Mimarlık Dönemi özelliklerini yansıttığını göstermektedir. Burada simetrik kütle anlayışının hakim olduğu ön kütle düzeni doruğa ulaşmıştır. Bu dönemde görülen, klasik değerleri cephelerde yaşatma isteği Etnografya Müzesi'nde de belirgindir. Ana girişin kubbe ile örtülmesi, bu dönem ulusal yapılarının bir çoğunda adeta gelenek oluşturmuştur. Ankara'da Etnografya Müzesi, Ankara Palas, Tekel Başmüdürlüğü, Adliye Sarayı buna örnek gösterilebilir. Bu dönemde girişler Tarihî Türk Mimarîsi'nden esinlenmiş taç kapılar biçiminde çözümlenmiştir. Bazen bu girişin hemen üzerine kubbe oturtularak biçimsel yönden girişler daha da pekiştirilmiştir. Etnografya Müzesi de sütunlu, merdivenli ve kubbeli girişi ile tipik bir dönem yapısıdır.

Kısaca, yapı işlevi ve mimarî özellikleri ile birlikte Cumhuriyet'in ilk dönem yapılarının en tipik örneklerinden biridir.

V - ANKARA TÜRK OCAĞI MERKEZ BİNASI
(ANKARA DEVLET RESİM VE HEYKEL MÜZESİ)

ADRES	:	Talat Paşa Bulvarı, Opera/ANKARA Yapı şehre hakim bir tepe olan Namazgâh Tepesi'nde bulunmaktadır. Kuzey-batıda Atatürk Bulvarı, kuzey-doğuda Talat Paşa Bulvarı, güney-doğuda Türk Ocağı Sokağı ve güney batıda Kızılay Sokağı ile çevrelenmiştir. Aynı zamanda Etnografya Müzesi'nin hemen kuzey-doğu tarafındadır.
PAFTA	:	45
ADA	:	328
PARSEL	:	4
MÜLKİYETİ	:	Hazine
SORUMLU KURULUŞ	:	Kültür Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü
YAPIM TARİHİ	:	21 Mart 1927-23 Mayıs 1930
YAPAN	:	Mimar Arif Hikmet İsmet Koyunoğlu
YAPTIRAN	:	Millî Eğitim Bakanlığı
TESCİL KARARI	:	Kültür Bakanlığı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 12.4.1980 gün ve A-2167 sayılı kararı
ORİJİNAL KULLANIMI	:	Türk Ocağı Merkez Binası
BUGÜNKÜ KULLANIMI	:	Devlet Resim ve Heykel Müzesi

Restim 44 - Türk Ocakı Binası'nın mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından inşaat bittiğinde çekilmiş fotoğrafı (1930)
 Kaynak: 1982 yılında A.H. KOYUNOĞLU tarafından baskısı yapılarak tarafıma gönderilmiştir.

İNÇİ KIZIMA
 A.H. KOYUNOĞLU

A- GİRİŞ

1912 yılında kurulan Türk Ocakları ve 1931 yılında kurulan halkevleri kültür, sanat ve eğitim hareketlerinin yapıldığı kuruluşlardır¹. Ancak Ankara'da 10 Nisan 1931 tarihinde Türk Ocakları'nın Genel Merkezi'nce düzenlenen bir kongrede, Türk Ocakları'nın kapatılmasına karar verilmiş ve Atatürk'ün isteği ile Türk Ocaklarının yerine, 19 Mayıs 1931 tarihindeki kurultayda halkevlerinin kurulması kararı alınmıştır².

19 Şubat 1932'de açılan halkevleri birer kültür yuvası olmuş ve halkın eğitime, kültürel gelişimine yardımcı olmuştur. Önceleri, Türk Ocakları bazı yerlerde Türk kültürü için çalışmalar yapmış, aydınları çatısı altında toplamıştır. Ancak Türk Ocaklarının 1931'de kapatılmasıyla bu alan tamamen boş kalmış³, halkevlerinin açılması ile 1932'den itibaren yurt içinde belli bir istikamete yönelmiş olan kültür çalışmaları ve yayınları tekrar faaliyete başlamıştır⁴. Halkevleri de 8 Ağustos 1951'de 5830 sayılı kanun ile kapatılmıştır.

27 Mayıs 1960'dan sonra kurulan "Türk Kültür Dernekleri" 21 Nisan 1963 tarihinde toplanan bir kurultay ile tekrar Halkevleri adını almıştır⁵. Bugünkü Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi Binası uzun yıllar bu iki önemli kuruluşun merkez binası olarak kullanılmış ve bu kuruluşların isimleri ile anılmıştır.

B- YAPININ TARİHÇESİ:

Türk Ocağı Ankara'da önce yahudi mahallesinde, Şengül Hamamı yanındaki Rum Mektebinde açılmıştı. Ancak işlevine uygun yeni bir Türk Ocağı Merkez Binası'nın yapılması istenmekte idi⁶. Türk Ocağı Merkez Heyeti'nin 3 Mayıs 1926 tarihli toplantısında alınan karar ile yıllardır görevini harap binalarda, kiralık evlerde sürdüren ocaklılar kendilerine bir merkez binası yapacaktı. Türk Ocağı Merkez Binası yapılması kararını alan heyette, Doktor Hüseyin Enver, Hamdullah Suphi, Mehmet Emin, Mimar Hikmet, Avukat Salih, Reşit Galip, Doktor Rifat, Alaattin ve Necati Beyler bulunmuştu. Karar verilirken, bu heyetten yalnız Doktor Reşit Galip ve Rifat Beyler olumsuz oy vermişlerdi⁷. Yapının banisi olarak Hamdullah Suphi Tanrıöver gösterilmişti⁸.

Ankara'da Türk Ocakları Merkez Binası yapılması kararı alınması üzerine bir yarışma düzenlenmişti⁹. Önce Türk Ocakları Merkez Binası tasarımı ile Mimar Kemalettin

¹ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, "Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi" MİMARLIK 15, 1977, s. 14.

² ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, Cumhuriyetle Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları, Ankara 1973, s. 57.

³ ANONİM, "Halkevlerinin Kuruluşu" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 216.

⁴ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 57.

⁵ ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, a.g.e., s. 73.

⁶ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

⁷ ANONİM, "Türk Ocakları Merkez Binası" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 79.

⁸ ANONİM, "Ankara'da Türk Ocağı Tiyatrosu'nun Küşat Resmi" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 87.

⁹ Mimar A.H. Koyunoğlu'nun şahsıma gönderdiği 2.8.1981 tarihli mektup.

Bey görevlendirilmişse de, belirsiz nedenlerle yapı daha sonra sınırlı bir yarışmaya açılmıştı¹⁰. Koyunoğlu da dahil bilinen tüm mimarlara mektup yazılarak yarışmaya katılmaları istenmişti. Yarışmaya girenler arasında Koyunoğlu dışında Mimar Kemalettin Bey, Vedat Bey, Macar Konsolosu Tahi, Koyunoğlu'nun hocası Giulio Mongeri ve diğer yabancı mimarlar vardı. Jüri ise, Bayındırlık Bakanlığı'ndaki bazı mühendisler, bilim adamları ve birkaç yabancı mimardan meydana gelmişti. İsmet Paşa ve Ziya Gökalp'de jüride bulunmuştu¹¹. Yapılması istenen binanın şartları şöyle idi. "Eski Türk güzel sanatlarının türlü örneklerinin sergileneceği binanın modern ihtiyaçlara uygun şekilde olması" söylendikten sonra "son sistem bir tiyatro salonu, modern bir sahne, bir toplanma salonu, müze ve kitaplık, giriş kısmında görkemli bir şeref holü, idare odaları, davet edilecek ünlü şahısları misafir etmek için bir yatılacak yer, odalar, banyolar, zemin katta bir matbaa kısmı, kalorifer ve esaslı bir elektrik tesisatı ve Türk mermer işçiliğinin en güzel örneklerinin yapılması" istenmekte idi¹². Binanın projesi, bu şartname doğrultusunda hazırlanmış projeler arasında yapılan yarışma sonucu seçilmiştir¹³.

1926 yılında Arif Hikmet Koyunoğlu şartnameyi almış ve yazıhanesinde çalışmaya başlamıştı. İki gaz lambasını yüksekçe bir yere yerleştirerek, yirmi günde planlarını bitirmiş, tüm tezyinatı ve binanın cephesinin resimlerini suluboya ile yaparak çerçeveletip, hepsini Ocak heyetine sunmuştu. Üç gün sonra bir gece hocası Mongeri evine gelmiş, tebrik ederek Ocak Binası yarışmasını kazandığını bildirmişti. Hatta "Hikmet iftihar ediyorum, senin proje kazandı. Bir öğrencimin benim de iştirak ettiğim bir müsabakada kazanması beni çok sevindirdi. Yazıhanene uğradım, evde olduğunu söylediler. Sabaha kadar sabretemedim, bir arabaya atlayarak bu güzel sonucu haber vermeye geldim." demişti. Koyunoğlu, ertesi gün eski ocak binasına gittiğinde umumi katip Doktor Hasan Ferit Bey tarafından karşılanmış ve işe başlamıştı¹⁴. Koyunoğlu'nun bu yarışmayı kazanmasında Atatürk'ün isteğinin de önemli rol oynadığı sonradan Atatürk tarafından Koyunoğlu'na ifade edilmiştir.

¹⁰ YAVUZ Yıldırım, Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi, Ankara 1981, s. 21.

¹¹ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

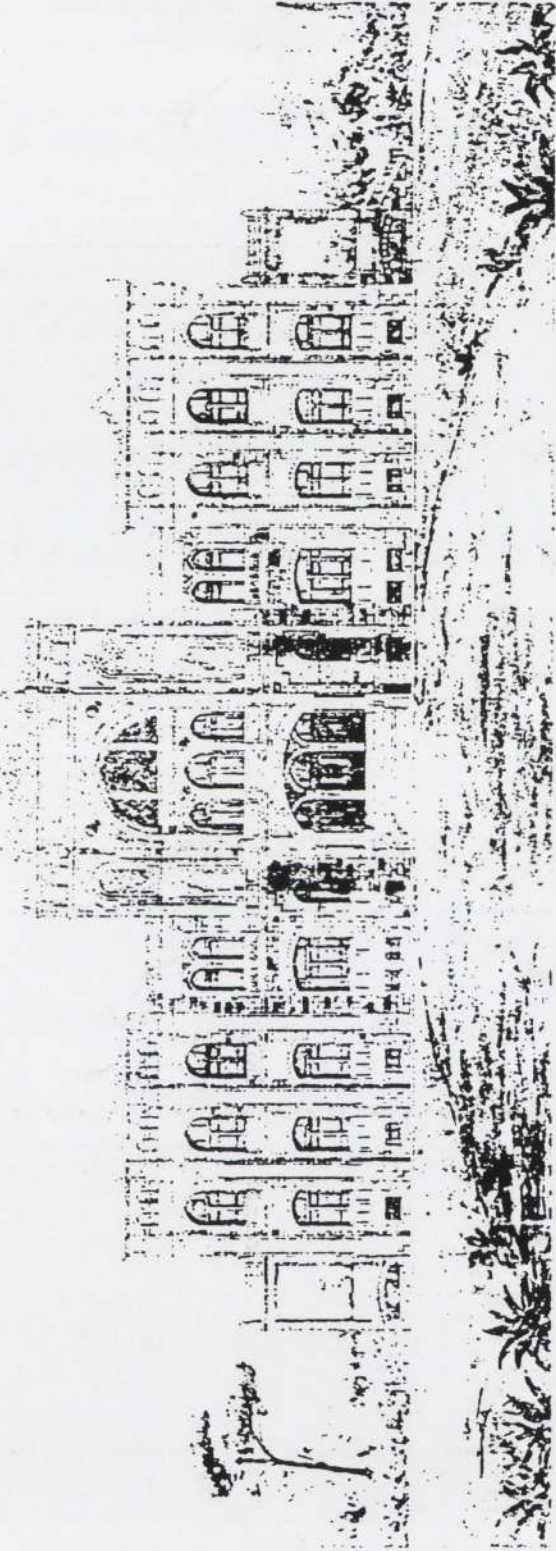
¹² A.g. mektup.

¹³ ASLANOĞLU İnci, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara 1980, s. 105.

¹⁴ A.g. mektup.

– Bugün Resim ve Heykel Müzesi'nde Atatürk'ün odasında A.H. Koyunoğlu'nun kendi yaptığı cephe resmi mevcuttur. Ancak, resimdeki cephede görülen alınlıklar gibi bazı detaylar uygulanmamıştır.

ATATÜRK'E MİMAR HİKMET İSMET KOYUNOĞLU TARAFINDAN SUNULAN VE ONAYI ALINAN TASLAK SULLU BOYA RESİM

Şekil 5 - Koyunoğlu tarafından inşaat öncesi hazırlanıp sunulan ve onay alınan Eski Türk Ocakı Merkez Binası ön cephesinin taslak resmi.

Kaynak: Anonim "Ankara Resim ve Heykel Müzesi, Tarihî Türk Ocakı Binası İnşaatına ve Onarımına ait Anılar" Kültür ve Turizm Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü (Broşür)

Resim 45 – Türk Ocağı Binası'nın Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından çizilmiş resmi (1926)
Kaynak: Bugün Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde bulunmaktadır. Resmin fotoğrafı 1997 yılında çekilmiştir.

Resim 46 – Türk Ocağı Binası'nın Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından çizilmiş resmindeki mimarın imzası (1926)
Kaynak: Bugün Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde bulunmaktadır. Resmin fotoğrafı 1997 yılında çekilmiştir.

Emlak Kredi Bankası'nın (Emlak ve Eytam Bankası) desteği ile¹⁵, Türk Ocakları Merkez Binası'nın 21 Mart 1927'de Namazgâh Tepesinde yapılan büyük bir törenle temeli atılmıştı. Törende, Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım Paşa ve Başbakan İsmet Paşa ile mebuslar ve Ocaklılar bulunmuş, İsmet Paşa ve Hamdullah Suphi Bey birer konuşma yapmışlardı. Temel atma töreninde toplanan millet büyükleri bir parşömen kağıdı üzerine binanın mebd-i inşaasını yazmışlar ve imzalamışlardı. Yapının mimarı Hikmet Bey bu kağıdı almış ve kendi imzasını da attıktan sonra bir şişe içerisine koyarak zemindeki betonarme kasaya koymuştu. Bu kasanın üzerini bir levha ile kapatarak malayı İsmet Paşa'ya vermiş, o da ilk harcı ve bu harcın üzerine ilk taşı koymuştu¹⁶.

Yapının betonarme işlerinin müteahhitliği Emlak Kredi Bankası'nın garantisi altında bazı şartlar ile "Wella" isimli bir Avusturya şirketine ihale edilmişti. Fakat mesleki kontrollük ve yapım ile ilgili her türlü teknik yetki Koyunoğlu'na aitti. Koyunoğlu kendi taş işçileriyle onlar arasında sözleşme yapmıştı¹⁷ Sözleşmede "Binanın inşasına eserin sahibi Hikmet Bey tam yetki ile nezaret edecektir. Onun direktifinden katiyen dışarı çıkılmayacaktır. Binanın tüm taşçılık işini senelerden beri Hikmet Bey ile beraber çalışmış Türk taşçı ustaları yapacaktır. Bütün tezyinat işleri Hikmet Bey tarafından yapılacak, yardımcılarının parası şirket tarafından verilecektir. Tezyinat için icab eden malzeme şirket tarafından tedarik edilecektir." şeklindeki şartlar ile işe başlanmıştı. Yalnız işin başlangıcında Koyunoğlu ile şirket arasında temel konusunda bir anlaşmazlık olmuştu. Temel kazılması tamamen bitince toprak tazyik (basınç) tecrübeleri yapıp arazinin şekkölüne göre yapılacak incelemelerden sonra temelin ne olacağı tesbit edilecek ve ondan sonra temele başlanacaktı. Daha önce sadece temel atma töreni için, ufak bir yer kazılmış ilk taş, törenle konulmuştu. Ancak Koyunoğlu taş işçileri bulmak için İstanbul'a gittiğinde şirket temel işlerine başlamış ve mühim bir kısmını bitirmişti. Koyunoğlu'na havalanın iyi gitmesinden dolayı vakit kaybetmemek için yaptıklarını söylemişlerdi. Koyunoğlu temelin muhtelif taraflarında sondaj kazıları yaptırmış ve sağlam olmayan zemin üzerine moloz taş ve kireçli harçla temele başlandığını görmüştü. Bunun üzerine sözleşme gereği temelleri yıkıp kazıyı baştan yapmalarını söylemiş, ancak yıkmadıklarını görünce ertesi gün taş ocaklarında çalışan işçileri getirip, temel duvarlarını dinamitle yıktırmıştı¹⁸. Koyunoğlu bu olayla ilgili anılarından bahsederken, dinamitlerin patlamasından iki saat sonra inşaata gelen arabadan Atatürk'ün indiğini, bugünkü Türk Hava Kurumu önünde durarak, yol olmadığı için tepeye çıkmadan yukarı doğru bağırıp, "Yahu Hikmet biz Ankara'yı kurmaya çalışıyoruz. Sen havaya uçuruyorsun" dediğini, kendisinin yanına inerek durumu anlatınca çok memnun kaldığını ifade etmiştir¹⁹. Bu olaydan sonra şirket Macar ustabaşı Herr Flots'ı yeni usta başı olarak iş başına getirmişti.

¹⁵ ANONİM, "Ankara Resim ve Heykel Müzesi, Tarihi Türk Ocağı Binası İnşaatına ve Onarımına Ait Anılar" Kültür ve Turizm Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü (Broşür).

– BAŞKAN Seyfi, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul 1989, s. 14.

– ANONİM, "Eski Türk Ocağı Binası" EVİMİZ, 8, 1984, s. 16, Emlak Kredi Bankası Yayını.

¹⁶ ANONİM, "Türk Ocakları Merkez Binası" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 79-80.

– Mimar A.H. Koyunoğlu'nun şahsına gönderdiği 2.8.1981 tarihli mektupta da yapının inşa tarihi aynı şekilde verilmiştir.

¹⁷ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

– BAŞKAN Seyfi, a.g.e., s. 14.

– A.g. Broşür.

¹⁸ KOYUNOĞLU Hikmet, "Eski Türk Ocağı Merkez Binasının İnşaatına Ait Anılarım" KÜLTÜR SANAT 5, 1977, s. 147-148.

¹⁹ A. g. Broşür.

– BAŞKAN Seyfi, a.g.e., s. 15.

Koyunoğlu mermer işlerini yapacak sanatkarlar bulmak için İstanbul'a gittiğinde okul yıllarında hemen her gün uğradığı Unkapanı'ndaki taşcılardan tanıdığı büyük taş ustası Hüseyin Avni Usta'ya Ankara'da çalışmaları için ricada bulunmuştu²⁰. H. Avni Usta için "Taşçı ustabaşım Hüseyin Avni Efendi, bir kolunu cephede kaybetmiş emsali görülmemiş yüksek bir sanatkardı. Yanında da çok kabiliyetli yardımcıları vardı" diyen Koyunoğlu uzun yıllar kendisiyle birlikte çalışmıştır²¹. Hüseyin Usta, atölyesinde bir usta bırakarak bütün işçileri ile birlikte Ankara'ya gelmiş, hemen inşaat yerinde bir çalışma yeri hazırlanmış ve böylece inşaatla beraber taş işleri de başlamıştı. Koyunoğlu, taş işçiliğine başladığında Hüseyin Avni Usta'dan şu ricada bulunmuştu. "Bu eser eski güzel sanatlarımızı tarih boyunca yaşatacak bir bina olacaktır. Yapılması çok güç olan işleri, eserleri yaparak bugün de güzel sanatlarımızın yaşadığını sanat alemine göstereceğiz." demişti. Bu şekilde büyük bir azimle işe başlanırken Marmara Adası'ndan da mermerler gelmeye başlamıştı.

Yapının yazın serin, kışın sıcak hava verecek kalorifer tesisatı ve bütün su tesisatı "Körting Kanor" şirketine²², elektrik tesisatı ise "Siemens" şirketine ihale edilmişti²³.

İnşaatın betonarme kısımları ilerlemekte iken, eserin mimarı olan Koyunoğlu, hem kendisi bizzat çalışıyor, hem de her kısmı ayrı ayrı inceleyerek, raporlar veriyordu. Koyunoğlu binanın demir kapılarının iskelet kısmını İstanbul'da Koço Usta'ya yaptırmıştı. Ayrıca bunların bronz tezyini parçaları için zamanın meşhur dökümcüsü Hakkı Usta'ya başvurmuştu. Resimlerini beğenen Hakkı Usta yapacağını söyleyince Koyunoğlu kapıların tüm süslemelerini tabii büyüklükte, çamurla modellerini yapmış ve alçıya döktüreterek, yani kalıbını çıkararak Hakkı Usta'ya göndermişti. Bu bronz kapıların yeşillenmemesi, paslanmaması için dökümde bronz bir miktar gümüş eklenerek, sürekli parlak kalması sağlanmıştı. Daha sonraki yıllarda yağlı boya ile boyandığı görülen bu kapılar bugün orijinal haline dönüştürülmüştür²⁴.

Girişteki şeref salonunda, Atatürk'ün gençliğe hitabesinin yazılacağı mermer bir pano yapılması planlanmıştı. Yazıyı İstanbul'da bir lisede güzel yazı dersi veren Hakkı Bey'e yazdırmayı düşünmüşlerdi. Hakkı Bey Ankara'ya gelip, nutku dikkatle yazmış, taşçı Hüseyin Avni Usta da onun nezareti altında bu yazıyı mermer taş üzerine rölyef olarak işlemişti. Bu yazının 20 Teşrinievvel 1927 yılında harf devriminden bir yıl önce latin harfleri ile yazılmış ve yerine konulmuş olması açısından önemi büyüktür. Koyunoğlu anılarında "Atatürk latin harfleri ile gençliğe hitabeyi bir kağıt üzerine yazmış ve bunun mermere işlenmesini bize emretmişlerdi. Hiç kimse latin harfi bilmediği için her harf kopye edilerek yazılmıştı. Bir gün Atatürk, yakın arkadaşları ile inşaata geldiğinde yazılmasına devam edilen mermerde ne yazıldığını sormuşlardı. Mustafa Necati bir şey söylemeye çalıştı ama okuyamadı. Mustafa Kemal -Bir yıl sonra anlarsınız- dedi kendileri de okumadı. Bir yıl sonra harf devrimi yapıldığı zaman mermerde yazılan gençliğe hitabenin ne demek istediğini hepimiz çok iyi anlamıştık." diye bahsetmektedir.

²⁰ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 147-148.

²¹ A.g. Broşür.

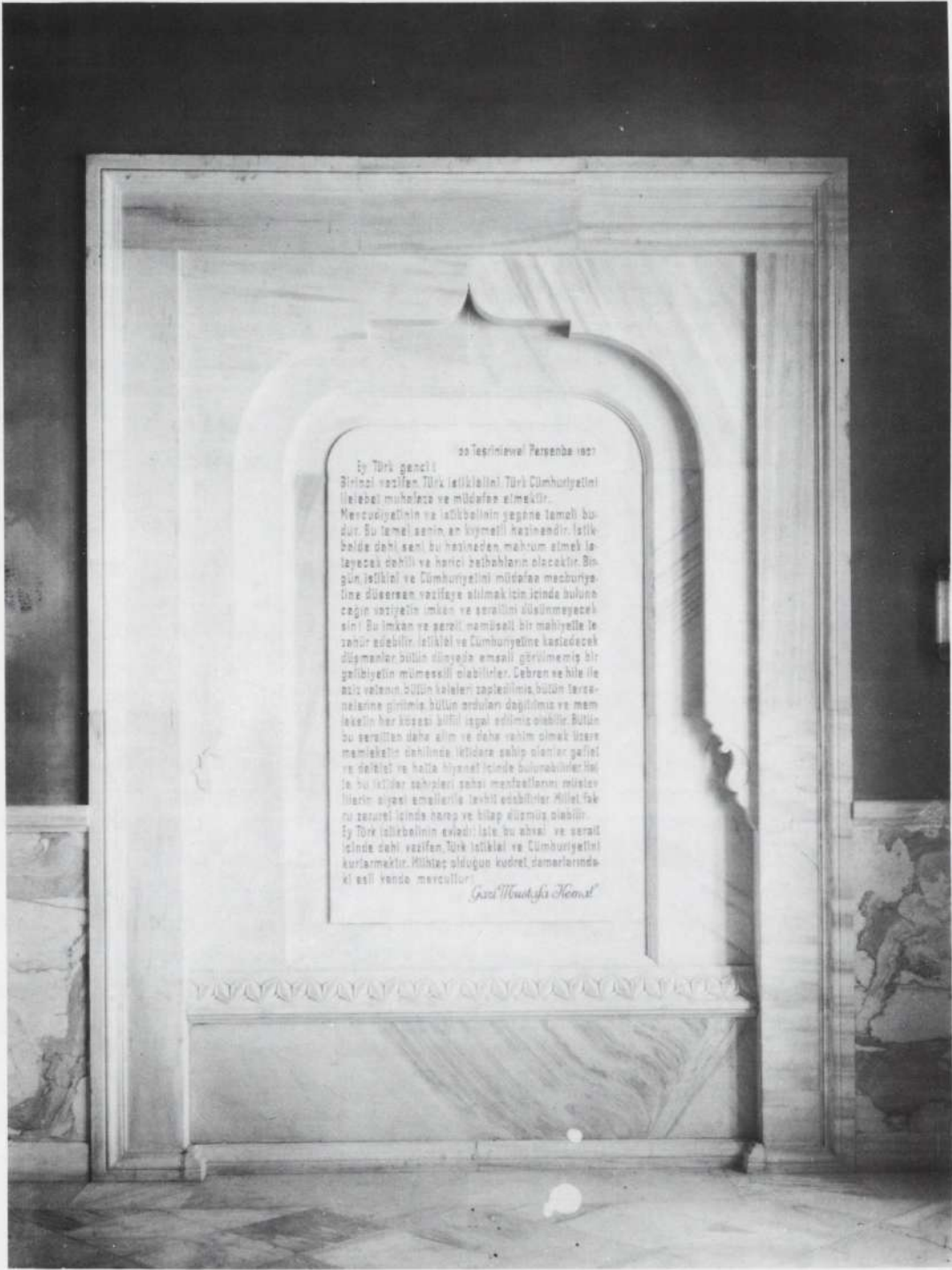
²² KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 147-148.

²³ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

²⁴ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 148.

Bu kaynakta bronz kapıların parlak kalması için döküm içine % 61 oranında gümüş bulunduğu, BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12'de ise, "Dökümün içine % 10 nispetinde gümüş koyduk." şeklinde Koyunoğlu'nun bir ifadesi vardır. Muhtemelen bu farklı oranlardan birisi baskı hatasıdır. - A. g. broşür.

Resim 47 – Türk Ocağı Binası'nın zemin katında girişteki şeref salonu duvarındaki Harf Devrimi'nden önce 1927 yılında Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nin yazıldığı mermer pano (1930)

Kaynak: 1930 yılında A.H. Koyunoğlu tarafından çekilip, 1982 yılında kendisi tarafından basılarak tarafıma gönderilmiştir.

Yapının inşası olumlu bir surette ilerlemekte iken, Koyunoğlu kartonpiyer işleri için yaptığı resimleri işleyecek kimse bulmakta güçlük çekmekte idi. Sonunda kartonpiyer kalıpcı ve dökümcüsü bulmuştu. Önemli parçaları kendisi işlemiş, dökümcü ustaları da bunların kalıplarını yapmış ve çoğaltmışlardı. Süsleme işleri de böylece halledilmişti. Merdiven korkulukları yekpare blok mermerden yapılmıştı. Şirket temsilcisi Bahaddin Bey her an iş başında idi, Koyunoğlu ise sürekli tetkikler yapıyordu²⁵.

Koyunoğlu, inşaat sırasındaki pek çok anısını zaman zaman şöyle dile getirmiştir. "İnşaatin ikinci kat balkonunu yapıyordum. Karlı, tipili, fırtınalı bir gündü. Bir işçi evladım -Paşa geldi- dedi. Bir döndüm, Mustafa Kemal üstü başı kar içinde yanımda duruyordu. Taş Ustası tek kollu Hüseyin Efendi eline süpürgeyi alarak Mustafa Kemal'in üzerindeki karları temizlemeye başladı. Paşa ustaya kolunun ne olduğunu sordu. Afyon cephesinde kaybettiğini söyleyince çok duygulandı. İşçilerim tencerede çay kaynatmışlardı. Bardak ta bulunamamıştı. Tahta kaşığı karda yıkadılar. Gazi Paşa'ya verdiler. O da bu kaşıkla tencereden çayı kaşıkladı ve balkondan ta uzakları gösterdi. -Hikmet şu karışındaki boşluğu orman, şu bataklığı da park yapacağım- dedi." Yıllar sonra gösterdiği bu yerlerden birisi Atatürk Orman Çiftliği, birisi de Gençlik Parkı olmuştur²⁶.

Yapının inşaatı bir hayli ilerlemişti. Hamdullah Suphi Bey'le Koyunoğlu binanın üst katında bir Türk Salonu yapmayı düşünmüşlerdi²⁷. Binada yapılması düşünülen bir Türk Salonu işini Atatürk, Hamdullah Suphi Bey'den duymuştu²⁸. Bir gün Koyunoğlu müzenin arkasındaki kulübesinde çalışırken Atatürk gelmiş ve şöyle demişti²⁹. "Hamdullah Suphi Tanrıöver bir Türk Salonu'ndan bahsetti. Binada bir Türk Salonu yapılacaktı. Bu bina bir ilim ve sanat merkezi, tarihî bir yapı olacaktır. Bizim Ankara'da unutulmaz anılarımız vardır. Ankara en feci ve korkulu devirlerde bizi göğsüne basmış sevgili bir yurt parçasıdır. Türk Salonu iyi düşünülmüş bir iş, yalnız senden bir isteğim var. Ben eski Türk bezemelerini çok severim ve takdir ederim, hatta kütüphaneme bu konuda bir çok kitap getirttim, baktım. Onlar çok ince sanat eserleridir. Fakat ben başka bir şey düşünüyorum. Ankara evlerinde tezyinat daha sade ve değişik renklidir. Eski Ankara evlerindeki bezemelerden ve renklerden istifade ederek, bu salonu tam bir Ankara evi odası gibi yapmalısın. Çünkü bizler o eski Ankara evlerinde, eski tezyinatlı odaların loşlukları içinde mum, gaz lambalarının solgun ışığı altında çok faydalı toplantılar yaptık, birçok mühim kararlar aldık. Sonunda Tanrı da muvaffak etti. Bunun için yapacağınız o salon, buradan alınan ilhamla yapılsın ki, buraya gelince o hatıralarımızı yâdedelim, bizlere daima o anıları hatırlatsın, hatıralarımız gözlerimizde ve dimağımızda canlansın, sen gezmeyi seversin. Kaleye çık, o eski evlere git, etütler yap, kroki hazırla, renk ornümanları itibariyle bu yapacağın oda tam bir Ankara Odası olsun" demişti.

²⁵ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 148.

- BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

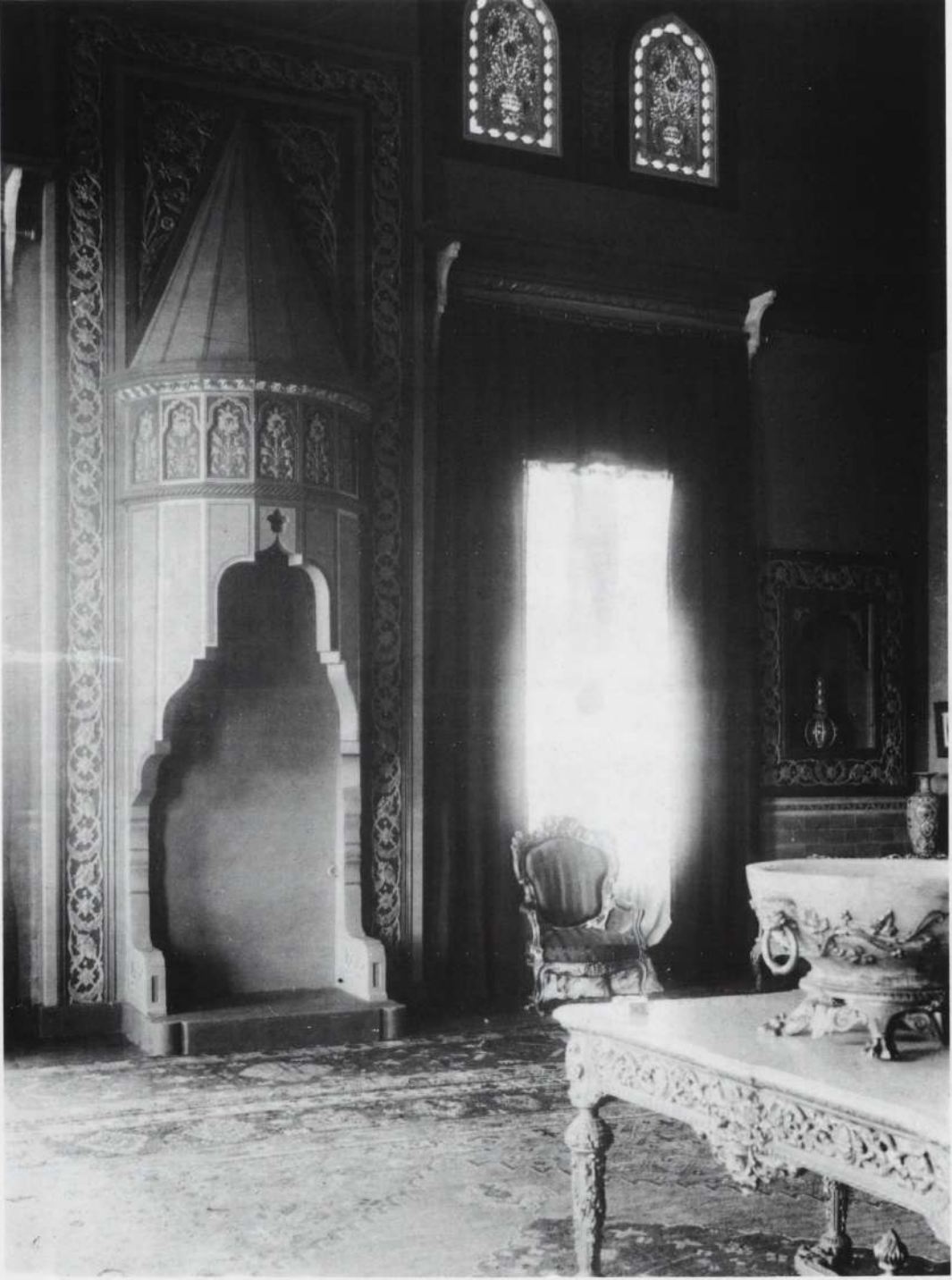
²⁶ A.g. Broşür.

²⁷ ANONİM, "Türk Ocakları Merkez Binası" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 80.

²⁸ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 149.

²⁹ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

Resim 48 – Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu (1930)

Kaynak: 1930 yılında A.H. Koyunoğlu tarafından çekilip, 1982 yılında kendisi tarafından basılarak tarafıma gönderilmiştir.

Resim 49 – Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun yan cepheye bakan şömineli kısmı (1997)

Resim 50 – Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun ön cepheye bakan kısmı (1997)

Atatürk'ün bu isteği üzerine Koyunoğlu her gün eski Ankara evlerini gezerek etütler yapmış ve renkli resimlerini hazırlatmıştı. Türk Salonu'nun alçı sıvaları da bitmek üzere idi. İnşaatta genel işler bitmiş, umumi temizlik yapılmakta idi. Bir akşam Hamdullah Suphi Bey üzgün bir halde gelmiş, şu sözleri söylemişti. "Hikmet'ciğim, on paramız kalmadı. Sana aylarca Ankara'nın tarihi evlerinde etütler yaptırdık onlardan aldığın ilhamla resimler hazırladın çok yazık ki paramız kalmadı. Bu salonun bezemelerini, alçı, renkli camlarını, şöminesini yapamıyacağız. Şimdilik böyle bırakalım." demişti. Koyunoğlu da "Paranın lüzumu yok. Ben çocuklarla birlikte bu işleri parasız olarak yaparım. Yalnız biraz boya ve alçı ile bir kaç fırça gibi şeyler lazım o kadar." demişti. Koyunoğlu kendisine yardımcı olan, ablasının torunu Orhan Alsaç, yeğenleri İsmet Barutçu ve Şinasi Barutçu ve resme meraklı inşaat katibi Bahri Bey ile çalışarak, üç ayda bütün tavanı boyamış, odanın alçı bezemelerini, şöminesini, alçı pencerelerini bitirmişlerdi. Şömine, tavan ve alçı işçiliğini Koyunoğlu kendi eli ile yapmış³⁰, özellikle tavan motiflerini kendi çizmiş ve sırt üstü yatarak boyamıştı³¹. Bütün kartonpiyer kalıpları da Koyunoğlu'nun kendi el işi idi. Yardımcılarına verdiği renklerle belli yerleri taşırmadan boyamalarını söylemiş, sonra etrafının ince işçiliğini kendi tamamlamıştı.

Resim 51 – Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun girişindeki köşe (1997)

³⁰ A.g. mektup.

– A.g. Broşür.

³¹ KIRDAR Sevim, "Hikmet Koyunoğlu ile Görüşme" MİLLİYET SANAT 1980, s. 53.

Türk Salonu'nun alçı şebekeli renkli camlı pencerelerini yapmak için bir usta beş bin lira istemişti. Bu işi de Koyunoğlu bir kaç yardımcısı ile parasız yapmıştı³². Kısaca, tüm tezyinatı mimarının kendi el işi olan Türk Salonu, birinci katın en dikkati çeken bölümü olmuştu. İçinde elektrik ile devamlı yanan bir ışık oluşturulmuş şöminesi, tavan süslemesi ve klasik döşenmiş mobilyası ile burası yapının önemli mekanlarından birini oluşturmuştu³³.

Resim 52 – Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun mobilyalarından bir örnek (1997)

³² KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 150.

³³ ASIM Mehmet, "Yeni Türk Ocağı Binası" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 85.

Resim 53 – Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun tavanı ve vitraylı pencereleri (1997)

Resim 54 – Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun tavanı (1997)

Yapının açılışına gelen Atatürk, şöminenin sağ tarafında yer alan eski tip divanda oturmuş, şöyle demişti. "Türk Salonu tam düşündüğüm gibi olmuş. Buradan ayrılmak istemiyorum. Yapan eller sağ olsun. Teşekkür ederim, Hikmet. Buraya baktıkça kendimi eski bir Ankara evinde zannediyorum, büyük hatıraları yâd ediyorum."

Yapının ortasına bir tiyatro salonu yapılmak istenmişti. Uzun incelemeler sonunda tiyatro sahnesinin büyük bir asansör gibi iki kat arasında inip çıkan bir sahne olmasına ve bütün dekorların projeksiyonla ve gerektiğinde sesli olması şartı ile, yapılmasına karar verilmişti. Ayrıca sahnenin önüne çelik bir yangın perdesi yapılacak yangın anında bu çelik perdenin üzerinde yer alan borudaki su tertibatı ile yangına karşı otomatik bir sistem düşünülmüştü. Bu şartlarda Avrupa firmalarından teklif istenmişti. Birçok Avrupa şirketi içinden seçim yapılarak Ganj Şirketi'ne bu işler ihale edilmişti. Elektrik işlerine Raşit Bey nezaret etmişti. Elektrik teknisyeni olan Rami Bey ise sahne tesisatı yapanlarla işe başlamıştı³⁴. Tiyatronun sahne tesisatı Siemens şirketi tarafından sekiz ay devamlı çalışılarak bitirilmişti³⁵. Tiyatro sahnesi, elektrikle işler, hareketli bir sahne olarak yapılmıştı. Bu sahne düzeni sayesinde, oyunun bir perdesine göre tanzim edilen sahnenin işi bitince, yani perde bittiğinde, bir elektrik düğmesine basılarak bu sahne yukarı, çatı katına çıkıyor ve zemin katta hazırlanmış olan değişik sahne de yukarı çıkarak onun yerini alıyordu.

Resim 55 – Türk Ocağı Binası'ndaki Tiyatro Salonu ve sahne (1997)

³⁴ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 148-152.

³⁵ ASIM Mehmet, a.g.m., s. 85.

Resim 56 – Türk Ocağı Binası'ndaki Tiyatro Salonu ve localar (1997)

Sahnenin naturel renklerden oluşan dekoru elektrikle projeksiyon olarak yapılıyordu³⁶. İki tarafta da projeksiyon vardı. Oynanacak oyuna göre, örneğin fırtınalı bir oyunda fırtına renkli olarak sahneye aksettiriliyor ve şimşek, gök gürültüsü gibi sesler duyulabiliyordu³⁷. Bir ormanlık arazi ve bir çağlayan halindeki dere renkli olarak sahnenin arkasındaki ham ipek perde üzerine aksettirilebiliyor, istenirse biraz sonra hava bulutlandırılabilirdi. Yansımanın yapıldığı ve rundorizon denilen bu perde, uçları öne doğru kavisli olup sahnenin tam enine göre yapılmıştı ve altı metre yüksekliğinde idi. Bu projeksiyon sayesinde dört metre uzaktan bakıldığında sahne hakikaten bir tabiat parçası sanılacak şekilde düzenlenebiliyordu³⁸. Kısaca; yağmur, kar yağı, fırtına, mehtap, gurup, bulut gibi her türlü tabiat olayı tamamen sahne üzerinde gösterilebilecek şekilde bir sistem kurulmuş³⁹ ve binlerce liraya ham ipek projeksiyon perdesi getirtilmişti⁴⁰. Ancak bugün bunlar mevcut değildir⁴¹.

Tiyatronun bütün tesisatı elektrik ile yapılmış olduğundan her ihtimale karşı yangın tertibatı alınmıştı⁴². Bunun için daha önce düşünüldüğü gibi sahne önüne yangına karşı bir perde yapılmıştı. Perdenin önündeki bir borudan gerektiğinde şehir suyu ya da

³⁶ A.g. mektup, 2.8.1981.

³⁷ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

³⁸ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 144.

³⁹ ASIM Mehmet, a.g.m., s. 85.

⁴⁰ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 148.

⁴¹ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

⁴² ASIM Mehmet, a.g.m., s. 85.

depo suyu akıtılabiliyordu⁴³. Yani yangın olduğunda bir düğmeye basılacak perde aşağıya inecek ve sular boşalacak şekilde yapılmıştı. Sekiz tonluk çelik perde çalındığı için bugün mevcut değildir⁴⁴.

Tiyatronun kalorifer işi de bitmişti. Serin ve sıcak hava tesisatı yapılmıştı. Ani bir toplantı gerektiğinde, o kısmın kaloriferlerinin faaliyete geçmesinden evvel salona sıcak hava geliyordu. Kalorifer işini görmeye başladığında bu sıcak hava duruyordu⁴⁵.

Tiyatro yapılırken havalandırma sistemi de dikkate alınmıştı. Hava cereyan yapmaksızın devamlı değişebilecek şekilde bir tesisat oluşturulmuş ve yapının içinde geniş hava kanalizasyonları açılmıştı. Büyük vantilatörler vasıtası ile tiyatro salonunun havası daima değişecek şekilde yapılmıştı⁴⁶.

Koyunoğlu, tiyatro salonundaki akustik konusuna çok önem vermişti. Tanıdığı musiki arkadaşlarını çağırmış, çalgı çaldırmış, bir yerden kulağa hoş olmayan ses geliyor mu?, ses uğulduyor mu? diye akustik konusunda denemeler yapmış, bulduğu kusurları tesbit etmişti. Koyunoğlu "Küçük bir vızıltı veren bir nesne için tam bir ay çalıştım." der. Nihayet çelik perdenin vidalarından birinin iyi sıkışmadığı için titreşim sonucu vızıltı çıkardığını bulmuş ve onu gidermişti⁴⁷. Sonunda sahnedeki bir ses, hiç bir uğultu yapmadan her tarafa aynı tonda duyurulabilmişti. Bu başarı, yapının açılışından sonra konser vermeye gelen dünyaca meşhur sanatkarlar tarafından da vurgulanmış, gazeteler övücü beyanlarda bulunmuştu⁴⁸. Tiyatronun gerek sahne, gerek salon kısmı seslerin akisleri itibari ile o dönem için dünyada ikincilik almıştı.

Sahnenin tam karşısında Atatürk'ün özel locası vardı. Gerek bu loca, gerek tiyatro salonunun tavanı son derece sanatkârane işlenmişti⁴⁹. Koyunoğlu bir başka anısında ise, Ankara soğuşunun başladığı aralık ayında işçilerin yattığı bir gece odun sobası kurdukları inşaatın bodrumunda taşçı ustası Hüseyin Efendi'nin elinde tuttuğu bir çıra parçasının ışığında büyük salonun projelerini çizerken tahta ve çuvalla örtülü kapının çaldığı, ustanın kapıyı açması ile Atatürk'ün Fevzi Paşa ve Recep Bey ile birlikte geldiğini gördüklerini ve Atatürk'ün "Yahu Hikmet, meclisten geliyoruz. Salonun locası dahil her yerinde Türk motifi kullanılmasını istiyoruz." dediğini çıra ışığında çizdiği motifleri görünce, onları beğendiğini anlatmaktadır⁵⁰. Tiyatro salonunun tesisat işleri elektrik ve makine mühendisleri Raşit ve Hami Beyler'in, ahşap işleri ise, Selahattin Refik Bey'in eserleriydi⁵¹. Tiyatro salonunda ahşap koltukların gül ağacından yapıldığı da edinilen bilgiler arasındadır.

⁴³ KIRDAR Sevim, a.g.m., s. 54.

⁴⁴ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

⁴⁵ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 148.

⁴⁶ ASIM Mehmet, a.g.m., s. 85.

⁴⁷ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 148.

– A.g. broşür.

⁴⁸ A.g. mektup, 2.8.1981.

⁴⁹ ASIM Mehmet, a.g.m., s. 85.

– HAŞİM Ahmet, "Türk Ocağı" TÜRK YURDU 17-18, 1929, s. 65-66.

⁵⁰ A.g. Broşür.

⁵¹ ASIM Mehmet, a.g.m., s. 85.

Resim 57 – Türk Ocağı Binası'ndaki Tiyatro Salonu'nun localarından ayrıntı (1997)

Resim 58 – Türk Ocağı Binası'ndaki Tiyatro Salonu'nun loca ve tavanından ayrıntı (1997)

1929'da yapımı devam eden ve birçok Türk sanatkarının emeği ile ortaya çıkacak olan bu yapı hakkında Ahmet Haşim'in şu sözleri 12 Mayıs 1929 tarihli İkdam'da yayınlanmıştır. "Ankara'nın bir tepesi üstünde beyaz mermerden bir bina ağır ağır yükseliyor. Türk Ocağı Merkezi! Belki altı aya kadar bu his ve fikir sarayının inşaatı bitecek ve tunç kapılar halka açılacak. Tıpkı eski abideler gibi bu asrî yeni bina bitince her parça ebediyet için şanlı birer Türk Ustasının ismini taşıyacak. Nizamı kuran mimarın adı 'Hikmet' olacak. Mermerlere hayalin şeklini nakşedenlerin isimleri Mehmet, Hasan, Halil, İzzet olacak. Oyulmuş tunçların üstünde 'Hakkı' ismi okunacak. Nakkaşların isimleri Hikmet, Mahmut, Bahri olacak. Işık sihirbazı Raşit olacak. Medeni teshin tertibatını yapanın ismi Bahattin olacak." diye yazmıştır⁵².

1929 tarihli başka bir kaynakta ise, Atatürk'ün yapının eksiklerinin tamamlanarak halkın istifadesine açılmasını istediğini belirten yazıda "Reisicumhur Hz. 24 Teşrinisani Pazartesi günü öğleden sonra saat iki buçukta Türk Ocağı Merkez Binası'nı teşrif buyurmuşlardır. Huzurunda sahnenin elektrik tesisatına ait tecrübeler yapılmıştır. Gazi Hz. bütün daireleri ayrı ayrı gezmişler ve binanın heyeti mecmuasını güzel bulduklarını ve memnuniyetlerini tebliğ etmişlerdir. Büyük methal, tiyatro, eski tarzda yapılmış olan Türk salonu, sahne tesisatı, kütüphane ve müze kısımları bilhassa takdirlerini celbetmiştir. Gazi Hz. bronz ve mermer işlerini yapan Türk sanatkârları hakkında malumat istemişler ve bu işleri çok beğendiklerini söylemişlerdir. Gazi Hz. inşaat hakkında kendilerine izahat veren Hamdullah Suphi Bey'e noksanların bir an evvel ikmalini ve binanın süratle halkın istifadesine açılmasını emretmişlerdir." şeklinde söz edilmektedir⁵³.

Kısaca aşağı yukarı inip çıkan, dönen sahnesi ile güzel bir tiyatro oluşmuş, uzun zaman tiyatro ve konser salonu olarak kullanılmıştır. Bir çok yerli ve yabancı tiyatro sanatçısı ve virtüöz akustığının çok güzel olduğunu söylemiş ve yazmışlardır⁵⁴. Örneğin o yıllarda Türkishe Post adlı İstanbul'da çıkan bir gazetenin 1 Mart 1930 tarihli nüshasında "Jenyal genç bir Türk Mimarı olan Hikmet Bey tarafından inşa olunan ve akustik nokta-i nazarından her türlü methü sitayişin fevkinde olan tiyatro hakkında iki söz söylemek isteriz. Bu tiyatro asrî sanatın en ufak inceliklerini ihtiva ettiği gibi istirahat ve konfor cihetinden de en müşkülpesentleri memnun edecek derecede mükemmeldir."⁵⁵ denmişti. Böylece Türk Salonu ve Tiyatro Salonu dahil nihayet inşaat her şeyi ile tamamlanmıştı.

Yapı tamamlandıktan sonra, merdiven karşısındaki balkonlu odaya güzel bir masa ile büyük ve aynalı bir büfe konmuştu. Atatürk buraya genellikle tek başına gelir, uzun uzun çalışır, bazı önemli toplantılarını burada yapardı. Yapıda Koyunoğlu'na da bir çalışma odası verilmişti⁵⁶.

⁵² HAŞİM Ahmet, a.g.m., s. 65-66.

⁵³ ANONİM, "Reisicumhur Hazretlerinin Türk Ocakları Merkez Binasını Teşrifleri" TÜRK YURDU- 23-217, 1929, s. 17.

⁵⁴ KIRDAR Sevim, a.g.m., s. 54.

⁵⁵ ASİM Mehmet, a.g.m., s. 87.

⁵⁶ A.g. Broşür.

Resim 59 – Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki ön cepheye bakan balkonlu Atatürk Odası ve mobilyaları (1997)

Resim 60 – Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki ön cepheye bakan balkonlu Atatürk Odası ve mobilyaları (1997)

Yapının inşaatı bittiğinde, katlarda şu bölümler oluşturulmuştu: Bodrum katında; matbaa ve bölümleri, görevlilerin odaları, dekor odaları, kalorifer ve ventilasyon dairesi, mutfak, kömür depoları, transformatör dairesi, tamirat atölyesi, müzik salonu ve kağıt depoları yer almakta idi. Zemin katta, esas mekanı mermer giriş salonu ve tiyatro salonu oluşturmaktaydı. I. katta; Türk Salonu, ilim ve sanat heyeti salonu ile büroları, yatak odaları, banyolar, çay salonu, tiyatro fümuarları ve artist odaları meydana getirilmişti. Çatı katında ise; görevlilerin odaları, depo ve bir resim atölyesi yer almakta idi.

Yapılan araştırmada Türk Ocağı Merkez Binası'nın maliyeti ile ilgili aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır. Metre küpü 21 lira 69 kuruşa mal olan binada, yapılan diğer harcamalar ise;

İnşaat ve tesviye-i türabiye masrafı	708.927.07
Siper-i saika (Paratoner)	2.500.00
Sahne ve bütün elektrik, makine aksamı	155.074.64
Kalorifer ve ventilasyon tesisatı	75.755.65
Tapu Harcı	6.485.34
Arsa bedeli	42.786.35
Mimar, elektrik ve makina mühendisi, ressam ve inşaat memurları ücreti	26.730.32
Mefruşat ve demirbaş eşya	83.226.27
TOPLAM	1.101.485.94 kr. idi ⁵⁷ .

Türk Ocakları yeni merkez binası 28 Şubat 1930'dan itibaren halkın hizmetine açılmıştır⁵⁸. Başbakan İsmet İnönü, Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa ile mebuslar, elçiler gibi kordiplomatığın ve hükümet mensuplarının, ayrıca gazeteciler ve ocaklıların hazır bulunduğu, ocak binasının açılış töreni, Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'nın bir konseri ile başlamış ve daha sonra çeşitli törenler yapılmıştır⁵⁹. Açılışa gelen Atatürk "Güzel bir bina oldu. Hele mermer taş işçiliği Türklerde bu sanatın daha yaşamakta olduğunu gösteren bir belgedir." demiştir⁶⁰. 23 Nisan 1930'da Ocak Merkez Binası açılışının tekrar yapıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Daha sonra bir çok Avrupa ülkesinden tiyatro ve müzik heyetleri gelerek bir çok temsiller vermiş, konserler ve konferanslar düzenlenmiştir.

Türk Ocakları Merkez Binası çok işlevli bir yapı olarak uzun yıllar kültür ve sanat merkezi olma niteliğini korumuştur. Açılışından dört gün sonra Alman şarkıcı Herman Schey ve piyanist Gerda Nette tarafından bir konser verilmiştir⁶¹. Bütün yabancı sanatkarlar yapının ve tiyatronun bir sanat eseri olduğunu ve tiyatro salonunun akustik iti-

⁵⁷ ANONİM, "Türk Ocakları Merkez Binası" TÜRK YURDU 1930, s. 80-81.

⁵⁸ ANONİM, "Ocağın Yeni Merkezindeki Faaliyetler" TÜRK YURDU 1930, s. 88.

⁵⁹ ANONİM, "Ankara'da Türk Ocağı Tiyatrosu'nun Küşat Resmi" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 87. - KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 150.

- ANONİM, "Ocağın Yeni Merkezindeki Faaliyetler" TÜRK YURDU 1930, s. 88.

⁶⁰ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 152.

⁶¹ ANONİM, "Ankara'da Türk Ocağı Tiyatrosu'nun Küşat Resmi" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 87.

- ANONİM, "Türk Ocakları Merkez Binası'nın Açılmasında" TÜRK YURDU 4-24, 1930, s. 1-14.

barıyla de son derece mükemmel olduğunu belirtmişlerdir. Ocak tiyatrosunun ilk temsili 30-31 Mart'ta Paris'ten gelen Fransız tiyatro heyeti Komedi Fransez artistlerinden Mari Bel ve arkadaşları tarafından verilmiş ve Mari Bel "Böyle bir tiyatrodaki her zaman severek temsiller vermek istediğini" belirtmiştir. Yine tiyatrodaki konser veren Alman keman virtü-yözü Herr Kulunkampff ise şöyle demiştir "Doğrusu Ankara'da böyle mükemmel bir ti-yatro bulacağımı rüyamda görsem inanmazdım. Tiyatronun medeni bir ihtiyaç olduğunu bilen, yeni şehrini kurarken tiyatroyu ihmal etmeyen bir millet hiç şüphesiz yüksek bir millettir."⁶². 2 Nisan'dan sonra Darül Bedayi burada 12 temsil vermiştir. Bu arada iki ay içinde beş önemli konser verilmiştir.

Türk Ocağı'nda, Macar Hariciye Nazırı M. Walko ve eşi şerefine, merkez heyeti ta-rafından 16 Mart 1930 Çarşamba günü bir çay ziyafeti verilmesi gibi ülkeyi ziyaret eden birçok devlet adamı da ağırlandı. 20 Nisan 1930 yılında açılan ilk Yerli Malları sergisi de Ocak Binası'nda yapılmıştır⁶³.

İlk Türk Operası olan Özsoy , Atatürk'ün ve İran Şahı Rıza Pehlevi'nin huzurunda bu yapıda oynanmıştır (19 Haziran 1934). Cumhuriyet döneminin ilk tiyatrosu ve kon-serleri ile halk oyunları gibi etkinliklerin yanı sıra, Atatürk'ün önemli toplantılarının çoğu yine bu yapıda gerçekleşmiştir. Ayrıca halka açık resim ve müzik grupları kurulmuş, pek çok ressam ve müzisyene çalışma olanağı sağlanmıştır⁶⁴.

Atatürk'ün buyrukları ile 1930 yılı Nisan ayında Türk Ocakları merkez heyetine bağlı Türk Tarih Tetkik Cemiyeti kurulmuş, ilk toplantısını 12 Nisan 1931'de bu binada bulunan Türk Salonu'nda Atatürk'ün başkanlığında yapmıştır. Türk Ocakları'nın kapa-tılması ile 15 Nisan 1931'de bu cemiyet bağımsız olarak Türk Tarih Kurumu adını almıştır⁶⁵.

1930 yılında Türk Ocakları Genel Merkezi olarak açılan yapı, 1931 yılında Türk Ocakları'nın kapatılması ile 10 Nisan 1931'de Halk Fırkası'na geçerek, bir müddet kültürel amaçlı kullanılmıştır. 1932 yılında Halkevleri'nin açılması ile onlara devredilmiş ve uzun yıllar Ankara Halkevi olarak kullanılmıştır.

1949 yılında Hamdullah Suphi Tanrıöver, İstanbul'da Koyunoğlu'nun evine giderek "Hikmet, Türk Ocağı Binası'nı tamir ettireceğiz. Yıkılmak üzere. Sana yüzümüz yok. Ama eser senin. Lütfen projeleri hazırla." demiş, Koyunoğlu'nun yaptığı hazırlıklara rağmen ödenek olmadığı için bu onarım yapılamamıştır. 1950'de Halkevlerinin kapatılma kararı alındıktan sonra 15 Aralık 1952 gün ve 15030 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile bina Hazine'ye, kullanım yetkisi ise tekrar kurulan Türk Ocakları Derneği'ne geçmiştir. Bu arada binanın bir bölümü Ankara Belediyesi'nce nikah salonu olarak kullanılmıştır. Aynı yıllarda binanın başka bir bölümünde Devlet Tiyatroları'na bağlı 3. Tiyatro açılmıştır. Bu yıllarda bakımı yeterince yapılmayan bina Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in emri ve Ba-

⁶² KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 149.

- A.g. broşür.

⁶³ ANONİM, "Ocağın Yeni Merkezindeki Faaliyetler" TÜRK YURDU 1930, s. 88.

⁶⁴ Kültür Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Kayıtları,

- ANONİM, "Cumhuriyet'in İlk Operası Sahnede" HÜRRIYET GAZETESİ, 28 Mart 1998, s. 19.

⁶⁵ ANONİM, Atatürk ve Cumhuriyet Sergisi, TTK, Ankara 1973, s. 22.

kanlar Kurulu'nun 31 Mart 1961 tarihli kararı ile Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu Bakanlar Kurulu kararı, kütüphane ve demirbaş eşyaları ile birlikte binanın Türk Ocakları'na tahsisine dair 15 Aralık 1952 tarihli kararnameyi de iptal etmiş ancak Türk Ocakları binadan çıkmamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilen bina Ankara Valiliği'ne verilen emir üzerine o zaman yeni kurulan Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü'ne teslim edilmek istenmişse de Cumhurbaşkanlığı'nın Başbakanlığa gönderdiği 22 temmuz 1961 tarihli yazı ile kararın durdurulması ve binanın yeniden Türk Ocakları'nda kalmasının uygun olacağı belirtilmiştir. Bunun üzerine Türk Ocakları bir müddet daha bu binada faaliyet göstermiştir.

1952-1961 yılları arasında yapı hem bir çok iş için kullanılmasından, hem de gerekli bakım ve onarımın yapılmamasından dolayı oldukça harap olmuştur. Daha sonra Köy İşleri Bakanlığı'nın 10 Ağustos 1965 tarihli yazısı ve Maliye Bakanlığı'nın olumlu görüşü sonunda yapının Halk Eğitim Merkezi olarak Köy İşleri Bakanlığı'na tahsisi uygun görülmüştür. Buna rağmen Türk Ocakları binayı bir müddet daha boşaltmayarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu el değiştirmeler sırasında yapı tamamen harap olmuştur. Tiyatronun locaları yıkılmış, süslemeleri sökülüştür. Bodrum katın kapı ve pencereleri kırılmış, çatıda yer yer çökmeler olmuştur. Ana giriş kapıları yer yer kırılmış ve siyaha boyanmıştır. Ayrıca binadaki tarihî eserler, kıymetli tablo ve kitapların çoğu yok olmuştur. Bu arada İçişleri Bakanlığı Millî Eğitim Bakanlığı'na yazdığı 10 Şubat 1971 tarihli yazı ile yapının Köy İşleri Bakanlığı'ndan alınarak Polis Eğitim Merkezi yapılmak üzere kendilerine tahsisini istemiştir. Ancak Bakanlar Kurulu'nun 26 Temmuz 1971 tarihli kararı ile yapının kullanım hakkı Millî Savunma Bakanlığı'na verilmiştir. Yapı, Millî Savunma Bakanlığı'na Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na karargah olarak tahsis edilmiştir. Ancak müze, kütüphane ve tiyatro salonunun bulunduğu dikkate alan ve Atatürk'ün bu binayı hangi amaçla yaptığını bilen askeri kesim yapının asker karargâhı olarak kullanılmasının doğru olmayacağını ve yapının harap durumunu bir raporla Millî Savunma Bakanlığı'na bildirmiş ve yapı Sıkıyönetim Komutanlığı'na kullanılmamıştır.

Daha sonra Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın emirleri ve Maliye Bakanlığı'nın 2 Aralık 1971 tarihli yazısı üzerine Bakanlar Kurulu binanın Millî Savunma Bakanlığı'na tahsisine dair kararnameyi yürürlükten kaldırarak, binanın tamamının kütüphanesi, kitapları, demirbaş eşyaları ve mefruşatı ile birlikte 12 Ocak 1972 tarihli karar ile tekrar Millî Eğitim Bakanlığı'na devrine karar verilmiş ve 24 Şubat 1972'de binanın bir bölümü Ankara Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu haline getirilmiştir. Bir bölümü 3. tiyatro, bir bölümü de yine nikah salonu olarak kullanılmıştır. İçinde şöför ehliyeti, elektrik, demircilik, marangozluk, biçki dikiş ve kadın kuaför kursları açılmıştır. Daha sonra salonun tavanı çöktüğü için 3. tiyatro buradan çıkmış, odaların bazıları birleştirilerek atölye haline getirilmiştir. Çok az kalan bazı sanat eserleri Ankara'da başka kurumlara dağıtılmıştır. Bu arada bazı pencereler tuğla ile örülerek kapatılmış, nikah salonu olarak kullanılan bölümün duvarları yıkılarak ve arka merdiven sökülerek şöför ehliyet pisti oluşturulmuştur. Bu arada yetişkinler için kısa süreli çeşitli çıraklık kursları açılmıştır. Alt katta, bir bölümden dışarı kapı açılarak araba yıkama yeri oluşturulmuştur.

1975 yılında bakımsızlıktan büyük ölçüde hasar görmüş olan yapı 9. Akşam Sanat Okulu olarak kullanılırken içeride atölyelerde pek çok makinanın çalıştığı, yapının çok harap olduğu, depolarda harap vaziyette eşyalar ve tabloların perişan vaziyette olduğu, Türk Salonu'na Kadın kuaför kursu açıldığı görülmüş ve yapının durumunu açıklayıcı bir rapor yazılmıştır. Çerçevesi parçalanmış, rutubet içinde kalmış "Silah Taciri" ve "Timur'un Mezarı Başında" adlı kıymetli tabloların bulunduğu ve temizlenerek duvara asıldığı edinilen bilgiler arasındadır. Yapı hakkında Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan bu rapor, Kültür Bakanlığı ile Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne sunulmuştur. 1975 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan binanın Kültür Bakanlığı'na devri istemişse de, sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine devrin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün emri ile Bakanlar Kurulu'nun 25 Ekim 1975 günlü kararı gereğince Eski Türk Ocağı Merkez Binası, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi yapılmak üzere Kültür Bakanlığı'na devredilmiş ve 1975'den itibaren Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. 15 aralık 1975'de Başbakanlığın bir onayı ile de Türk Ocağı Binası'nın Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılması sağlanmıştır.

1975 yılında, Güzel Sanatlar Genel Müdürü Mehmet Özel, Koyunoğlu'na binanın restore edilerek Resim ve Heykel Müzesi haline getirileceğini ve kendisinin yardımının istenildiğini belirtmiş ve Koyunoğlu'nu Ankara'ya davet etmiştir. Koyunoğlu Ankara'ya geldiğinde karşılaştığı manzarayı "Binaya girdiğim zaman ne yazıkki parlak bronzları sanat nedir, güzellik nedir bilmeyen adamlar yağlı boya ile siyaha boyamışlardı. Binanın her tarafının yıkılmış, salonun çökmüş, pencere çerçevelerinin, mermerlerin ve kapıların kırıldığını, sanat eserlerin yok olduğunu gördüğüm zaman çok üzölmüş, gözlerimden yaşlar boşanmıştı." şeklinde ifade etmiştir.

6 Nisan 1976'da Halk Eğitim ve 9. Akşam Sanat Okulu binayı boşaltmış ve aynı gün bir komisyon kurularak binanın içindekiler tesbit edilmiştir. Ancak bir kaç harap eski tablodan başka demirbaş defteri dahil hiçbir şey bulunamamıştır. Tiyatro salonunun çatısı harap olduğu için, koltuklarının sökülüp, aşağı katta bir odaya istif edildiği tutanaklara geçirilmiştir. 1976 yılında Emel Korutürk'ün tavsiyesi üzerine Mimar Abdullah Hancı İstanbul'dan gelerek binanın Resim ve Heykel Müzesi'ne dönüştürölmesi hazırlıklarına başlamıştır. Onun projeleri doğrultusunda Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü mimarlarınca restorasyon çalışmalarına başlanmış ve aynı yıl çatı onarımı tamamlanmıştır. Bu çalışmada yapının dışında bir değişiklik yapılmamış, yalnız iç mekan yeni işlevine göre düzenlenmiştir. Bina, bir çok el değıştirmesine rağmen 1976'daki restorasyona kadar, mimarî açıdan önemli bir değışikliğe uğramamıştır. Aslında 1976'da da mimarîsi değışmemiş, ancak işlevine uygun hale getirmek için birinci kattaki galerilerin U-dönüşü gibi ufak eklemeler ve değışiklikler yapılmıştır.

1976 yılında restorasyon çalışmaları sürdürölen yapı, Resim ve Heykel Müzesi olarak adlandırılmakla birlikte bütün kısımları tam anlamı ile kullanıma sokulduğunda bir kültür ve sanat merkezi olma niteliğini kazanması düşünölmüştür.

1978 yılında kısa bir süre için, bir bölümü ile Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanıma sokulmuştur. 1978-79 yıllarında dış restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır.

1980 yılında iç restorasyon çalışmaları yoğunlaştırılmıştır. 2 Nisan 1980 Çarşamba günü Kültür Bakanlığı'nca yeniden düzenlenen Eski Türk Ocağı Merkez Binası devrin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından 53 yağlı boya tablo ve sekiz heykel ile, Kültür Bakanlığına bağlı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün bir organı olan Resim ve Heykel Müzesi olarak büyük bir törenle açılmıştır⁶⁶.

Tören, tiyatro salonunda saat 11.00'de başlamıştır. Davetliler arasında devrin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, eşi Emel Korutürk, Millet Meclisi Başkanı Cahit Karakaş, Cumhuriyet Senatosu Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Kültür Bakanı Tevfik Koraltan, Milli Eğitim Bakanı Orhan Cemal Fersoy, Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun ile çok sayıda mülki ve askerî erkan ayrıca büyük bir sanatçı topluluğu bulunmuştur. Devlet Konservatuvarı korosunun eşliğinde söylenen İstiklâl Marşı'ndan sonra ilk konuşmayı yapan Güzel Sanatlar Genel Müdürü Mehmet Özel önce Türk Ocağı Binası'nın kısa bir tanıtımını yaptıktan sonra, binanın müze haline dönüştürülmesi yolundaki yoğun çabalara değinmiştir.

Davetliler arasında bulunan yapının mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu inşaat tarihine rastlayan dönemlerdeki ve özellikle Atatürk ile ilgili anılarını anlatmıştır. Daha sonra konuşan Kültür Bakanı Tevfik Koraltan ise, Ankara'nın yeni bir müzeye kavuşmasından duyduğu sevinç belirterek, katkıda bulunanlara teşekkür etmiştir. Koraltan bu arada Mimar Koyunoğlu ve binanın son restorasyonunda taş işçiliğini yüklenen Arif Usta'ya birer plaket armağan etmiştir. Daha sonra Resim ve Heykel Müzesi'nin galerilerinin gezilmesine başlanmıştır. Yaklaşık iki saat devam eden bu görkemli açılışta üç, dört bin kadar kişi bulunmuştur. Böylece yalnız Başkent Ankara değil, Türkiye çağdaş bir Resim ve Heykel Müzesi'ne kavuşmuştur⁶⁷.

Ancak bu açılış sırasında, henüz bazı eksikler tamamlanmamıştı. Örneğin müzenin bodrum katına el atılmamış, tiyatro salonunun eksiklikleri tamamlanmamış, bahçe tanzimi yapılmamış, kütüphane hizmete girmemiş, büyük ana kapı onarılmamıştı. Bunlar daha sonra süratle tamamlanmıştır.

Yapının onarımı sürerken, bu arada müzede yer alacak tabloların tesbiti için sanatçılardan ekipler oluşturulmuş dörder kişiden oluşan bu ekiplerin başına Eşref Üren, Arif Kaptan, Turan Erol gibi ünlü ressamlar getirilmiştir. Resmi kurumlardan 800 kadar eser tesbit edilmiş ve bunlar Başbakanlık genelgesi ile toplanarak, bakıma alınmıştır⁶⁸.

Daha sonra Resim ve Heykel Müzesi'nin düzenlenmesi Mehmet Özel, Turan Erol, Devrim Erbil ve Mustafa Pehlivanlı'dan oluşan kurulca gerçekleştirilmiştir. Yapılar resmi kurumlardan, Başbakanlık genelgesi ile, özel kurum ve kuruluşlardan ise bağış yolu ile toplanmış, ayrıca Bakanlık Koleksiyonu ile İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'ndan yararlanılarak, her sanatçının en iyi yapıtlarının seçilmesine özen gös-

⁶⁶ Kültür Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Kayıtları,
- KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 147-152.

- A.g. Broşür.

⁶⁷ - KINAYTÜRK Hamit, "Ankara Resim ve Heykel Müzesi Görkemli Bir Törenle Açıldı" SANAT ÇEVRESİ 19, 1980, s. 18-19.

⁶⁸ A.g. Broşür. , ,

terilmiştir. Daha önce birçok özel galeri ve koleksiyonda bulunan eserler, tutarlı bir müzecilik ve satın alma politikası ile en iyilerinin müzeye çekilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Başlangıçta galerilerden İş Bankası dışındakiler adlandırılmamıştır. İş Bankası'na ayrılan özel salonda bankanın zengin koleksiyonundan seçilen 44 tablonun sürekli sergilenmesine, bakanlıkça olanak sağlanmıştır. Bunlar Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün oluşturduğu jüri tarafından İş Bankası'nın 1200'ü aşan ve her biri Türk Resim Sanatı'nın seçkin örneklerinin oluşturduğu koleksiyondan seçilmiştir. Bazı tablolar zaman zaman değiştirilerek, banka koleksiyonundaki diğer Türk Ressamlarının yapıtlarının sergilenmesi yoluna gidileceği düşünülmüştür.

Müzede bulunan batı anlayışındaki Türk Resim Sanatı örnekleri yüzyıl başlarından itibaren süren bir geleneği yansıtmaktadır. Bu geleneğin, resim alanındaki örneklerini müzede görmek, günümüze değin yaklaşık bir gelişim çizmek mümkündür. Galerilerde Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa'dan başlayıp, günümüz sanatçılarına kadar gelen bir düzenleme söz konusudur⁶⁹. Müzenin oluşumundan sonraki yıllarda da pek çok tablo, satın alma ve hibe yolu ile müzeye kazandırılmıştır. Özellikle Devlet Resim ve Heykel sergilerinde ödül alan eserler müzenin devamlı kaynağı olmuştur. Sergilenen eserler dışındakiler bodrum kattaki depolarda korunmaktadır. Galerilerdeki resimler sık sık depolardakilerle değiştirilmektedir.

Resim 61 – Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılan Eski Türk Ocağı Binası'nın bugün sergi salonu olarak düzenlenmiş mekânları (1997)

⁶⁹ KINAYTÜRK Hamit, a.g.m., s. 18-19.

Resim 62 – Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılan Eski Türk Ocağı Binası'nın bugün sergi salonu olarak düzenlenmiş mekânları (1997)

Resim 63 – Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılan Eski Türk Ocağı Binası'nın bugün sergi salonu olarak düzenlenmiş mekânları (1997)

Resim 64 – Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılan Eski Türk Ocağı Binası'nın bugün sergi salonu olarak düzenlenmiş mekânları (1997)

Resim 65 – Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılan Eski Türk Ocağı Binası'nın bugün sergi salonu olarak düzenlenmiş mekânları (1997)

Resim 66 – Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılan Eski Türk Ocağı Binası'nın bugün sergi salonu olarak düzenlenmiş mekânları (1997)

Birinci kattaki bu sergileme dışında binada resim, müzik odaları, değişken sergi salonları, kütüphane, resim depoları, tablo bakım ve onarım birimleri, sinema ve tiyatro salonu ile bir çok etkinliğin bir arada sürdürülebileceği bir planlama yapılmıştır.

1982 yılında Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in emri ile bodrum katın onarımına başlanmıştır. Çevresi yedi metre kazılarak temelleri sağlamlaştırılmış ve yapılan onarımla 1983 yılında bodrum kat tüm fonksiyonları ile hizmete açılmıştır. 1984 yılında Cumhurbaşkanlığına hediye edilen eşyaların da burada sergilenmesi istenmiş ve 30 Ekim 1984'te yapılan tören ile "Cumhurbaşkanlığı Armağan Eşyalar Salonu" hizmete açılmıştır.

Bodrum katta; müzenin değişken sergi salonu (galeriler), depolar, atölyeler, kurs odaları, idare odaları, zemin katta; kütüphane, fuaye, idare odaları, kafeterya, tiyatro salonu, birinci katta; asıl müze mekanı, Türk Odası, çatı katında; ressam odaları, tablo bakım ve onarım birimleri vardır. Bugün bodrum ve birinci kattaki galeriler, zemindeki geçici sergi salonları ve kütüphanesi halka açıktır. Bodrum kattaki Korutürk Galerisi, zemin kattaki Arif Hikmet Galerisi gibi hizmeti olmuş kişilerin adları ile anılan galeriler oluşturulmuştur. 1984 yılında Sedat Simavi Vakfı ile temasa geçilerek alınan bağış ile bodrumda toprak dolgu mekan sanat galerisi olarak düzenlenmiş ve 27 Haziran 1984'te "Simavi Sanat Galerisi" hizmete açılmıştır. Projelerden Tiyatro salonun içinde bir loca ol-

duğu, salonun bazı kartonpiyer ve süslemelerinin zamanla yok olduğu anlaşıldığından 1985 yıl başlarında müze konser salonunun yeniden restore edilmesine karar verilmiştir. Salon yeniden ele alınmış, ödeneğe ise, Hacı Ömer Sabancı Vakfı'ndan katkı gelmiş, hem salon, hem de resim çerçeveleri tamamlanmıştır. Bu bölümler de Aralık 1985'te düzenlenen bir tören ile açılmıştır. Müzenin çevre düzenlemesi de Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce yapılmıştır⁷⁰.

Müze, mimarîsi, giriş mekânı, yapıtların çokluğu, sergileme düzeni gibi özellikleri ile Türkiye'deki en önemli müzelerden biridir.

C- YAPININ MİMARİSİ:

Türk Ocağı Merkez Heyeti'nin 3 Mayıs 1926 tarihinde aldığı karar doğrultusunda 21 Mart 1927 tarihinde temeli atılan müze binası, Arif Hikmet İsmet Koyunoğlu'nun projelerine göre yaptırılmıştır⁷¹.

12065 metre kare alan üzerine⁷² ters "T" plân tipine benzer şekilde inşa edilmiş, çok katlı betonarme bir yapı olup, 32.677 m³'lük bir hacmi kaplamaktadır. 1930 yılına ait bir kaynakta, yapının mimarîsi ile ilgili olarak; meyilli bir arazide inşa edildiği, temel derinliğinin 2 metre ile 8 metre arasında değiştiği, bodrum katın derinliğinin, sol tarafta 4.5 metre, sağ tarafta 3.55 metre olduğu, çimento harçla yapılmış olan temellerin sağlam ve yekpare bir taş tabakasının içine açılmış yivlerden başladığı, kat yüksekliklerinin yaklaşık 5.25 metre olduğu şeklinde bilgiler tesbit edilmiştir⁷³.

Ankara'da ilk betonarme inşaatlardan biri olan yapının duvarları moloz taş ve tuğla ile örülmüştür⁷⁴. Yer yer yüzeyi kabarık işlenmiş taşlar ile bodrum kata dıştan rustik bir görünüm kazandırılmıştır. Üst katlar ise Marmara Adası'ndan getirilen mermer ve lezgi taşı ile kaplanmıştır⁷⁵. Yani yapının dış yüzeyi sarımsıtrak yumuşak kesme taş ile kaplanmıştır. Mermer, Marmara Adası'nın yerli mermeridir⁷⁶. Zemin katın tabanı, sütunları, merdivenleri ve korkulukları mermerdir. Özellikle merdiven korkulukları yekpare blok mermerdir⁷⁷. Marmara Adası'ndan gelen mermerler Ankara'da istasyonda vinç olmadığı için vagonların önüne ahşaptan, kuvvetli rampalar yapılarak ve oradan kısa tekerlekli "domuz arabası" denilen alçak arabaların üzerine kaydırılarak taşınmıştır. Bu arabalar kağıt arabalarının arkasına bağlanmış, ameleler de yardım ederek, yolu bile olmayan Namazgâh Tepesi'ne çıkarılmıştır. Bu işlem daha önce Etnografya Müzesi'nde de uygulanmıştı. Koyunoğlu "Wella Şirketi bu iş için bir, iki kamyon getirmişti. Bunlardan birine bir mermer kolonun ham bloğunu koydular. Bu ağırlık altında kamyon yam-yassı olmuştu, yine bizim usulu tatbik ederek işe devam etmiştik" şeklinde bu konudaki

⁷⁰ A.g. Broşür.

⁷¹ ANONİM, "Türk Ocakları Merkez Binası" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 79-80.

⁷² A.g. Broşür.

⁷³ ANONİM, "Türk Ocakları Merkez Binası" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 80-81.

⁷⁴ A.g. Broşür.

⁷⁵ ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 105.

– ANONİM, "Türk Ocakları Merkez Binası" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 80.

⁷⁶ ANONİM, "Türk Ocakları Merkez Binası" TÜRK YURDU 4 1930, s. 80.

⁷⁷ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12-13.

anısını anlatmıştır⁷⁸. Kapılarda gümüşle karışık bronz, Türk Salonu'nda bazı pencerelerde ise alçı şebekeli vitray kullanılmıştır.

Giriş merdivenlerinin bitiminde sol tarafta mermer üzerinde "Mimar Hikmet İsmet" yazılıdır. Ayrıca yapının Türk Salonu başta olmak üzere bütün süslemeleri mimarın kendi çizimi ve birçoğu kendi el işidir. Taş işçiliği ise Hüseyin Avni Usta'nındır. Mermer işçiliğinin tümü de ona aittir⁷⁹. Koyunoğlu, Hüseyin Avni Usta'dan "Mimar Sinan devrin-den bu yana emsali görülmemiş yüksek bir sanatkardır." diye bahsetmiştir. Mermeri, Marmara Adası'ndan çıkarıp Ankara'ya getiren, mermer ocaklarının sahibi Salih Sabri Karagöz'dür⁸⁰. Alçı kalıpları Koyunoğlu'na ait olan demir kapıları, Kayserili Hakkı Efendi isimli bir demirci ustası dökmüştür⁸¹. Yani tüm bronz aksamın kalıp işçiliği ve çizimi Koyunoğlu'nun, döküm ustalığı ise, Hakkı Efendi'nindir. Koyunoğlu, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni İstanbul'dan getirttiği lisede güzel yazı hocası olan Hakkı Bey'e yazdırmıştır. Bu kitabedeki yazıları da Hüseyin Avni Usta mermer üzerine rölyef olarak işlemiştir⁸². Ustaları konusunda Koyunoğlu "Öğünerek yaptığım bu binayı yaratan mermer ustası Hüseyin A. Efendi'yi, taş ustası Baki Efendi'yi, süsleme ustası Hakkı Efendi'yi, her işten anlayan Ankaralı Hüseyin Efendi'yi ve diğer usta ve işçilerimi rahmetle anıyorum." demiştir⁸³.

Yapıdaki tesisatlar yabancı şirketlere ihale edilmiştir. Betonarme işini Wella isimli Avusturya şirketi, elektrik tesisatını Siemens, kalorifer tesisatını Körting Kanor şirketi almıştır. Lambalar mimarın çizimine göre Siemens tarafından imal edilmiştir⁸⁴. Tiyatro düzeni ise Ganj şirketine ihale edilmiştir⁸⁵. Ancak, tiyatrodaki tesisatlara elektrik ve makina mühendisleri Raşit ve Hami Beyler, ahşap işçiliğine ise, Selahattin Refik Bey nezaret etmiştir⁸⁶. 1976-1980 yılları arasında Kültür Bakanlığı tarafından yapılan restorasyonun mimarı ise Abdullah Hancı'dır⁸⁷.

Bu çok katlı yapının cephe düzenlemesinde simetrik bir kütle anlayışı söz konusudur. Dönemin cephecilik anlayışının bir örneğini veren bu yapıda, orta ve yan hacimlerin, arada sıkışmış gibi görünen birer akslık bölümlere göre, az da olsa taşırılıp yükseltilmesi, dönemin kalıplaşmış simetrik kütle anlayışını göstermektedir. Ana yola yada meydana bakan cephenin mimarî ve süsleme elemanları ile hareketlendirilmesi geleneği, bu dönemin bir özelliğidir. Bu yapıda da tüm yüzey süslemeleri ön cephede toplanmış, diğer cephelere daha az önem verilmiştir.⁸⁸

⁷⁸ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 147.

⁷⁹ KIRDAR Sevim, a.g.m., s. 53.

⁸⁰ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s. 147.

⁸¹ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

⁸² A.g. mektup.

⁸³ A.g. Broşür.

⁸⁴ BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, a.g.m., s. 12.

– ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 209.

⁸⁵ KOYUNOĞLU Hikmet, a.g.m., s: 148.

⁸⁶ ASIM Mehmet, a.g.m., s. 85.

⁸⁷ A.g. Broşür.

⁸⁸ Bu konuda bkz. ASLANOĞLU İnci, a.g.e., s. 106.

Resim 67 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cepheden genel görünüşü (1998)

Resim 68 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephesindeki girişi (1998)

Ön cephede düşey hatların hakim olduğu bir kompozisyon egemendir. Ortada girişin bulunduğu kısım, başlı başına bir ünite şeklinde olup, yan kanatlardan daha yüksek olarak yapılmıştır. Orta ve köşe çıkmaları arasında kalan bölüm, bağlayıcı bir özellik göstermekte olup, diğer bölümlerden daha alçak tutulmuştur.

Ön cephede göze çarpan en önemli özellik giriş kapısıdır. Kuzeybatıya bakan ön cephenin tam ortasına yerleştirilen giriş, aynı zamanda simetri eksenini oluşturmaktadır. Onbeş basamaklı mermer merdiven, geometrik biçimli merdiven korkulukları, merdiven başlangıcının iki yanındaki profilli ayaklarda görülen bitkisel motifler ve köşelerin pahlanarak hareketlendirilmesi girişe daha etkili bir görünüm kazandırmıştır. Girişte merdivenlerin iki yanındaki gömme payelerin köşeleri kum saatli köşe sütunceleri ile hareketlendirilmiştir. Solda üstte iki sütun arasında "Mimar Hikmet İsmet" yazılıdır. Bu merdivenden sonra basık kemerli bir giriş eyvanı görünümündeki mekâna gelinmektedir. Bu giriş mekânının iki yanı dıştan yuvarlatılmış ve iki yanına sivri kemerli birer pencere yerleştirilmiştir. Bu mekânın içinde ise, iki yan duvara birer niş açılmıştır. Eyvan görünümü bu kısım bugün cam kapı ile kapanmıştır.

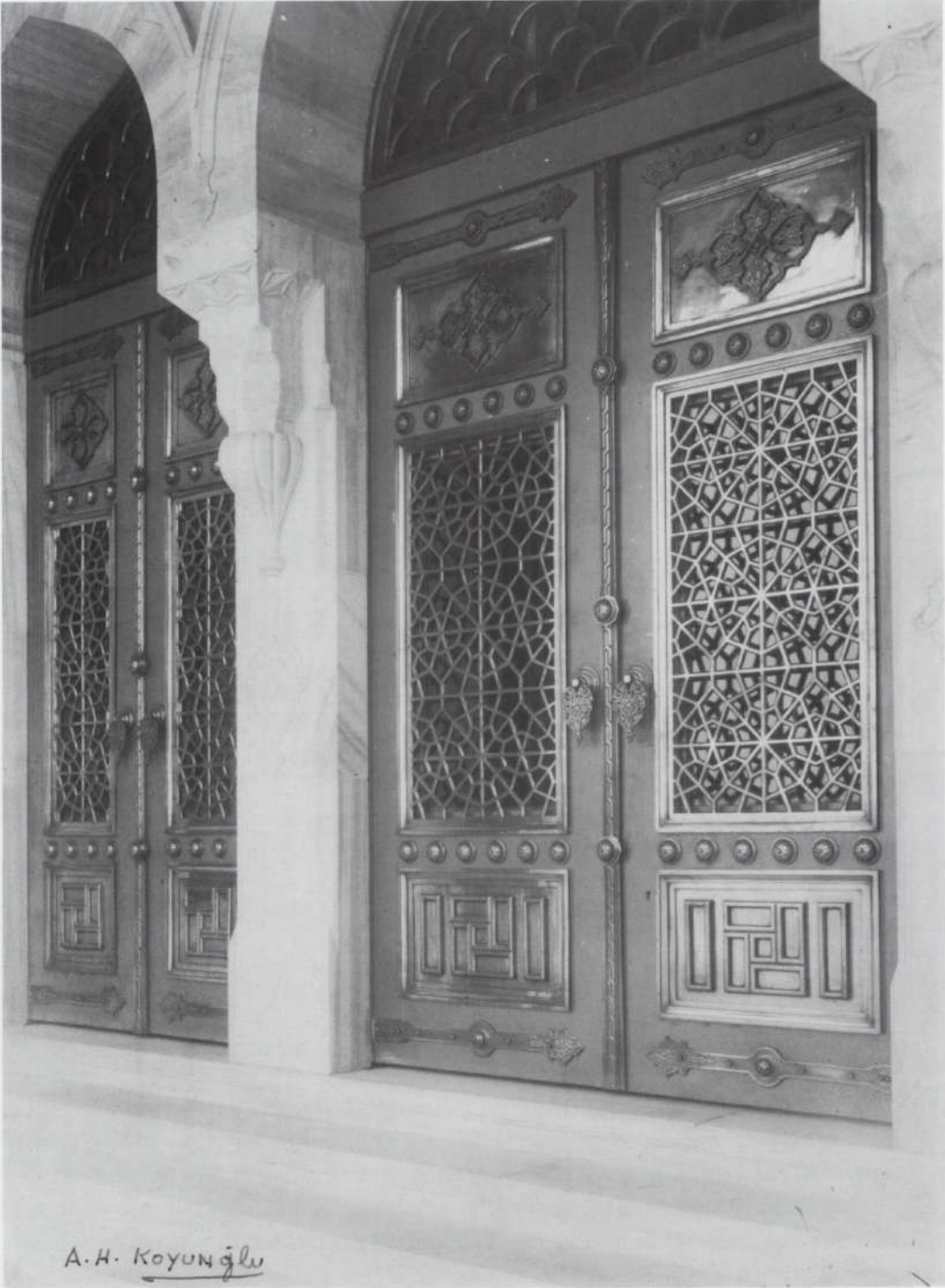
Resim 69 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephedeki girişi (1998)

Resim 70 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephe girişindeki "Mimar Hikmet İsmet" yazan kitabesi (1998)

Bu kısımdan şeref salonuna, üç sivri kemerin oluşturduğu kapı sistemi ile girilmektedir. Bu girişe geometrik süslemeli üç bronz kapı yerleştirilmiştir. Kapıların aralarında mermer oymacılığının örnekleri vardır. Girişin üstünde geometrik şebekeli mermer korkuluklu balkon bulunmaktadır. Kısaca; girişin dışarı taşırılması, merdivenleri, bronz kapısı, balkon, mermer kullanımı ve diğer dekoratif öğeleri ile ana giriş daha fazla vurgulanmaya çalışılmıştır.

Resim 71 – Türk Ocağı Binası'nın bronz giriş kapıları (1930)
Kaynak: 1930 yılında A.H. Koyunoğlu tarafından çekilip, 1982 yılında kendisi tarafından basılarak tarafıma gönderilmiştir.

Resim 72 – Eski Türk Ocağı Binası'nın bronz giriş kapıları (1998)

Resim 73 – Eski Türk Ocağı Binası'nın bronz giriş kapıları (1998)

Birinci kat hizasında girişin üstündeki balkona bakan yanyana üç adet sivri kemerli açıklığın üçü de dıştan geniş bir sivri kemer içine alınmıştır. Bu kemerin içi üstte üçe bölünmüş olup, baklava şeklinde geometrik desenlidir. Balkona bakan üçlü açıklığın iki yanına mukarnas kavsaralı mihrabiye görünümünde birer niş yerleştirilmiştir. Mihrabiyeler üzerinde yer alan sivri kemerli birer açıklığın içi de aynı şekilde geometrik desenli olup, açıklıkların kemer köşeleri bitkisel süslemelidir. Onun üzerinde de prizmatik üçgenlerden oluşan bir silme yer almaktadır. En üstte yükseltilen kısımdaki üçer ufak pencere yine aynı şekilde geometrik şebekelidir. Bir alt sırada olduğu gibi yine üçgenlerden oluşan bir sıra silme ile onun üzerinde adeta yuvarlak kemerlerden oluşan bir niş sırası görünümündeki düzenleme ve üstündeki palmet sırasından oluşan süsleme ile orta bölüm taçlandırılmıştır. Ön cephede süslemenin ağırlığını çeken bu orta kısmın yüzeyi, Osmanlı yapılarında şimdiye kadar görülen mimarî öğelerle süslenmeye çalışılmıştır.

Ön cephede, yan kanatlarda yer alan yüzeyler düşey kolonlarla üçe bölünmüştür. Her bölümde altta basık, üstte sivri kemerli üst üste birer pencere yerleştirilmiştir. Katlardaki pencerelerin araları, prizmatik üçgenlerden oluşan bir silme ile ayrılmıştır. Kemerlerin kenarları bir kaç sıra silme ile profillendirilmiştir. Birinci kat pencerelerinin her birinin üzerinde yer alan sivri kemerli ikişer ufak pencere ile yan kanatlar çatı katında altışardan oniki adet pencere ile dışa açılmış olup, pencerelerin içerisi geometrik alçı şebekelidir. Bunun üzerindeki üçgenlerden oluşan geometrik desenli silme, onun üstünde üzeri palmet sırası ile süslenerek yükseltilmiş, bir düzenleme görülmektedir.

Resim 74 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephesindeki köşe çıkması (1998)

Resim 75 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephesindeki köşe çıkması (1998)

Yan kanatlar ile ortadaki giriş kısmı arasında her ikisinden daha alçak, bir ara kısım yer almaktadır. Burada alt kısımda basık kemerli bir, üst kısımda ise sivri kemerli ikiz pencere görünümünde iki açıklık vardır. Üstteki açıklıklar mermer korkuluklu birer balkona açılmaktadır.

Resim 76 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön ve yan cephesinden bir görünüş (1998)

Resim 77 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephesinde giriş ile çıkmlar arasında kalan ara bölüm (1998)

Yapının ön cephesinde bodrum hariç kat ayrımları, üzeri prizmatik üçgenlerle süslenmiş bir silme ile belirtilmiştir. Bodrum kat ise, dışa taşırılmış profilli birkaç sıra silme ile zemin kattan ayrılmıştır. Bu silmeler kat ayrımlarını belirlemekte ve cephelerde yatay hatlar oluşturmaktadır. Diğer cephelerde kat ayrımları belirtilmemiştir.

Diğer cephelerde, sadece pencereler cepheye hareket getirmiştir. Yine alt kat pencereleri basık kemerli, üst kat pencereleri sivri kemerlidir. Kemerlerin etrafı yuvarlak ya da çokgen silmelerle hareketlendirilmiştir. Yan cephelerin arka kanatlarında ufak dik-dörtgen pencereler de vardır.

Resim 78 – Eski Türk Ocağı Binası'nın yan cephesi (1998)

Resim 79 – Eski Türk Ocağı Binası'nın yan cephesi (1998)

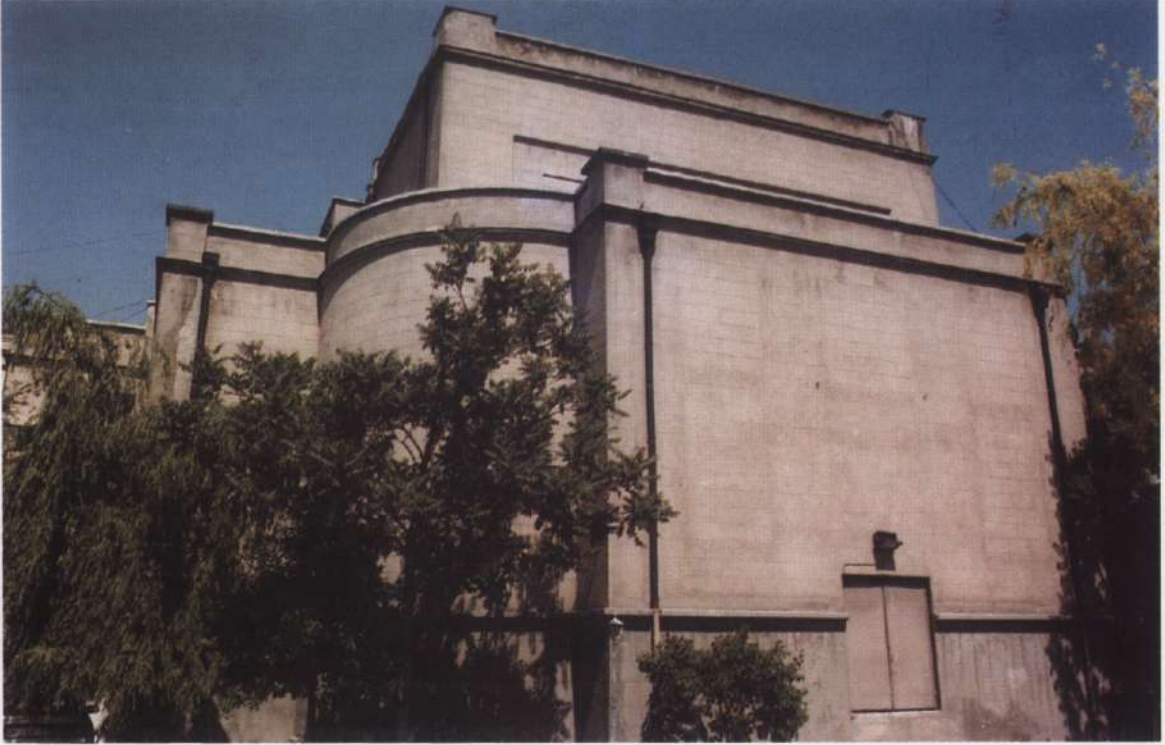

Resim 80 – Eski Türk Ocağı Binası'nın yan cephesi (1998)

Resim 81 – Eski Türk Ocağı Binası'nın yan ve arka cepheleri ile aradaki geçiş bölümü (1998)

Resim 82 – Eski Türk Ocağı Binası'nın arka cephesi (1998)

Bodrum kat, girişin solunda beş dikdörtgen, sağında ise daha ufak beş kare pencere ile ön cepheye açılmaktadır. Yan cephelere ise, bodrum katın beşer adet basık kemerli açıklığı vardır.

Yapıda çok sayıda pencere olması, hem doğal aydınlanmayı sağlamakta hem de cephelere hareketlilik getirmektedir. Yapının pencere düzeni dönemin özelliğini yansıtmaktadır. Ön cephedeki pencereler; kemer ve silmeler gibi çevrelerinde oluşturulan şebekelerle dekoratif bir görünüm kazanmıştır. Pencerelerin alt ve üstündeki mermer tabakaların oluşturduğu düzenlemeler, silmelerle hareketlendirilmiştir. Yanlarda ise daha sade bir pencere düzeni vardır. Özellikle yan cephelerde arkaya doğru altta basık kemerli pencereler, üst katta tamamen düz, dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Ancak rustik bir zemin görünümündeki bodrum katında arazinin durumu nedeni ile ön cephede solda dikdörtgen, sağda kare pencereler dikkati çekmektedir.

Orijinalinde ahşap olan pencere çerçeveleri, 1976-1980 yıllarındaki restorasyon çalışmaları sırasında metal olarak yenilenmiştir. Bodrum kat pencereleri demir parmaklıklıdır.

Yapının cephe düzeninde olduğu gibi, plân anlayışında da simetri dikkati çekmektedir. Kuzey-batıya bakan ön cephenin ortasına yerleştirilen ana giriş, onun gerisinde sırası ile şeref salonu, tiyatro, sahne ve sahne arkası plânın simetri eksenini oluşturmaktadır. Simetrik plân anlayışı, her iki kat için de geçerlidir. İki ayrı bodrum katı, zemin ve birinci katla iki ayrı çatı katı olmak üzere çok katlı bir yapıdır. Binaya ön cepheden tek ana giriş verilmiştir. Arkada dört giriş yer alırken yandaki balkonlardan sağlanan girişler 1976-1980 yıllarındaki restorasyonda kaldırılmıştır.

Arazinin durumuna göre bodrum iki kademe üzerine inşa edilmiş olup yapının alt kısmını tamamen kaplamamaktadır. Bir bölümünü zemindeki kütüphanenin yani ikinci bodrum katındaki değişken sergi salonunun tam altında dikdörtgen şeklindeki resim ve heykel deposu oluşturmakta ve sekiz büyük paye, bu mekânı bölmektedir. Başka hiçbir açıklığı olmayan depoya yandan merdiven ile inilmektedir.

İkinci bodrum katı, bir zemin kat görünümündedir. Simetri eksenine göre ön cepheden geriye doğru incelersek; ön cephede binaya giriş merdiveninin altında jeneratörün yer aldığı mekân ve depo vardır. Kare olan bu mekânın iki yanına, yanları yuvarlatılmış, birer mekân daha eklenmiştir. Kare mekân, yanlarda birer kapı ile bu kısımlara açılmaktadır. Bu kısımlarda, birer pencere ile dışarı, birer kapı ile dar bir servis koridoruna bağlanmaktadır. Bu koridora zemin katta tiyatro kapısının sağ tarafındaki kapıdan onbir basamakla inilmektedir. Arazinin durumu nedeni ile bu koridorun ortasında sekiz basamaktan oluşan bir seviye farkı vardır. Bu koridorun bir tarafında idare odaları, depolar, tablo odaları, telefon ve yangın santrali odası ile kazan dairesi bulunmaktadır. Dikdörtgen ya da kare biçimli olan bu odalar depolar hariç dışarıya bir yada ikişer pencere ile açılmaktadır. Koridorun diğer tarafında kazan dairesi ve tesisatla ilgili bölümler yer almaktadır. Bunların kapılardan başka açıklıkları yoktur. Bu katın tam ortasında yani tiyatronun tam altına gelen yer, iki duvarı ayna ile kaplı olan oldukça büyük kare bir salondur. Burası son restorasyonda bale, tiyatro, folklor çalışma salonu olarak tasarlanmıştır. Bu kare mekânda altı sütun vardır. Bu salon, yanlarda iki kapı ile soyunma

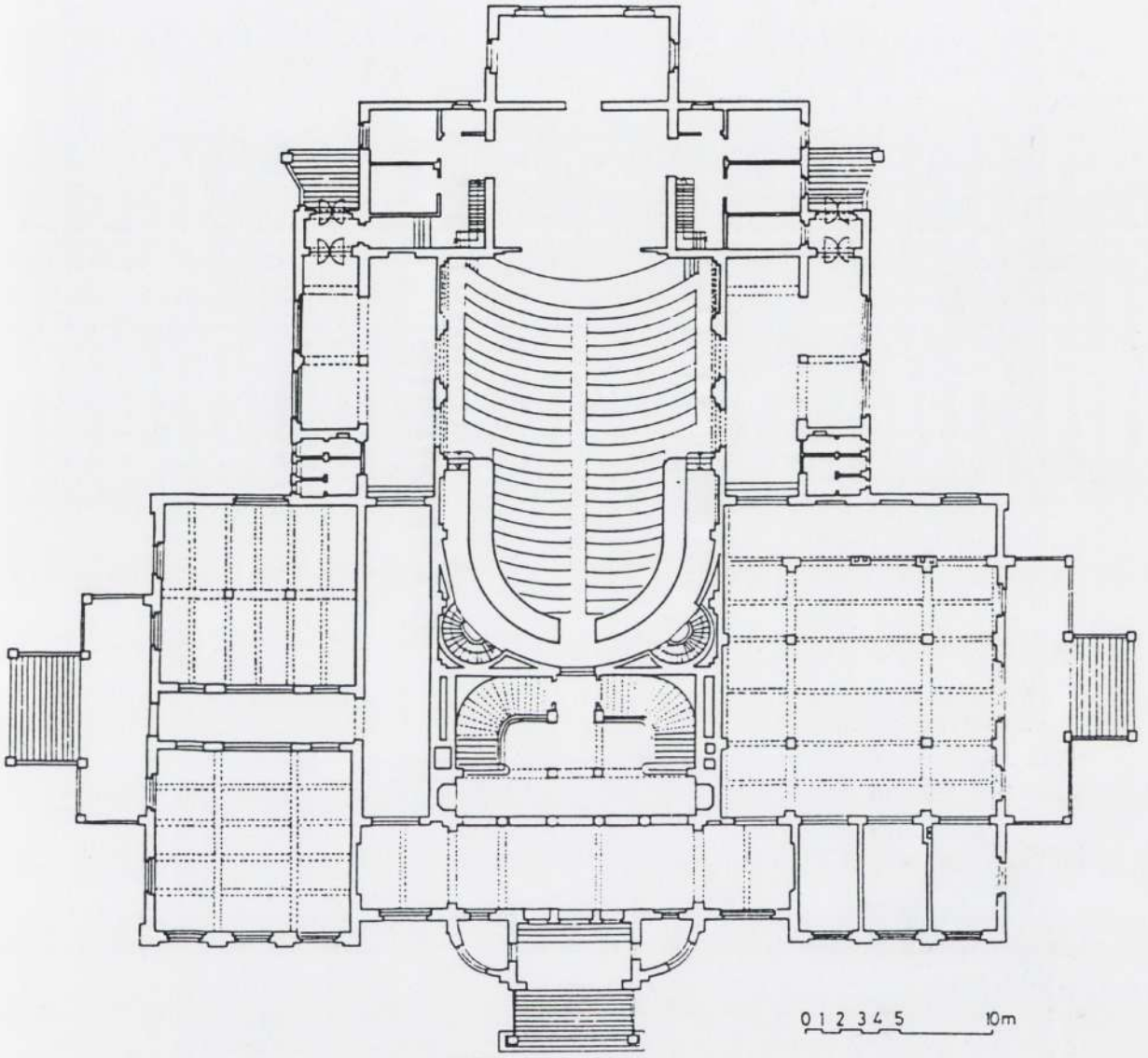
odalarına açılmaktadır. Simetri eksenini üzerinde bu salona bitişik, orkestranın yer aldığı sahne gibi kavisli bir yer vardır. Salondan buraya iki yandan dokuz basamak ile çıkılmaktadır. Bu sahneden iki yanda soyunma odalarına da birer geçiş vardır. Aynı aks üzerinde geriye doğru gidersek, dikdörtgen iki mekân olan sahne altı ve depo kısmı görülmektedir. Bu sahne altı, simetri aksında orkestra sahnesine bir servis kapısı ile, depo kısmına ise, bir kapı ile bağlanmıştır. Sahne altının, sağ köşesinden yirmiki basamak ile zemin kattaki sahneye ulaşılmaktadır. Simetri ekseninin en sonunda yer alan depo, ufak bir kapı ile dışarı açılmaktadır.

Bu simetri eksenindeki bölümlerden sonra, eksenin sağ ve soluna bakarsak, soldaki büyük salonun resim galerisi olarak düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Kütüphane altına gelen bu değişken resim galerisi olarak kullanılan mekân, dikdörtgen şeklindedir. Dört büyük paye ile ortada bir koridor oluşturularak iki yanda kare mekân meydana getirilmiştir. Bu kare mekânların ortasında ikişer sütun vardır. Bu bölüm, ön cepheye üç, yan cepheye iki, arkaya ise bir pencere ile açılmaktadır. Yan balkonun altından verilen giriş ile, bu galeriye dışarıdan da doğrudan giriş sağlanmıştır. Orta aksın sol tarafındaki galeriden sonra daha geriye gidersek bir koridor üzerinde soyunma odaları, solist odaları, duş, tuvalet gibi bölümler sıralanmıştır. Bu değişik işlevli bölümlerin kapıları dar ve küçük koridora açılmaktadır. Kenarda olan bölümlerin ise, dışarıya birer penceresi vardır. Simetri ekseninin solundaki bu düzen aynı şekilde sağ tarafta da tekrarlanmıştır.

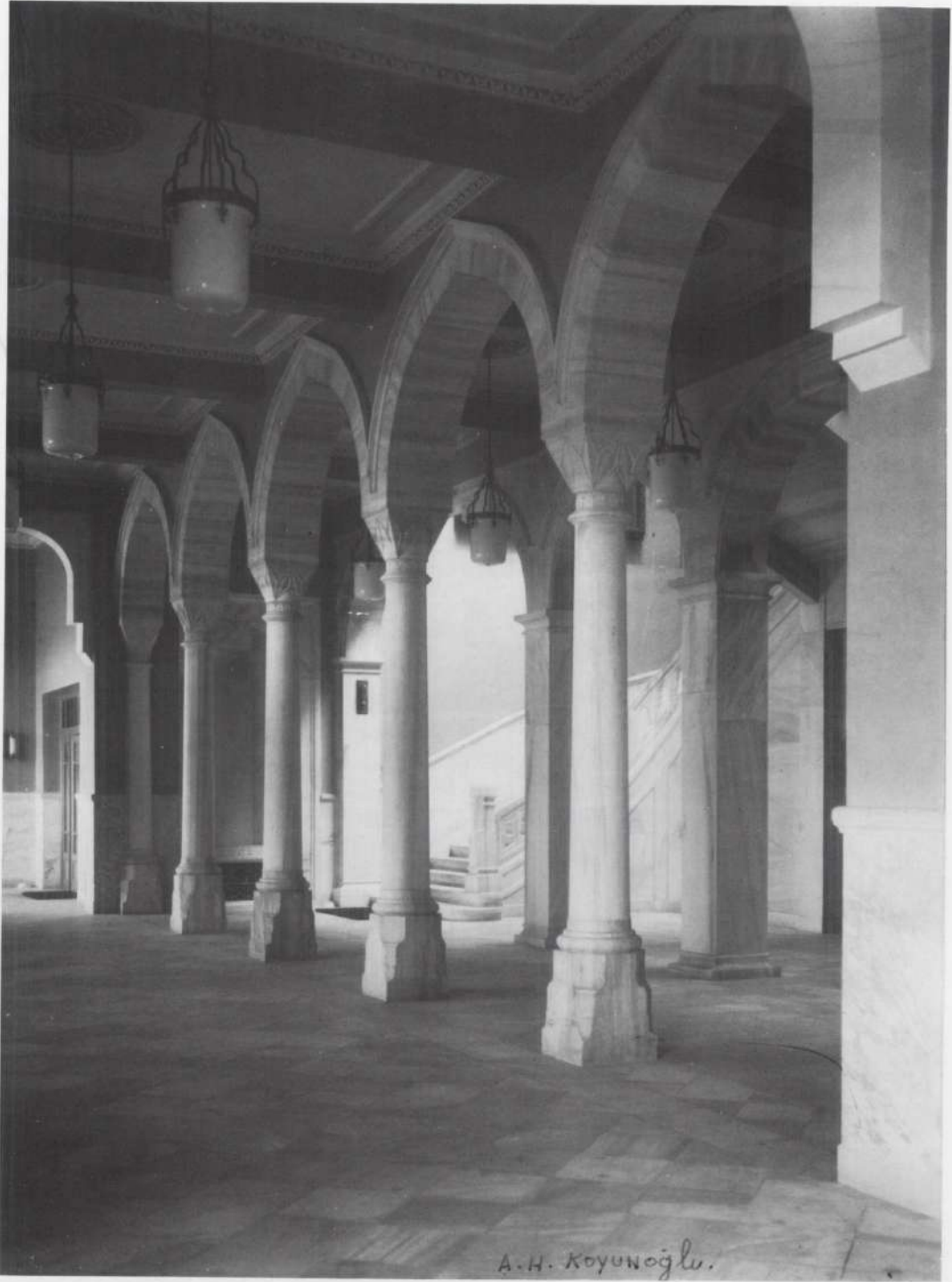
Simetri ekseninin sağ kenarında en başta birer pencere ile ön cepheye bakan dikdörtgen üç idare odası bulunmaktadır. Bu odaların hemen önünde geçici sergi salonu ve resim atölyesi olarak tasarlanan kare bir mekân vardır. Bu kare mekân, iki sütun ile bölünmüş olup, yan balkonların çıkıntısı boyunca dışarı taşırılmıştır. Bu salonun gerisinde bulunan bir koridora açılan dikdörtgen mutfak kısmı, ondokuz basamaklı merdiven ile de üst kattaki servis salonuna bağlanmıştır. Geriye doğru koridor üzerinde sol taraftakinin simetriği olan soyunma odaları, tuvalet, duş ve solist odaları yer almaktadır.

Zemin kata, ön cephenin tam ortasındaki anıtsal giriş kısmı ile ulaşılmaktadır. Bu kat ondört basamak ile çıkılan yüksek zemin şeklindedir. Merdiven ile ulaşılan basık kemerli giriş eyvanı, dört basamak ile çıkılan iki gömme payenin oluşturduğu üçlü kapı sistemi ile şeref salonuna bağlanmıştır. Giriş eyvanının iki yanındaki köşeleri yuvarlatılmış mekânlardan; soldaki bekçi odası, sağdaki ise gişe olarak düşünülmüştür. Bu mekânlar yuvarlatılmış kısımda sivri kemerli birer pencere ile dışarı, diğer kenarda birer pencere ile giriş eyvanına ve bir kapı ile de şeref salonuna açılmaktadır. Dikdörtgen şeklindeki şeref salonunda ise, dört serbest, iki gömme olmak üzere altı sütun girişe paralel olarak kemerler ile birleşmiştir. Tam simetri eksenindeki bu kısım, iki ayak ve üzerine atılan kemerle daha geriye doğru genişletilerek, tiyatro salonunun girişi vurgulanmıştır. Tiyatro salonunun kapısı, yapının giriş kapısı ile aynı eksen üzerindedir. Tiyatro kapısının iki yanında yani merdivenlerin altında yer alan ufak mekânlardan, soldaki idare odası, sağdaki ise bodrum kata inen merdivenlerin olduğu bölümdür. Tiyatro girişinin iki yanında birinci kata çıkışı sağlayan yirmialtı basamaklı merdiven düzeni yarım at nalı biçimindedir.

Şekil 7 – Eski Türk Ocağı Merkez Binası, zemin kat planı
Kaynak : Metin Sözen, Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara 1984

Resim 83 – Türk Ocağı Binası'nın zemin katta, girişteki, sütunlu şeref salonu (1930)

Kaynak : 1930 yılında A.H. KOYUNOĞLU tarafından çekilip, 1982 yılında kendisi tarafından basılarak tarafıma gönderilmiştir.

Resim 84 – Eski Türk Ocağı Binası'nın zemin katta, girişteki, sütunlu şeref salonu (1997)

Resim 85 – Eski Türk Ocağı Binası'nın zemin katta, girişteki, sütunlu şeref salonu (1997)

Resim 86 – Eski Türk Ocağı Binası'nın zemin kattan, birinci kata çıkış merdiveni (1997)

Resim 87 – Eski Türk Ocağı Binası'nın zemin kattan, birinci kata çıkış merdiveni (1997)

Resim 88 – Eski Türk Ocağı Binası'nın zemin katta, girişteki şeref salonundan birinci kata çıkan merdiven ve merdiven başındaki niş (1997)

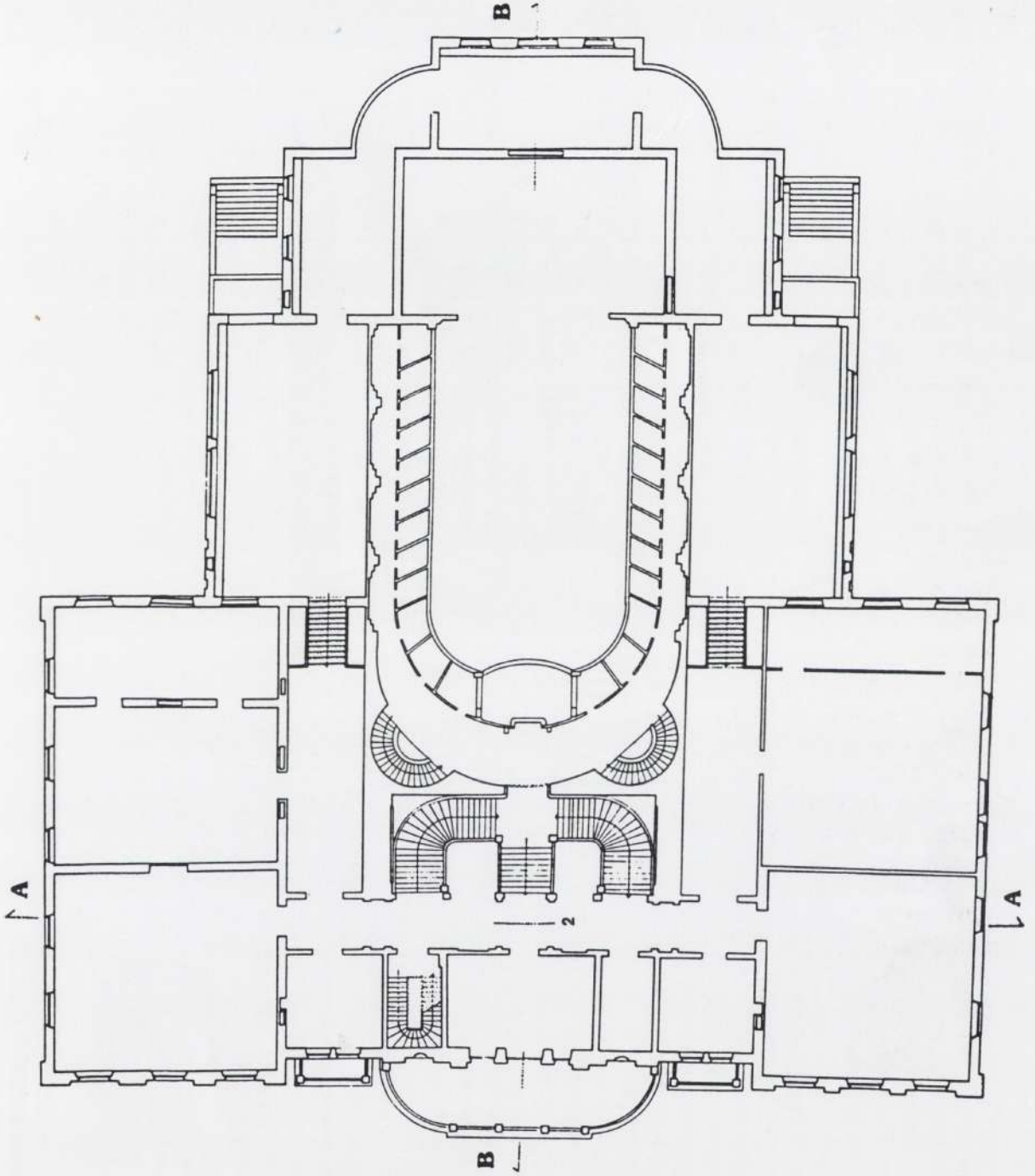
Resim 89 – Eski Türk Ocağı Binası'nın birinci kata çıkış merdiveni (1997)

Zemin katın, yani simetri ekseninin ortasına tiyatro yerleştirilmiştir. Kısaca zemin katın ana mekânı tiyatrodur. Tiyatrodan içeri girildiğinde, hemen sağ ve solda üst kat-taki localara çıkan yirmiikişer basamaklı merdiven vardır. Orijinalde zeminde duvar ke-narında yer alan localar daha sonra kaldırılmış, ancak salonun 1985'teki onarımında tekrar yapılmıştır. Tiyatro salonunda giriş ekseninin iki yanında koltuklar yer almakta-dır. Salonun ana girişten başka iki yan koridora açılan birer çıkış kapısı daha bulun-maktadır. Tiyatronun giriş ekseninde bulunan sahne; sahne ve sahne arkası olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Salondan sahneye, iki yandan altışar basamaklı mer-diven ile çıkılmaktadır. Sahne ayrıca yanlarda birer kapı ile idarî kısımlara bağlanmıştır. Bu idarî kısımlar sahnenin iki yanında yan yana dizilen iki tane dikdörtgen odadan oluşmaktadır. Bir yandakiler hizmet odaları, diğer taraftakiler idare odalarıdır. Sahne arkasında köşelerdeki kavislerde restorasyondan sonra yapılan onbeş basamaklı merdi-ven, sahneyi iki yandan bodrum kata bağlamıştır.

Kısaca, zemin kat simetri eksenini, giriş, şeref holü, tiyatro salonu, sahne ve sahne arkası oluşturmaktadır. Bu eksenin sağ ve solunda ise geniş mekânlar vardır. Solda yer alan koridor, iki kısımdan oluşmaktadır. Bu koridorun ilk kısmına kütüphane açıl-maktadır. Kütüphane dikdörtgen şeklinde bir mekân olup, dört paye ile mekânın orta-sında ince, dikdörtgen bir koridor oluşturularak iki yanında birer kare mekân yaratıl-mıştır. Bu ortada oluşan iç koridor, bizi dikdörtgen şeklindeki oldukça büyük bir bal-kona götürür. Bu iç koridorun solundaki mekân okuma salonu olup, üç pencere ile ön cepheye bakmakta, yana bakan iki pencereden birisi ise balkona açılmaktadır. Bu iç ko-ridorun sağındaki kare mekân ise kitap deposudur. Burası da bir pencere ile yan, bir pencere ile arka cepheye bakmaktadır. Kütüphanenin açıldığı koridorun geriye doğru ikinci kısmına üç basamakla inilerek geçilmektedir. Buraya tiyatronun yan kapılarından birisi açılmaktadır. Ayrıca tuvaletler ve arkaya çıkışı sağlayan on basamaklı bir giriş vardır. Bu bölümlerin açıldığı mekânın yan cepheye bakan üç penceresi bulunmaktadır.

Girişten itibaren simetri ekseninin sağında ön cepheye birer pencere ile bakan dik-dörtgen şeklinde üç idare, odası vardır. Köşedeki oda, bir pencere ile de yan cepheye bakmaktadır. Bu odalar, önlerinde yer alan kare şeklindeki geniş mekâna açılmaktadır. Bu mekânın ortasında dört serbest paye arasına vitrin yapılarak, burası satış bölümü olarak değerlendirilmiş iken, bugün Arif Hikmet Galerisi olarak kullanılmaktadır. Bu mekânın sağında dikdörtgen büyük bir balkon vardır. Bu bölüm büyük bir kapı ve iki yanında büyük pencereler ile balkona açılmaktadır. Karşı köşede yer alan servis odası ondokuz basamakla aşağıya bağlanmıştır. Bu kısmın gerisindeki, düzenleme ile sol ta-raftaki düzenleme aynı şekildedir.

Şekil 8 – Eski Türk Ocağı Merkez Binası, birinci kat planı
Kaynak : Seyfi Başkan, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul 1989

Resim 90 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cepheye paralel uzanan birinci kat koridoru (1997)

Resim 91 – Eski Türk Ocağı Binası'nın birinci katında sergi salonuna dönüştürülmüş ön cepheye dik uzanan koridorlarından biri (1997)

Birinci kat, ön cepheden arkaya doğru simetri ekseni boyunca incelenirse, giriş mekânının üzerinde, girişin devamı şeklinde aynı formda bir balkonun varlığı görülür. Bu balkona çıkış, zemindeki şeref salonunun üzerinde yer alan farklı büyüklükteki beş odanın tam ortasındakinden sağlanmıştır. Burası, Atatürk'ün toplantılar yaptığı, oldukça büyük bir şeref salonu olarak adlandırılan odadır. Bu odanın balkona açılan bir kapısı ve kapının iki yanında birer penceresi vardır. Mekânın iki yanında ise, birbirine eşit büyüklükte olan birer dikdörtgen oda bulunmaktadır. Bu odalardan sağdaki idare odası, soldaki ise yirmiüç basamakla çatı katına çıkışı sağlayan merdiven düzeninin bulunduğu odadır. Bu iki mekânda kapıdan başka açıklık yoktur ancak cephe duvarlarında dıştan görülen birer niş yer almaktadır. Bu odaların iki yanında ise, birer kare oda daha yer almaktadır. Bunların ön cepheye bakan birer pencereleri ve bunun karşısında bir girişleri vardır. Bu odaların pencereleri ikiz pencere görünümünde olup, önlerinde balkonumsu dikdörtgen bir çıkma bulunmaktadır.

Ön cephenin iki köşesinde yer alan kare plânlı iki büyük odadan soldaki Türk Salonu, sağdaki ise resim galerilerinden birisidir. Bu ön cepheye bakan yedi bölüm, simetri eksenine dik gelecek şekilde yerleştirilmiş dikdörtgen şeklinde tek bir koridora açılmaktadır. Bu koridorun ortasından geriye doğru dokuz basamakla inilerek zeminden iki taraftan gelen yirmialtışar basamaklı merdiven düzeninin birleştiği kare bir sahına ulaşılmaktadır. Bu sahinin üç tarafında merdiven, diğer tarafında ise tiyatro locasına çıkış kapısı vardır. Bu kapıdan girilince iki yanda zeminden diğer localara çıkan yirmiiki basamaklı merdiven düzeni görülür. Yani localara tiyatronun içinden de, dışından da çıkış vardır. Locaların önünde oldukça geniş, salon boşluğu görülür. Sahne dışında tiyatronun "U" şeklindeki üç cephesi iki kat halinde localarla çevrilmiştir. Salon boşluğunun gerisinde sahne boşluğu yer almaktadır. Daha geride sahne arkasının boşluğu devam ederken, 1976-1980 restorasyonunda bu boşluk birinci kat hizasında kapatılarak sergileme salonu haline getirilmiş ve sahne arkasında geçişin sağlandığı "U" şeklindeki galeri düzenlenmiştir. Daha önce sahne arkasında sağ ve sol kanatlara geçiş yokken, oluşturulan dönüş mekânı ile simetri eksenini; şeref salonu, merdiven sahinı, tiyatro locası, tiyatro salonu ile sahne boşluğu ve U dönüşü oluşturmaktadır.

Bu kattaki sergi mekânlarının ilk başlangıcı ön cepheye bakan en sağdaki köşe odalarıdır. Burası kare biçiminde olup, ön cepheye üç pencere, yan cephelere iki pencere ile açılmaktadır. Arkaya doğru bu galerinin yanında, yine kare şeklinde bir galeri vardır. Burası sonradan bir duvarla bir büyük, bir küçük dikdörtgen iki bölüme ayrılmıştır. Büyük mekân iki, küçük mekân bir pencere ile yan cepheye bakmaktadır. Bu galeri odaları ile tiyatro arasında yer alan koridor da ayrıca galeri olarak değerlendirilmiştir. Bu koridordan oniki basamakla inilerek başka bir sergi salonuna girilmektedir. Burası da dikdörtgen şeklinde yanlara dört pencere, arkaya bir pencere ile açılmaktadır. Buradan da yan cepheye iki pencere ile açılan başka bir dikdörtgen sergi salonuna geçilmektedir. Yapı ilk inşa edildiğinde sağ kanadın son noktası burası idi. Buradan başka bir tarafa geçiş yoktu. Ancak 1976'da başlatılan restorasyon çalışmaları sırasında, bu kısım ile sahne arkasının üst kısmı, araya yapılan 1/4 daire parçası şeklindeki bir geçişle birleştirilmiştir. Bu kavis U şemanın taban köşesini oluşturmaktadır. Bu geçişle dikdörtgen şeklindeki sonradan kapatılan sahne arkasının üst kısmına geçilmektedir. Buralar hep

resim galerileridir. Aynı geçiş kısmı sol tarafta da yer almaktadır. Bu geçiş kısımlarının hiç bir açıklığı yoktur. Hem biçim, hem düzenleme açısından simetri ekseninin sol kısmında da, sağıdaki düzen devam etmektedir.

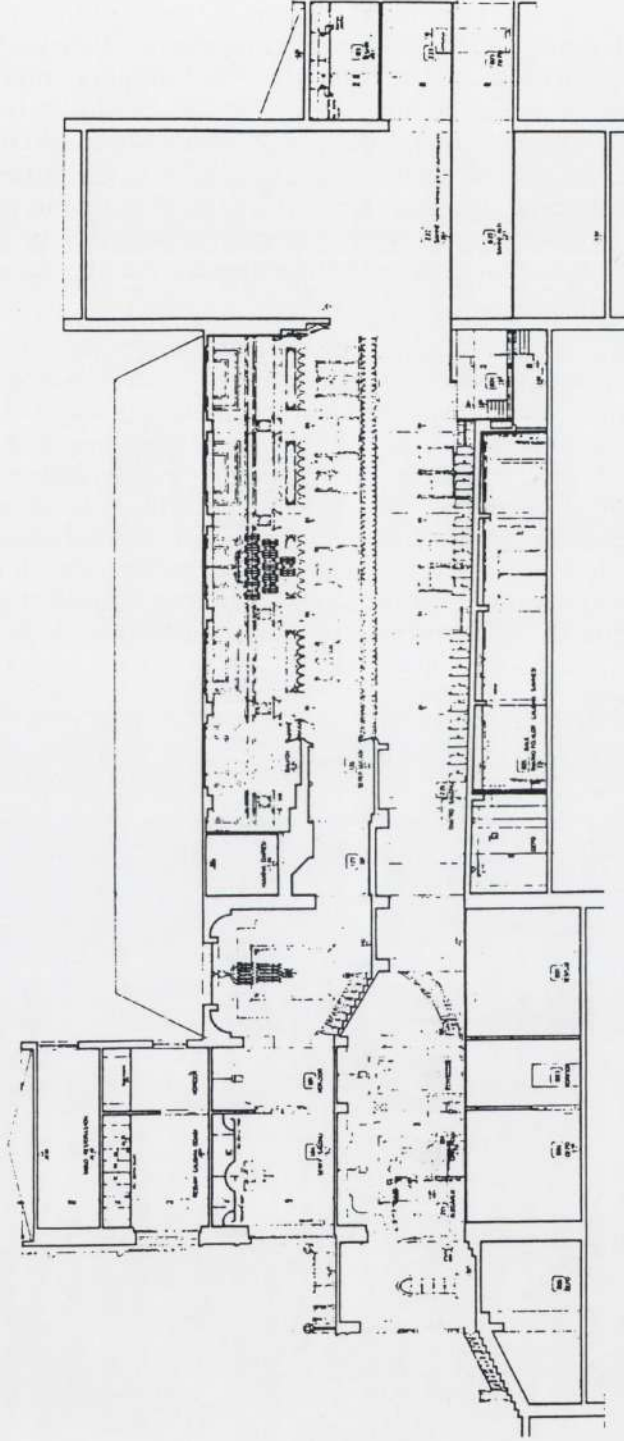
Bu katta yapının sol köşesindeki oda, plân açısından sağıdakinin aynıdır, ancak burası galeri değıl, Türk Salonu şeklinde tasarlanmıştır. Tam bir Türk Odası görünümünde düzenlenmiş olan bu salon, Türk Ocağı olduğı dönemlerdeki halini günümüze kadar korumuştur. Birinci katın iki yan cephesinde, zemin kattaki balkonların yukarı kadar devam etmesi ile teras şeklinde dikdörtgen birer balkon oluşturulmuştur.

Çatı katı, ikinci kat şeklinde yapının ön cephesinin orta bölümüne yerleştirilmiştir. Arkadan ise, tiyatronun üstüne uzanmayacak şekilde sınırlandırılmıştır.

İlk çatı katı "L" şeklinde bir koridordan oluşmaktadır. Bu koridor ve bu koridorda bulunan tuvalet, birer pencere ile arka cepheye bakmaktadır. Merdiven boşluğu da bir pencere ile dışarıdan ışık almaktadır. Buradan geçen başka bir koridor ise üç pencere ile yine arka cepheye açılmaktadır. Bu koridordaki dört oda ise birbirine bitişik, eşit büyüklükte ve dikdörtgen şeklindedir. Her biri birer ufak pencere ile ön cepheye bakmaktadır. Bu odalar ressamların çalışma odalarıdır. Merdivende ve dört odada yer alan birer pencere ile bu katın ön cepheye beş açıklığı vardır.

Alttaki çatı katından merdivenle üstte ikinci çatı katındaki koridora çıkılmaktadır. Bu koridora küçük bir depo ve tablo restorasyon salonu açılmaktadır. Deponun başka açıklığı yoktur. Tablo restorasyon salonu dikdörtgen plânlı olup, arka cepheye dört ufak pencere ile açılırken, ön cepheye açıklık verilmemiştir.

Şekil 9 – Eski Türk Ocağı Merkez Binası, boyuna kesit

Kaynak : Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nden 1982 yılında alınan uygulama projesi

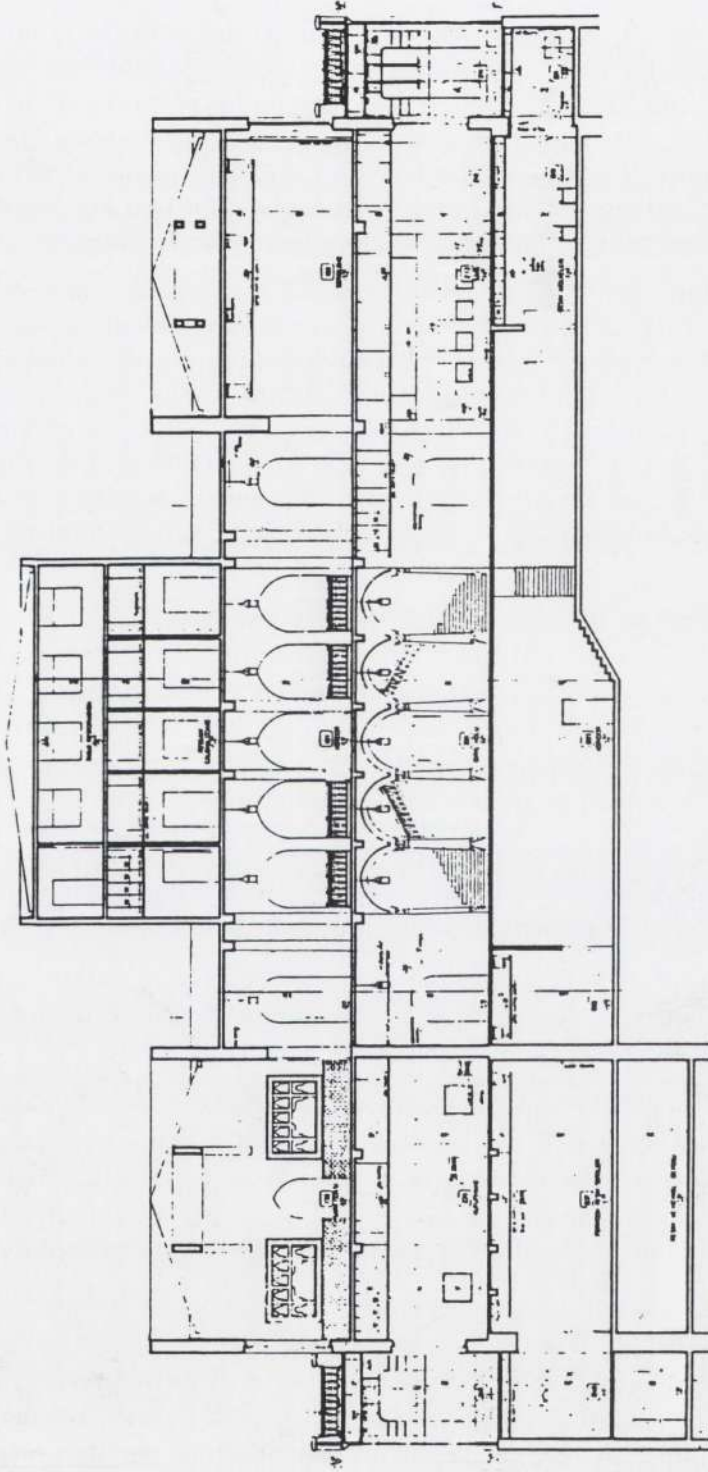
Yapının boyuna kesitine bakıldığında, simetri eksenini üzerinde yer alan bölümler ile taşıyıcı ve örtü elemanları, ayrıca katlar ve bölümler arasındaki seviye farkı net bir şekilde görülmektedir. En alttaki bodrum katı, arazinin durumuna göre iki kademe olarak inşa edilmiştir. Bodrumun üstünde zemin kat, onun üstünde birinci kat ve ön cephede şeref salonunun üstünde ikinci çatı katı dikkati çekmektedir. Bodrum katında, ön cepheye doğru; depolar, koridorlar, tesisatla ilgili bölümler, tam ortada bale, tiyatro, folklor çalışma sahnesi ve sahne altı yer almaktadır. Zemin katta ise, giriş merdivenleri, esas giriş holü, tiyatro salonu, sahne, sahne arkası bulunmaktadır. Sahne boşluğu birinci kat boyunca da devam etmektedir. Birinci katta ise, yine giriş üstündeki balkon, küçük bir şeref salonu, dikdörtgen bir koridor, şeref locasının baktığı tiyatro salonunun boşluğu, sahne boşluğu ve sahnenin arkasındaki sergilemede dönüşü sağlayan kısım yer almaktadır. Tiyatroda locanın üstünde ikinci bir balkon kısmı ve geride makina dairesi bulunmaktadır.

Sadece ön kısımda kalan çatı katının ilk katında dikdörtgen bir koridor üzerinde yine dikdörtgen şeklinde ressam çalışma odaları vardır. Bu katın üzerinde ise tablo restorasyon salonu yer almaktadır. Burasının yalnız arka cepheye pencereleri bulunmaktadır. Yapının çeşitli bölümleri arasında seviye farkı söz konusudur. Girişin birinci kattaki balkonla sonuçlandığı görülmektedir. Girişten sonra yer alan şeref salonu ve hemen onun üzerinde, birinci katta yer alan şeref salonu, iki katlı bir çatı katı ile yükseltilmiş ve üzeri dört eğimli bir çatı ile örtülmüştür. Bu kısım sahne arasında yer alan tiyatro salonu ise, daha alçak bir seviyede bırakılmış, üzeri yine eğimli bir çatıyla örtülmüştür. Sahne seviyesi ise, tiyatro salonundan daha yüksek, ama çatı katı seviyesinden daha alçak yapılmış ve düz çatı ile örtülmüştür. Sahne arkası ise tüm bu bölümlerden daha alçak olup, seviyesi zemin katın biraz üstünde tek eğimli bir çatı ile kapatılmıştır.

Resim 92 – Eski Türk Ocağı Binası'nın arka cepheden genel görünüşü ve üst örtüsü (1998)

Şekil 10 – Eski Türk Ocakı Merkez Binası, enine kesit
Kaynak : Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde 1982 yılında alınan uygulama projesi.

Boyuna kesitte görülen özellikler; enine kesitte de görülmektedir. Sağ tarafta tek, sol tarafta ise çift katlı bir bodrum katı mevcuttur. İki katlı kısmın en altı resim ve heykel deposu olarak kullanılmaktadır. Bunun üstünde boydan boya ikinci bodrum katı görülmektedir. Burada soldan itibaren değişken resim galerisi ve ortasından dokuz basamaklı çıkışı olan bir koridor vardır. Sağa doğru devam eden koridor bizi resim atölyelerine götürmektedir. Zemin katta ise, soldan sağa doğru altı bodrum katı ile doldurulmuş olan balkon, kütüphane, giriş salonu ve galeri bizi sağ yandaki balkona ulaştırmaktadır. Birinci katta ise soldan itibaren; Türk Odası, ara koridor ve sağda sergi salonu vardır. Yine iki yanda balkon yer almaktadır. Binanın ön cephesinin tam ortasında yer alan iki katlı çatı katı ise, ressam çalışma odaları ve tablo restorasyon salonudur.

Katlardaki birimler genelde düz tavan ile örtülüdür. Ancak son restorasyon sırasında sergileme alanlarının tavanı kumaş pano ile kaplanmış, asma tavan biçiminde alçaltılmış, aralarına yerleştirilen floresan ve spotlarla galerilerin ışıklandırılması sağlanmıştır. Koridorlarda ise, genellikle asma tavanlar görülmektedir. Örneğin birinci kattaki galeri halindeki koridorlar alçı tonoz ile alçaltılmış, zemin katta ise, girişin iki yanında yine alçıdan tonoz görünümü oluşturulmuştur. Türk Odası'nda ise eski Ankara evlerini taklit eden, kalem işi boyama tavan süslemeleri vardır. Diğer bölümler hep düz tavadır. Duvarlar ise galerilerde kumaş pano ile kaplanmış, diğer taraflar beton üzerine badana yapılmıştır.

Gerek enine, gerekse boyuna kesitte taşıyıcı eleman olarak sütun ve payeler görülmektedir. Girişte görülen sütunlar, giriş salonunu zenginleştirmek için, diğer bölümlerde kullanılan payeler ise, mekânı bölmek için kullanılmıştır. Girişte şeref salonundaki sütunlar baklavalı sütun başlıkları ile Osmanlı tipi sütun başlıklarına benzetilmeye çalışılmıştır. Oldukça yüksek olan kaide kısmı köşelerden çeşitli şekillerde pahlanarak kaidenin küteselliği giderilmek istenmiştir. Bu sütunlar sivri kemerlerle birleştirilmiştir.

Burada plân ve kesitlerde anlatılmaya çalışılan mekânların kullanımı, zaman zaman idareye bağlı olarak şekil ve fonksiyon yönünden değiştirilmiştir.

Türk Ocağı'nda, bitkisel, geometrik ve mimari elemanlarla oluşturulan yoğun bir süsleme dikkati çekmektedir. Bugün yapıda bulunan süslemelerin bir kısmı orijinaldir ancak bir kısmı da orijinaline uygun olarak restore edilmiştir.

Yapının mermer taş işçiliği çok önemlidir. Kemer köşelerinde, alınlıklarda, özellikle kapı ve pencere üzerlerinde oyma rumi motifler vardır. Girişteki, köşeleri yuvarlatılmış mekânların sivri kemerli pencere alınlıklarının içi, bitkisel dekorludur. Beden duvarlarının palmetlerden oluşan bir düzenleme ile taçlandırıldığı görülmektedir. Kat ayırımları profilli silmeler ile belirginleştirilmiş ve üzeri prizmatik üçgenlerle süslenmiştir.

Birinci kattaki girişin üzerini çevreleyen geometrik şebekeli mermer balkon korkuluğu, pencerelerin çevresinde mermer ile yapılmış silmeler ve dikdörtgen şebekeler, ayrıca balkondaki mukarnaslı iki niş ve çevresi, köşelerdeki ve merdivenlerdeki gülbezlekler, girişin iki yanında yer alan kum saatli köşe sütunceleri mermer oymacılığının güzel örneklerindendir. Çatı katının ön cepheye bakan, kemer içinde yer alan pencere içleri de geometrik baklavalar şeklinde ajurlandırılmıştır.

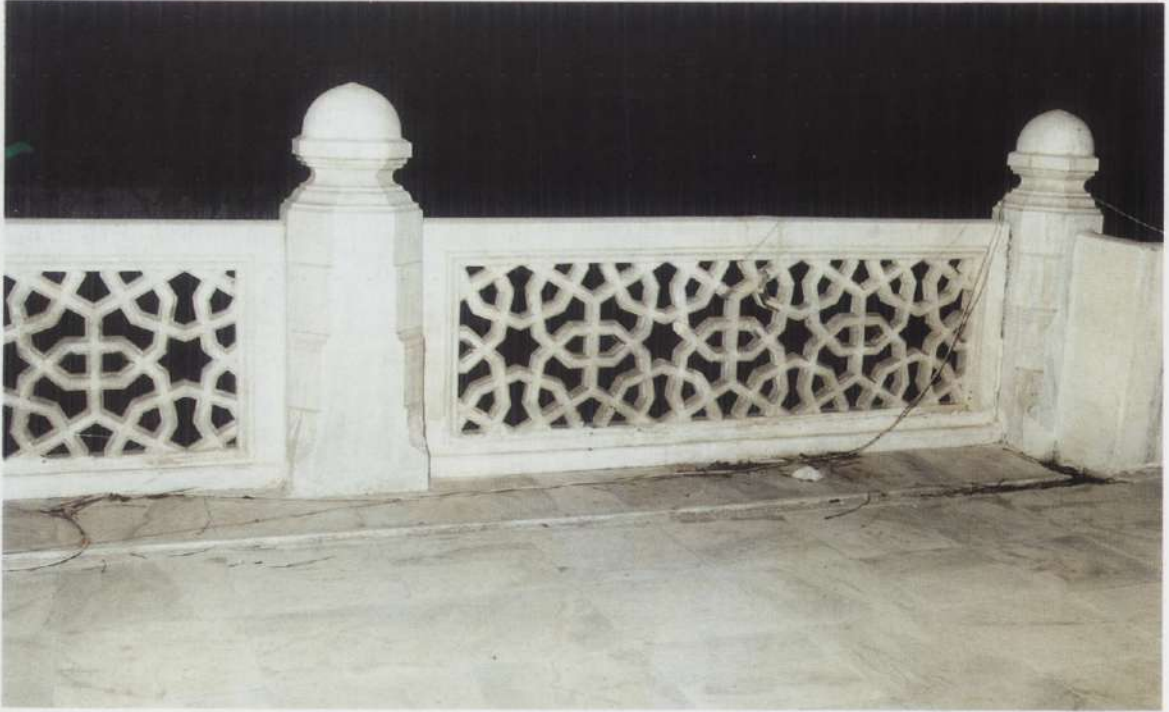
Resim 93 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephe süslemelerinden ayrıntı (1998)

Resim 94 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephe süslemelerinden ayrıntı (1998)

Resim 95 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephe süslemelerinden ayrıntı (1998)

Resim 96 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephe balkon korkuluğu (1997)

Resim 97 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephe saçak çevresi süslemelerinden ayrıntı (1998)

Resim 98 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephe saçak çevresi süslemelerinden ayrıntı (1998)

Cephelerdeki altta basık, üstte sivri kemer formunda pencereler, balkon, girişin dışarı taşırılması gibi mimarî elemanlarla yapılan düzenlemeler cephede dekoratif bir görünüm oluşturmaktadır. Ön cephe dışındaki diğer cepheler oldukça sade olup, yalnızca pencerelerle hareketlendirilmiştir.

Bu dıştaki taş işçiliği, içte de başarı ile uygulanmıştır. Bronz kapıların aralarındaki dekoratif mermer işçiliği, özellikle giriş şeref salonundaki sütunların pahlanmış kaide-leri, baklavalı sütun başlıkları iki yandaki yazının yer aldığı panolar, merdiven düzeni mermer işçiliğinin güzel örnekleridir.

Resim 99 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ön cephe ana girişinde bronz kapılar arasındaki mermer süsleme (1998)

Resim 100 – Eski Türk Ocağı Binası'nın zemin kat girişindeki sütunlu şeref salonunda görülen mermer işçiliği (1998)

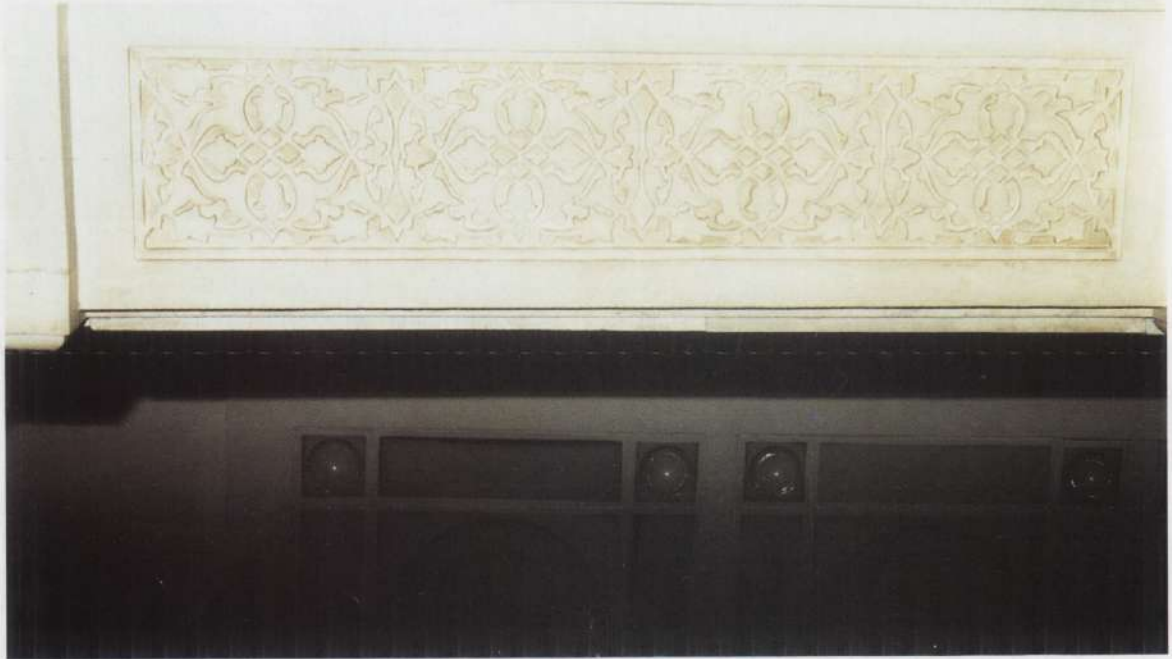

Resim 101 – Eski Türk Ocağı Binası'nın zemin kat girişindeki sütunlu şeref salonunda görülen mermer işçiliği (1998)

Üslûp olarak baktığımızda, yüzeysel oymacılık görülmektedir. Özellikle rumî ve palmet motifleri bu yüzeyselliği yansıtmaktadır. Bitkisel ve geometrik Osmanlı motifleri ile oluşturulan yapıdaki süsleme anlayışı, Osmanî Mimari elemanları ile de desteklenmiştir.

Resim 102 – Eski Türk Ocağı Binası'nın girişteki sütunlu şeref salonunda görülen mermer işçılığı (1998)

Resim 103 – Eski Türk Ocağı Binası'nın zemin kat girişindeki sütunlu şeref salonunda görülen mermer işçiliğinden ayrıntılı (1998)

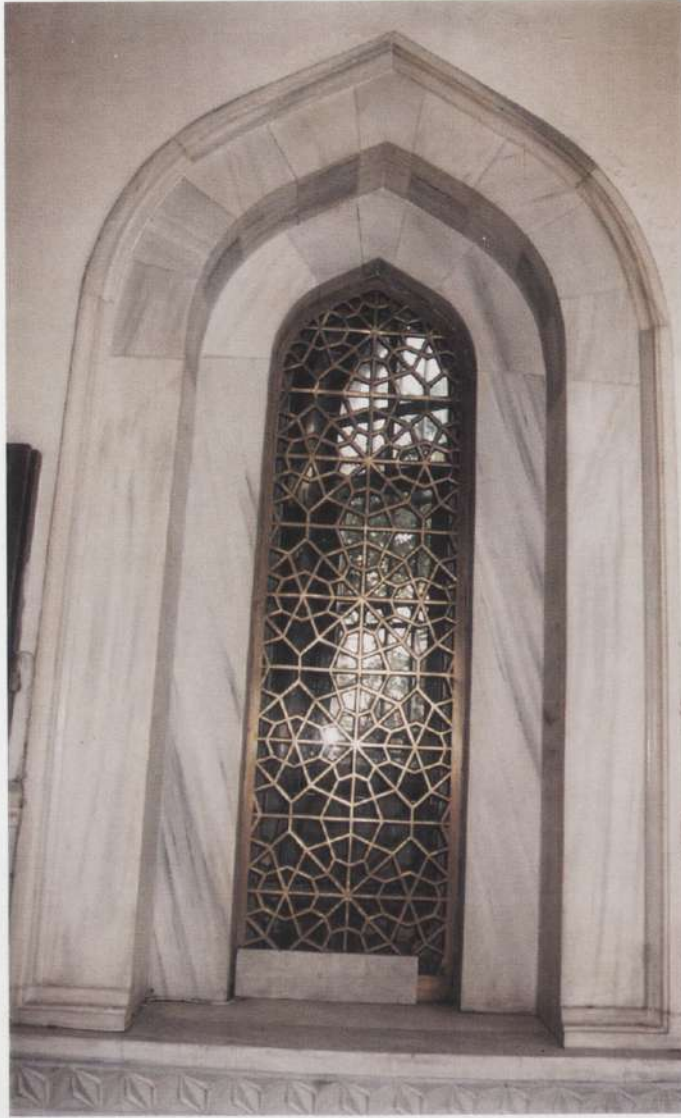

Taş oymacılığının yanında, bronz kapı işçiliği de önemlidir. Yapının ana giriş kapısının ve buradaki pencere demirlerinin geometrik desenli süsleme motifleri Selçuklu motiflerinden örnek alınmıştır. Bronz kapılara paslanmaması ve parlak kalması için bir miktar gümüş katılmıştır⁸⁹.

Resim 104 – Eski Türk Ocağı Binası'nın girişteki bronz kapı süslemesi (1998)

⁸⁹ KOYUNLUOĞLU Hikmet, a.g.m., s: 148.

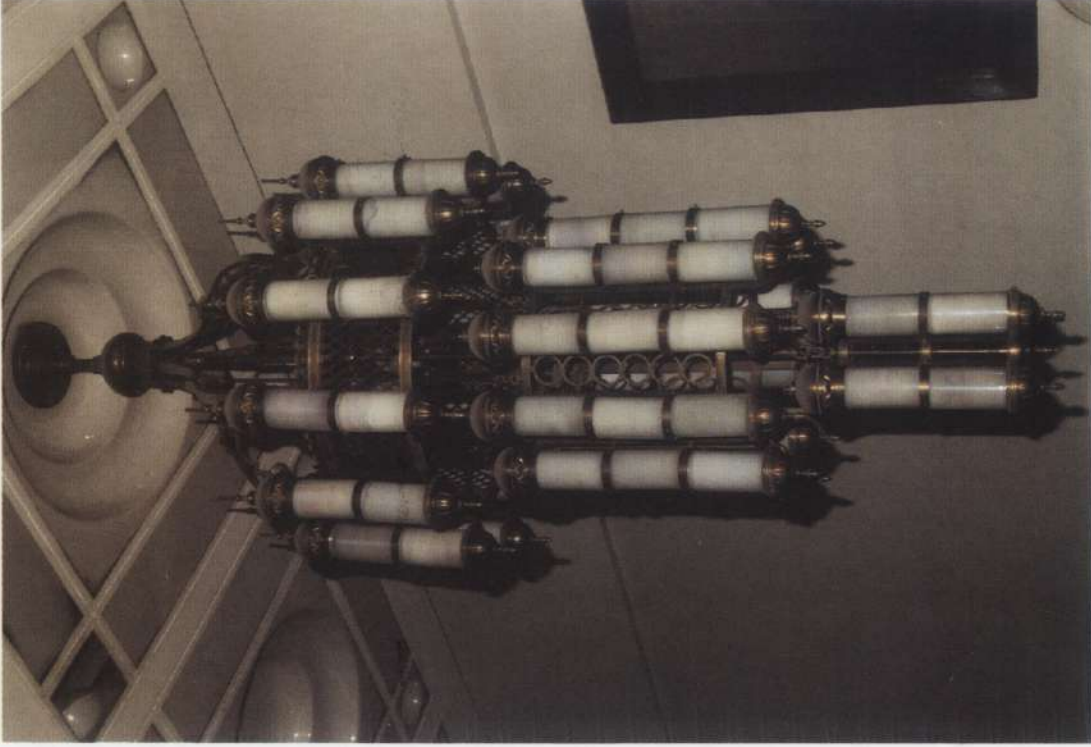
Resim 105 – Eski Türk Ocağı Binası'nın ana girişteki bronz pencere süslemesi (1998)

Yapıdaki avizelerin, Türk motifleri esas alınarak A. H. Koyunoğlu tarafından çizildiği ve eşi yapılmamak üzere Almanya'da imal edildiği bilinmektedir⁹⁰.

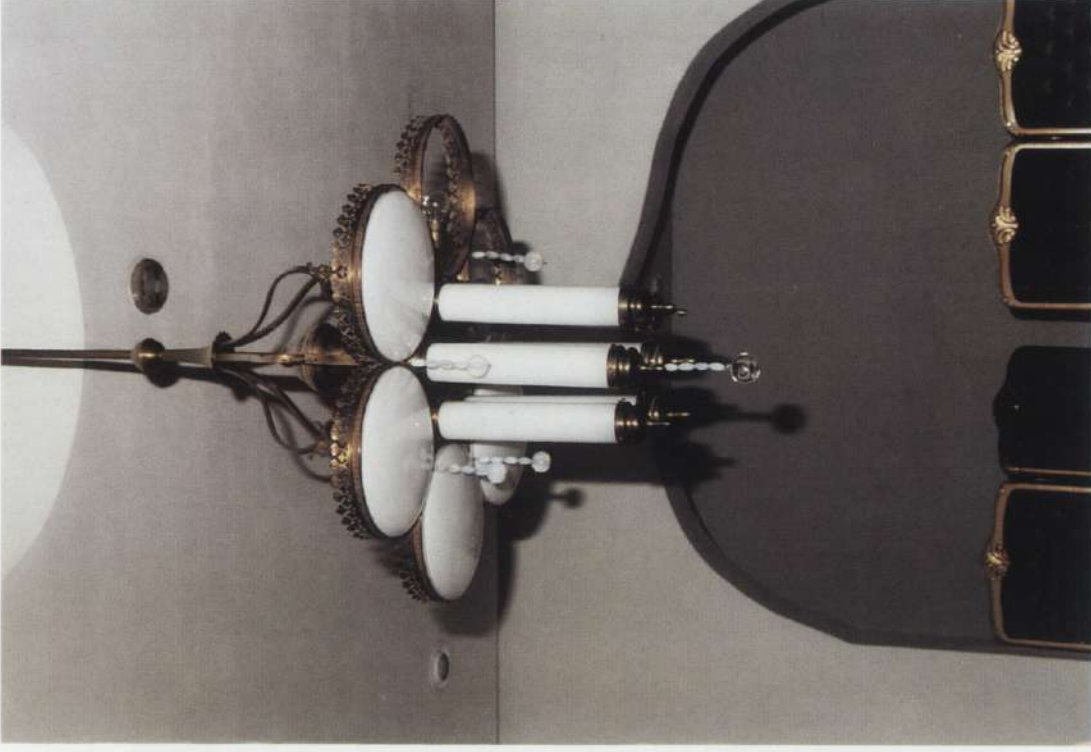
---

⁹⁰ KIRDAR Sevim, a.g.m., s: 54.

Resim 106 – Eski Türk Ocağı Binası'ndaki birinci kat merdiven sahanlığındaki avize (1997)

Resim 107 – Eski Türk Ocağı Binası Atatürk Odası'ndaki avize (1997)

Yapının tiyatro salonunda locaların gövdelerindeki ve tavanla duvarlardaki renkli süslemeler alçı üzerine yapılmış, yine bitkisel ve geometrik motiflerdir. Türk Salonu'nda duvar ve nişlerdeki renkli bitkisel desenli alçı süslemelerin yanında, tavanda geometrik ve yer yer bitkisel desenli kalem işi süslemeler ile aynı salonda üst pencerelerdeki vitraylar, Türk motiflerini yansıtmaktadır.

Resim 108 – Eski Türk Ocağı Binası tiyatro salonundaki alçı ve yıldız süslemeler (1997)

Resim 109 – Eski Türk Ocağı Binası tiyatro salonundaki alçı ve yıldız süslemeler (1997)

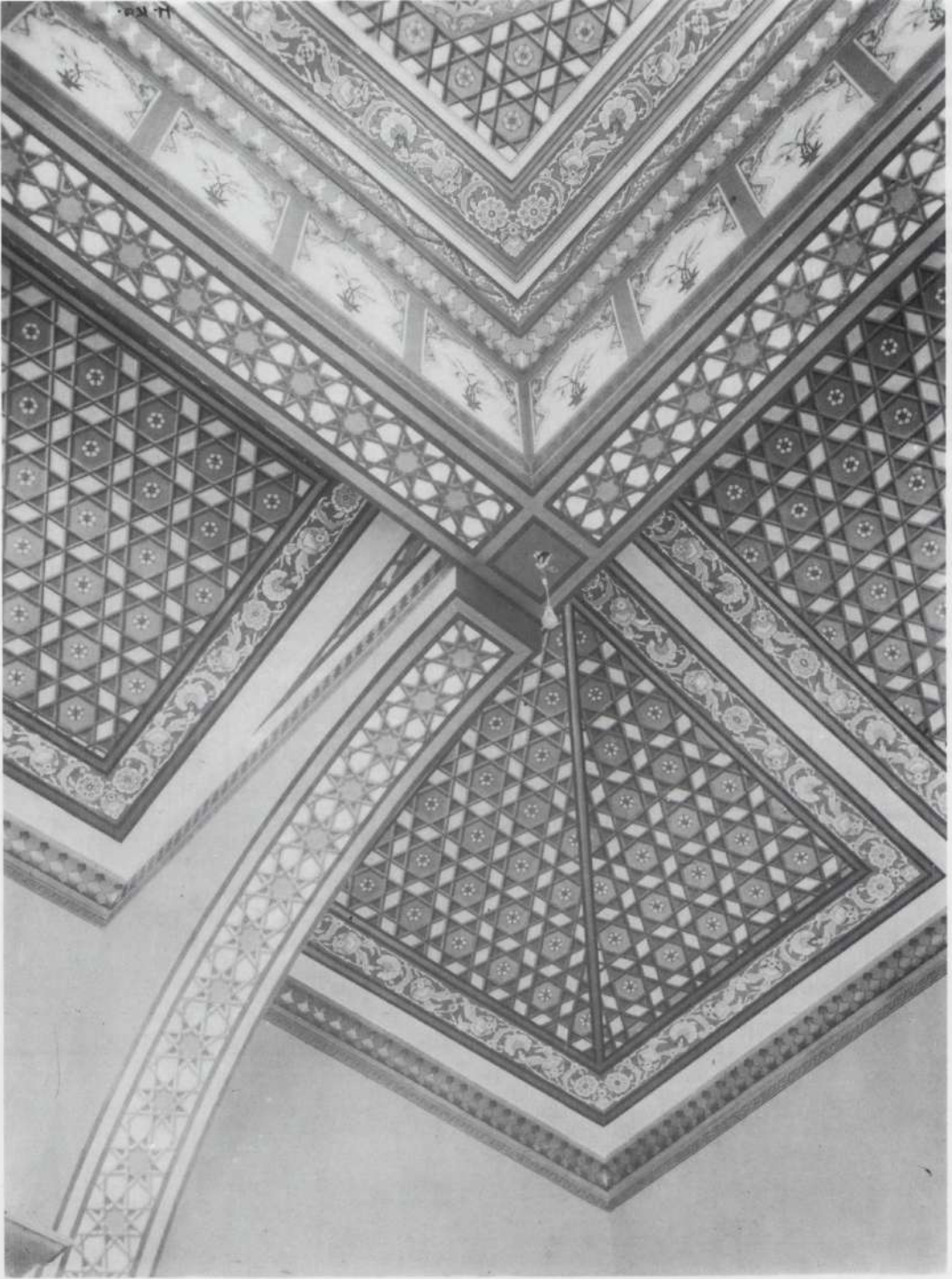

Resim 110 – Eski Türk Ocağı Binası tiyatro salonundaki alçı ve yıldız süslemeler (1997)

Resim 111 – Eski Türk Ocağı Binası tiyatro salonundaki alçı ve yıldız süslemeler (1997)

Resim 112 – Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun tavanında görülen kalem işi süslemeler (1930)

Kaynak : 1930 yılında A.H. Koyunoğlu tarafından çekilip, 1982 yılında kendisi tarafından basılarak tarafıma gönderilmiştir.

Resim 113 – Eski Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun tavanında görülen kalem işi süslemeler (1997)

Resim 114 – Eski Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun tavanında görülen kalem işi süslemeler (1997)

Resim 115 – Eski Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun tavanında görülen kalem işi süslemeler (1997)

Resim 116 – Eski Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'nun tavanında görülen kalem işi süslemelerden ayrıntı (1997)

Resim 117 – Eski Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'ndan bir niş ve çevresindeki süsleme (1997)

Resim 118 – Eski Türk Ocağı Binası'nın birinci katındaki Türk Salonu'ndan vitraylı pencere örnekleri (1997)

Yapı 1910-30 yılları arasındaki dönemin, mimarlık anlayışı içinde değerlendirilebilir. Bu yüzden, aynı dönem yapıları ile birçok yönden ortak özellikler göstermektedir. Yapı her şeyi ile simetrik bir anlayışın ürünüdür. Girişin simetri ekseninde olması, tüm yüzey süslemelerinin ön cephede toplanması, diğer cephelerin tamamen sade olması, taş bir bina olması, ön cephenin bir takım yatay ve dikey bölüntülere uğratılması, köşelerin ya da ortanın dışarı taşırılması, saçak kısmının, silmelerle süslenmesi ve yükseltilmesi, her kattaki farklı pencere düzeni, Türk süsleme motiflerinin kullanılması gibi özellikler bu yapıdan başka, Ankara'da Etnografya Müzesi, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Ankara Palas, II. Meclis Binası, Maliye Bakanlığı Binası, Ziraat Bankası gibi yapılar başta olmak üzere dönemin bir çok yapısında da görülen özelliklerdir.

Bu dönemde cepheleri taşla kaplanmış yapıların, bazı dik açılı köşelerinin görüntülerini yumuşatmak için pahlar ve köşe sütunceleri kullanılmıştır. Türk Ocağı Binası'nın giriş eyvanında köşelerin yuvarlatılması ve iki yandaki sütunceler, bunun güzel bir örneğidir.

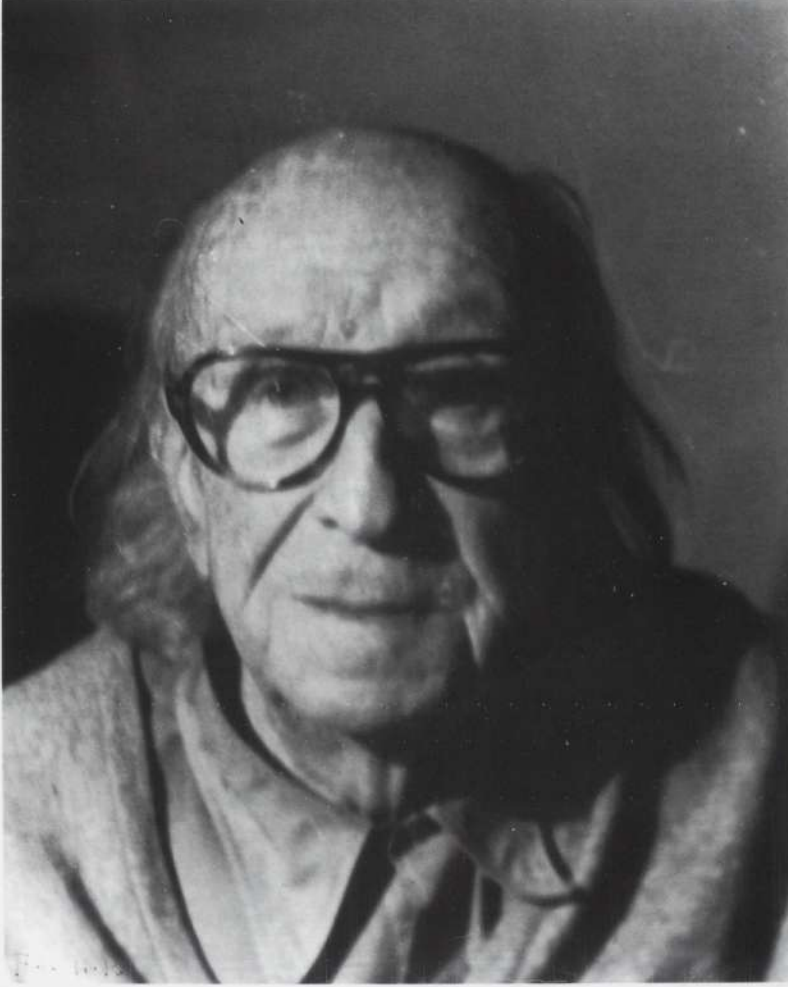
Yapının cephe düzenlemesinde kullanılan mimarî ve süsleme elemanları daha çok Osmanlı Mimarî örneklerinden özenle seçilerek kullanılmıştır. Yapı bazı mimarî unsurları ile; özellikle de ön cephedeki yükseliş ve taçlanması ile İstanbul'daki geç dönem yapıları ile benzerlik göstermektedir. İçerdeki çift taraflı kat merdiveni ve tiyatro salonu ile yapı, 19. yüzyıl Avrupa Saraylarını da anımsatmaktadır.

Eski Türk Ocağı Binası, Eski Türk Mimarî eserlerindeki elemanların, modern anlayışla birlikte uyarlanabileceğini gösteren bir örnektir. Bütün görünüşü ile Türk Kültürünü yansıtmaması, eski Türk güzel sanatlarının bir çok unsurlarını bünyesinde toplaması ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin son örneklerinden biri olması açısından önemlidir. Bina yapımında Türk sanatçı ve işçilerinin çalışmış olması yapının önemini arttırmaktadır.

O dönem için çok amaçlı bir kültür sitesi olarak düşünülmüş olan bina, bugün de aynı amaca hizmet etmektedir. Atatürk'ün toplantılarının yanı sıra bina; ilk opera, ilk tiyatro ve ilk sergiye de ev sahipliği yapmıştır.

Türk Sanatı'nın belli başlı elemanlarının kullanılmasına özen gösterilmiş bu yapı, gerek fonksiyonu, gerekse mimarî özellikleri açısından hem dönemin, hem de günümüzün önemli bir yapısıdır.

KIZIM NURCAN İNCİYE. 94. YAŞIMIN ANISI.
MİMAR

6-6-1982 H. Koyunoğlu

Resim 119 – Mimar Arif Hikmet İsmet Koyunoğlu

Kaynak : 1982 yılında A.H. Koyunoğlu tarafından 94 yaşının anısına tarafıma gönderdiği fotoğrafı

VI - MİMAR ARİF HİKMET İSMET KOYUNOĞLU

I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin önemli mimarlarından olan ve Ankara'da yaptığı Etnografya Müzesi ve Türk Ocağı Binaları ile döneme damgasını vuran Arif Hikmet İsmet Koyunoğlu 1888 yılında İstanbul'da doğmuştur. Fatih devrinde İstanbul'a yerleşmiş Malatya'lı Koyunoğlu Ailesi'ndendir. Ancak büyükbabası, Koyunoğlu İbrahim Paşa'nın Kanuni devrinde aşireti ile birlikte Belgrad Seferine katılıp, sefer dönüşü İstanbul'a yerleştiği şeklinde bir bilgi de mevcuttur. Büyükbabası Endonezya'ya giden Kazasker Abdullah Rafet Bey, Büyük amcası Şeyhülislam Arif Hikmet Bey'dir. Bir çok dil bilen, açık fikirli ve hoşgörü sahibi olan babası Kadı İsmet Bey varlıklı bir aileye sahip olup, Bulgaristan'a giderek büyük bir arazi satın almış, ziraat ve hayvancılıkla uğraşmış, ancak, Rus harbinde hepsini kaybetmiş ve Abdülhamid devrinde ufak bir maaş ile Anadolu'ya gönderilmiştir. O devrin kadınlarına göre açık fikirli olan annesi ise Kuzey Kafkasya kazaklarından.

Koyunoğlu'nun sanata yönelmesi babası Gebze Kadısı iken, çocuk yaşlarda tanıştığı ressam ve müzeci Osman Hamdi Bey'in etkisi ile olmuştur. Küçük yaşlarda babası tarafından tutulan almanca ve jimnastik hocalarından ders almış, ata binmeyi öğrenmiştir. Resim derslerini ise, Hoca Ali Rıza'dan almıştır. Henüz sekiz yaşında iken kendisine alınan fotoğraf makinesi ile fotoğrafçılık işlerine giren Koyunoğlu çektiği fotoğrafların banyosunu da kendi yapmaya başlamıştır. Oniki yaşında iken okuldaki resim hocası Ağah Bey'in tavsiyesi ile Beyoğlu'nda ünlü fotoğrafçı Febus'un yanında çalışmak üzere işe girmiş, çalışma tekniğini dikkatle incelemiş ve fotoğrafçılık konusunda bilgisini geliştirmiştir. Bu arada gündüzleri Vefa Lisesi'nde okumuş, geceleri ise tülbentlere baskı yapmıştır. Fotoğrafçılıkta öğrendikleri babasını ve servetini kaybettikten sonra Sanayi-i Nefise Mektebi'ni bitirinceye kadar hayatını kazanmasını ve ailesini geçirmesini sağlamıştır.

Ondokuz yaşında, mimarî, resim, heykel gibi çeşitli bölümlerden oluşan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin mimarî bölümüne yazılmıştır. Daha önce imtihanı olmayan okula Koyunoğlu'nun girdiği 1908 yılında imtihan konmuş, resimden ve sanat tarihinden imtihan yapılmış, kazandığını okulun idare amiri Sadri Bey'den öğrenmiştir. Önemli hocalardan birisi ressam Alexandre Vallaury, diğeri daha sonra gelen ve okulda 34 yıl hocalık yapan Giulio Mongeri'dir. Sınıfta 38 Ermeni, bir Mısırlı ve Koyunoğlu olmak üzere 40 öğrenci vardır.

Koyunoğlu öğrencilik yılları boyunca çeşitli işlerde çalışmış, kazandığı para ile öğrenimini sürdürmüş, biriktirdiği para ile de Avrupa seyahatlerine giderek, müzeleri, sanat eserlerini incelemiştir. Bu yıllarda Osman Hamdi ve Halil Ethem Beyler kendisine para kazandıracak işler bularak yardımcı olmuşlardır. Örneğin İstanbul Belediye Başkanı olan Cemil Paşa zamanında, Sarayburnu Parkı'nın etrafına tahta perde yapılmasına karar verilmiş, Koyunoğlu önce parkın en ufak cephesinin tahta perdesini yapmış, sonra beğenilince hepsini tamamlamış ve bu işten kâr kalan 22 altın ile pergel takımı gibi ihtiyacı olan çeşitli malzemeleri almıştır. Mimar Mongeri de İstanbul'da Beyoğlu'nda Saint Antoine Kilisesi'ni yaparken öğrencisi Koyunoğlu'nu da yanına çağırmıştır.

Mimarlık eğitimi dışında çocukluk ve gençlik yıllarının en büyük tutkularından biri süslemecilik olmuştur. Akşamları eve dönerken sık sık Unkapanı'nda taşçılara giderek,

taş yontucularını izlemiş ve böylece en iyi taş yontucularının kimler olduğunu öğrenmiştir. Koyunoğlu, bu merakından dolayı eski mezarlıkları dolaşmış, beğendiği mezar taşlarının fotoğraflarını çekmiş, daha sonraki yıllarda da Türk mezarlık mimarisini incelemiş bir kişidir. Bir çok mezar taşının yazılarını yazmış, süsleme motiflerini çizmiş, ayrıca çeşmelerin resmini yapmıştır. Ziya Gökalp'in mezar taşının çizimi de ona aittir.

İskele kurmadan minare tepelerine çıkarak minare alemlerini yaldızlamak Koyunoğlu'nun gençliğindeki başka bir zevkidir. Minarelere tırmanarak altın varakla boyamış, bronzdan yapılmış alemlerin üzerine bir tür tutkal sürerek, sigara kağıdı inceliğinde altın varak yapıştırılmıştır. Koyunoğlu İstanbul'da Sultanahmet Camii ve Edirne'de Selimiye Camii'nin bir kaç minaresinin alemlerini yaldızlamıştır. Yıldızcılığı Sultan Hamid'in Yıldızcibaşısı Hafız Nuri Efendi'den, taş üzerine kurşun dökülünce çatlamaması için gerekli bilgiyi mimar Vallaury'nin yanında çalışan Haydarpaşa'daki Eski Tıbbiye Mektebi inşaatının taşcibaşısı Hacı Derviş'ten, renkli cam yapmayı ise Bursa'da Yeşil Cami Kayyumu olan alçı, minareci, mahyacı Mehmet Efendi lakapları ile anılan kişiden öğrenmiştir. Koyunoğlu Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğrenci iken heykel hocası Yervant Oskan Efendi'nin atölyesinde çalışmış ve bazı maketler yapmıştır. Onun bütün bu öğrendikleri daha sonraki yaşamında çok faydalı olmuştur. Ayrıca Alman eski eserler cemiyetinin Anadolu'da yaptıkları röleve çalışmalarında Halil Ethem Bey'in görevlendirdiği Koyunoğlu, bu röleve çalışmaları sırasında Türk eserlerini inceleme olanağını da bulmuştur.

Koyunoğlu Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğrenci iken İstanbul'da bir düğünde Atatürk ile tanışmasını "Bir arkadaşın düğününde aynı masaya oturduk. Ben Sanayi-i Nefise öğrencisi, o etrafında ilgi uyandıran pırıl pırıl bir kurmay yüzbaşı idi. O gece aynı evde kaldık ve kaynaştık. İkinci karşılaşmamız 1909 yılında Binbaşı ve Harekat Orduları Kurmay Başkanı olarak İstanbul'a geldiği zaman oldu." şeklinde anlatmıştır.

Bu öğrencilik yılları arasına savaş yılları girmiştir. Balkan Harbi (1912) ilan edildiğinde Koyunoğlu, Atina'da Erectium Mabedi'nin rölevesini almakta idi. Savaşın ilanı ile gönüllü olarak İşkodra'ya gitmiş, Balkan Savaşı'nda Bulgarlar hakkında idam emri çıkarmış, Duruç'da idama mahkum olmuş, ancak Hamidiye Zırhlısının bombardmanı sırasında idam sehbasından boynundaki ipi çıkararak İtalyan Konsolosluğu'na sığınmış, idamdan kurtulunca Brindizi'ye, sonra Napoli'ye giderek hamallık ve tayfalık yapmış, daha sonra İskenderiye'den kaçarak İstanbul'a dönmüştür. Bu arada okulda son bir proje imtihanı vardır. 1914 yılında onu verip, Salıpazarı'nda bir yazıhane açarak mimarlığa başlamıştır. Bundan bir iki ay sonra I. Dünya Savaşı başladığında askere alınmış, Balkan, Kafkas ve Galiciya gibi çeşitli cephelerde savaşmıştır. Kafkas cephesine yedek subay olarak gönderilen Koyunoğlu, daha sonra Erzurum'a geçmiş ve burada orduya kayakçı birlikler yetiştirmek için Türkiye'nin ilk kayak okulunu açmıştır. Dört sene Kafkas cephesinde, karlı dağlarda kayakçı olarak savaşa katılmış, Sarıkamış'da 30.000 kişiden 216 kişinin sağ kaldığı savaşta bulunmuştur. Koyunoğlu 1914 yılında Erzurum İttihat ve Terakki Klübü Binasını yapmıştır. Terhis olduktan sonra, Erzurum'da evlenmiş ve bazı işler yapmaya başlamıştır. 1916'da savaş sırasında kubbesi çöken Lala Paşa Camii'nin onarımını ve 1919'da kurulan Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin tabelasını Koyunoğlu yapmıştır. 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a giden Atatürk'ü Ilıca'da karşılayanlar arasında Koyunoğlu da vardır. O gece Atatürk Koyunoğlu'na, bir yıl sonra Ankara'ya gelmesini söylemiş,

Koyunoğlu, Atatürk'ün neden Ankara dediğini sonradan Ankara'da Meclis'in kurulması ve buranın başkent olması ile anlamıştır.

Erzurum Kongresi'nin yapıldığı yıllarda ailesi ile birlikte İstanbul'a dönmesinde, Kazım Karabekir'in bazı önemli bilgiler için onu İstanbul'a göndermesinin de rolü vardır. Döndüğünün üçüncü günü İngilizler tarafından tevkif edilmiş ve iki üç ay kadar hapis yattıktan sonra kefalet ile haptisten çıkarılmıştır. Bu olaydan sonra sabah, akşam imza vermeye başlamış ve Sanayi-i Nefise'den arkadaşı Ressam Baham Atamyan'ın yardımı ile Babıâli Camisinin karşısındaki bir gazete binasının bodrum katını tutarak "Yeraltı Fotoğrafhanesi" adı ile kendine bir dükkan açmış ve burada 18X24'lük makinesi ile, ucuz resim yaptığından çok kazanmıştır. Bu arada İstanbul'da ilk elektrik şirketinin (Silahtarağa fabrikası) albümünü hazırlamış ve bazı süsleme işleri de yapmıştır.

Koyunoğlu aynı zamanda Türkiye'nin ilk grekoromen güreşçisi ve boksörlerindendir. Bu yıllarda İstanbul'daki karışıklık nedeniyle o zaman poliste önemli bir amir olan Nevzat Tandoğan'ın yardımını alarak sahte bir hüviyet ile 1920 yılında Ankara'ya gelmiş ve kendisini istasyonda derme çatma bir binada Atatürk ile yemekte bulunduğunu ifade ederek Atatürk'ün "Hikmet, Biz Ankara'yı başkent olarak düşünüyoruz. Bana lazımsın, bizim toplantı yapacağımız bir yer yap." dediğini ve kendisini "Sarı Hikmet" olarak Fevzi ve İsmet Paşalara tanıttığını anlatmaktadır. Bundan sonra "Kolları sıvadım, sonradan I. Meclis adını alacak binayı iki ayda onararak, toplanılacak hale getirdim. Askeri meseleler için Keçiören'deki Meteoroloji Binasını onararak karargah haline getirdim" şeklinde bu yıllardaki çalışmalarını anlatmıştır. 1921 yılında Ulus'ta Taşhan'da bir odada kalmaya başlamıştır. Nafia Vekaleti (Bayındırlık Bakanlığı)'nın memur olması yönündeki tekliflerini kabul etmemiş, ancak Ankara Evkaf Vekaleti Fen Heyetinde serbest mimar olarak göreve başlamış ve burada Mimar Kemalettin ile birlikte çalışmışsa da çok kısa bir süre sonra ayrılmıştır. Bir daha hiç bir zaman memur olmayan Koyunoğlu, serbest çalışmanın bir sanatkar için daha verimli olacağına inanmıştır. 1923 yılında Ankara'da serbest mimar olarak yalnız Koyunoğlu görülmektedir. Ankara'da Yahudi Mahallesinde bir binada oturmaya başlayan Koyunoğlu, bir yandan da İstanbul'da İleri Gazetesi'nin foto muhabirliğini yapmış ve polis olaylarını yazmıştır.

"1923 Mayıs ayı sonlarında idi. Akşam, Keçiören'de bir evde, Gazi bana dönerek ve cebinden bir not çıkararak - Yeni kurulacak devletin ilk anıtı Dumlupınar'da yapılacak, adı da 'Şehit Asker Anıtı' olacak dedi ve notu bana uzattı. Emir gereğince Dumlupınar'a gittim. Bugünkü anıtı yaptım. Burada topraktan çıkan bir kol Türk Sancağı'nı dik tutuyordu. 1924 yılında kendileri tarafından anıt açıldı." şeklindeki ifadelerinden Dumlupınar'daki anıtın da Koyunoğlu'na ait olduğu anlaşılmaktadır.

Bu arada inşaat işlerini de sürdüren Koyunoğlu, Ankara'da yıpranmış bir binayı tamir ederek Evkaf-ı Beşeriyye Vekaleti olarak kullanılacak hale getirmiştir. Daha sonra Taşhan'ın tam karşısında ufak bir yazıhane açmış, inşaat işlerini artırarak sürdürmüştür. Koyunoğlu "O sırada Mimar Vedat Bey gelmiş Çankaya'da eski bir bağ evini köşk şekline sokuyordu. Mustafa Kemal'in emri ile o işi ben tamamladım. Bu küçük ev sonradan Cumhurbaşkanlığı Köşkü oldu." şeklinde Ankara'da yaptığı çalışmalardan söz etmiştir.

Koyunoğlu, Ankara yakınlarında Akköprü'de de üç tuğla ocağı yaptırmıştır. O zaman Ankara'da eski konaklarda, kullanılmakta olan iki santimetre kalınlığında el

yapımı tuğlalara uygun, tuğla yapımına Çankaya'nın arkasındaki Frenközü Köyü'nde başlamıştır. Koyunoğlu'nun İstanbul'dan arkadaşı olan mimar Veliddin, künk yapmak için bir makina getirmiş. fakat kullanılmamıştı. Öylece duran o makinaları getirerek, Akköprü'de karomozaik, künk, blok fabrikası kurmuş ve bu malzemeleri bundan sonra yaptığı binalarda kullanmıştır.

1925 yılında Ankara Etnografya Müzesi projesi kabul edilmiş, 1926 yılında açılan bir yarışmada ise Türk Ocağı Merkez Binası projesi ile birincilik kazanmıştır. Koyunoğlu burası ile ilgili anılarını şöyle anlatmaktadır. "Ankara'nın Namazgâh Tepesi'nde iki büyük kültür merkezinin yapılması görevi bana verilmişti. Bunlardan birisi Etnografya Müzesi, diğeri bugün Resim ve Heykel Müzesi olarak hizmet veren Türk Ocakları Merkez Binası idi. Tepeyi projelendirdim ve suluboya olarak iki binanın silüetini yaptım. Etnografya Müzesi'nin tamamlanmasından sonra Türk Ocağı Binası'na başladım." diyen Koyunoğlu'na Türk Ocakları Merkez Binası'nın tamamlanmasından sonra burada bir çalışma odası verilmişti. Akşamları buraya gelip, çalışıyor, Ankara'da yaptığı diğeri işleri takip ediyordu. Yanına akşamları sanat adamları, şairler gelir, onu teşvik ederlerdi. Bir seferinde, Ziya Gökalp geldiğinde eski Türk mezarları üzerine bir yazı yazıp, rölöveleri hazırlarken görünce "Eserlerini çok beğeniyorum, öldüğüm zaman benim taşımı da sen yap." demiştir. Vefatından sonra 14 Eylül 1926'da Türk Ocakları bir yazı ile Koyunoğlu'ndan Ziya Gökalp'in mezarını yapmasını istemiştir. Mermer lahit ve kitabe taşı Koyunoğlu yazıp çizmiş, işçiliğini de taşçı ustası Hüseyin Avni Efendi yapmıştır. Koyunoğlu bunların dışında aynı yıllarda bir çok resmi ve özel inşa işlerinde çalışmıştır.

Tayyare Cemiyeti'nin Bursa'da yaptırmak istediği Sinema ve Tiyatro Binası için açılan uluslararası proje yarışmasını kazanarak binayı yapmıştır. Koyunoğlu Bursa'da Çelik Palas Oteli'nin (1930-1932) müteahhitliğini yaptığı sırada, Türk Ocaklarının 1931'de kapatılmasından sonra Ankara'dan Bursa'ya geçmiştir.

1935'ten sonra İstanbul'a geçen Koyunoğlu, Galata'da Minerva Hanı'nda bir büro açmış ve inşaat işleri ile uğraşmaya başlamıştır. 63 yıllık bir mimarlık hayatından sonra Koyunoğlu, İstanbul'da sigorta eksperliği yapmış, ancak 82 yaşına kadar inşaat işlerinden uzaklaşmamıştır. Bu yaşından sonra hatıralarını yazarak, fotoğraf basarak uğraşına devam etmiştir.

1976 yılında Güzel Sanatlar Genel Müdürü Mehmet Özel, Türk Ocakları Merkez Binası'nda yapılacak restorasyonda fikir alabilmek amacı ile Koyunoğlu'nu Ankara'ya getirmiştir. Bu sırada Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ve eşi Emel Korutürk tarafından Çankaya Köşkü'nde kabul edilmiştir. Köşke giderken Koyunoğlu oldukça heyecanlandığından bahsetmiş, özellikle köşke girerken Atatürk'ün eşi Latife Hanım'ın arzusu ile kendisinin yapmış olduğu çeşmeyi görerek, daha çok duygulandığını ve eski anılarının canlandığını belirtmiştir.

Kültür Bakanlığı tarafından 2 Nisan 1980 tarihinde "Devlet Sanatçısı" olarak ve daha sonra 1981 yılında Devlet Başkanı Kenan Evren tarafından Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümü dolayısı ile mimarlık alanında "Atatürk Sanat Armağanı" ile ödüllendirilmiştir. Koyunoğlu'nun bu dopdolu yaşamı 27 Temmuz 1982 tarihinde son bulmuştur.

Koyunoğlu "Mimarimizi Avrupa'dan kopye etmemeli, kendi ananelerimizden çıkarmalıyız. Türk Milletinin her şeyinde tetkik olunacak hususlar vardır." düşüncesini

savunmuştur. Boş zamanlarında eski eserlerimizi incelemiş olan Koyunoğlu'nun Süleymaniye Camii'nden ilham aldığı bir çok husus olmuştur. Eskiye incelemek yenilik oluşturun görüşünde olan Koyunoğlu, "Modern mimarî lazım, ama kendi kültürümüze, kendi terbiyemize uygun olmak şartı ile" düşüncesindedir. Atatürk'ün de bunu savunduğunu, "Memleketin hususiyetini gösteren işler yapın" dediğini hatırlatan Koyunoğlu "Eski Türk Mimarîsi yalnız bir cephe mimarisidir" görüşünde olanların tam karşısındadır. Türk Mimarîsinin bütün dünyaya öncü olduğunu, bu mimarînin yalnız bir cami girişini süsleme olayı olmadığını Türk mimarîsinin akıl hastaneleri, imaretler, hamamlar, kervansaraylar, köprüler, medreseler, tabhaneler, barajlar, şehre su veren tesisatlar, çeşmeler, hanlar, saraylar, türbeler, mezarlar ve medeniyete yararlı bina ve tesisatlar gibi yüzlerce dalı olduğunu söylemiştir. Ona göre memlekette yeni bir inşaat, yeni bir mimarî çığır açmak doğru bir şeydir. Bütün dünya ileri doğru gitmektedir. Ama memleketin sevebileceği yeni bir Türk modern mimarîsi düşünölmelidir. Koyunoğlu Holzmeister gibi yabancı mimarların iyi birer mimar olabileceğini ama buna rağmen memleketin inkılabını kavrayarak, ona göre eser ortaya koyacak kişiler olmadığını savunmuş ve Ankara için "Bu şehri istiklal savaşının kahramanlarının sağladıklarını bilen, anlayan Türk sanatkarları yapmalıdır. Bu şehrin benliğini ancak Türk mimarları verebilir" şeklinde düşüncelerini gazetecilik yaptığı yıllarda Yedigün ve Hakimiyet-i Milliye Gazetelerinde yazmıştır. Ankara'nın imarı konusunda ise "Bu şehrin imarı için evvela mütehasşısalar getirilmeli, şehrin haritası yapılmalıdır. İmar haritası yapılmadan yapılan şeyler saçmadır" düşüncesini de gazetelerde yazmıştır. Bu görüşleri ile modern bir millî mimarîye ve şehirciliğe verdiği önemi de vurgulamıştır. O yıllarda devrin ileri gelenlerinin köşklerini ve bakanlık, müze, okul, otel gibi bir çok kamu binalarını yaparak, başta Ankara olmak üzere bir çok şehrin imarına büyük katkısı olmuştur.

Türk mimarîsinin güzel örnekleri olan evler ve yalılar hakkında da gazete ve dergilerde birçok yazılar yazmıştır. Özellikle Ankara evleri üzerine araştırmalar yapmış ve yayınlamıştır. Koyunoğlu'nun "muhtelif köy evleri üzerinde etüdler yapılmalıdır" düşüncesi kırsal alandaki mimarîye olan ilgisini de anlatmaktadır. "Kırsal alandaki konutlar köy halkının yaşantısına, bölgenin şartlarına göre planlanmalıdır" görüşündedir.

Koyunoğlu her şeyden önce mimarlığı bir sanat, mimarları da bir sanatkar olarak ele almıştır. Zaten serbest çalışmanın bir sanatkar için daha verimli olduğunu düşünerek, memur olmaması bu görüşünü kanıtlamaktadır.

94 yıllık bir yaşam deneyimine sahip olan Arif Hikmet Koyunoğlu Cumhuriyet'in ilk yıllarının en değerli mimarlarından. Mimarlığının yanı sıra; fotoğrafçı, süslemeci, alem ustası yani her türlü nakkaşlık, boyacılık, altın yaldız işini yapan bir sanatkar, ayrıca yazar, gazeteci, öğretmen ve sporcu olarak çok yönlü bir kişidir.

Koyunoğlu'nun bir önemli özelliği de mimarlık eğitimi görmesinin yanında inşaat işleri ile ilgili bir çok bilgiyi asıl ustalarından öğrenmiş olmasıdır. 19. yüzyıl sonlarına kadar usta-çırak ilişkisi içinde yetişen mimarlarımız artık 1882'de Sanayi-i Nefise Mektebi'nin mimarlık bölümü ile batılı anlamda okulda yetişmeye başlamışlardı. Koyunoğlu, okulda yetişmiş olmasının yanı sıra adeta usta-çırak geleneğini de devam ettirmiştir.

ESERLERİ:

RESMİ YAPILARI

- 1 - İttihat ve Terakkî Klübü Binası, Erzurum, 1914 (Koyunoğlu'nun ilk yapılarından olan bina bugün yıkılmıştır.)
- 2 - Çocuk Esirgeme Kurumu Binası (Himaye-i Etfal), Ankara, Ulus, 1921
- 3 - Etnografya Müzesi, Ankara, 1925-1926/27
- 4 - Devlet Resim ve Heykel Müzesi (Türk Ocağı Merkez Binası-Halkevi), Ankara, 1927-1930
- 5 - Gümrük ve Tekel Bakanlığı Binası, Ankara, 1927 (Millî Eğitim Bakanlığı olarak tasarlanmış, inşaat bitince Dışişleri Bakanlığı Binası olarak kullanılmış, bugün Kültür Bakanlığı tarafından kullanılmaktadır)
- 6 - Adliye binası, Ankara, Anafartalar 1925-1926
- 7 - Atatürk Orta ve İlkokul Binası, Ankara
- 8 - Divan-ı Muhasebet Binası, Ankara, (Koyunoğlu'nun müteahhitliğini yaptığı bu bina yıkılmıştır)
- 9 - Evkaf Numune Evleri, Ankara (Dört adettir ve yıkılmıştır)
- 10 - Çankaya Köşkü'nde Çeşme, Ankara
- 11 - Sinema ve Tiyatro Binası, Bursa, 1929-30
- 12 - Havaalanı Hangar ve Binaları, Eskişehir
- 13 - Şehit Asker Anıtı, Dumlupınar, 1924

SİVİL YAPILARI

- 1 - Ruşen Eşref Ünaydın Köşkü, Ankara, Çankaya, 1923 (Yıkılmıştır)
- 2 - Falih Rıfkı Atay Köşkü, Ankara, Kavaklıdere, 1923 (Yıkılmıştır)
- 3 - Celal Bayar Köşkü, Ankara, Atatürk Bulvarı
- 4 - Maraş Mebusu Mithat Alam Köşkü, Ankara, Kavaklıdere (İsrail Elçilik ikametgahı)
- 5 - Büyük Otel (Hasan Fehmi Ataç Apartmanı), Ankara, Ulus, 1920'ler
- 6 - Bir Apartman (Kıraevi), Işıklar Cad. Ankara, Ulus, 1930'lar
- 7 - Nafiz Bey Apartmanı, Işıklar Cad. Ankara, Ulus
- 8 - Recep Peker Evi, İstanbul, (Anıtlar ve Rölöve Bürosu Binası)
- 9 - Eczacı Hasan Bey Köşkü, İstanbul, Florya
- 10 - Bize Göre Apartmanı (İş Bankası eski müdürü Nejat Bey Apt), İstanbul, Maçka

- 11 – Rakım Enç Apartmanı (Yalı Apt), İstanbul, Bebek
- 12 – Sait Rıza Sevsoy Apartmanı, İstanbul, Büyükdere
- 13 – Billur Apartmanı (Deniz Kızı Eftelya Apartmanı), İstanbul, Talimhane
- 14 – Tütüncü İskender Bey Köşkü, İstanbul, Ortaköy
- 15 – Ev, Kabataş, Setüstü, İstanbul, (Parmakkapı)
- 16 – Avukat Hüsamettin Erduran Köşkü, İstanbul, İçerenköy
- 17 – Bir avukata ait yalı, İstanbul, İstinye, Yeniköy (Yıkılmıştır)
- 18 – Nişantaşı ve Sultanahmet'te bazı binalar
- 19 – Hasan Rıza Sevsoy evi, İzmir
- 20 – Müfide Okaya evi, İzmir
- 21 – Apolyont Gölü yakınlarındaki İkizce ve Karacaoba adlı iki göçmen köy evi, Bursa, Cumhuriyet'in kuruluş yılları
- 22 – Tütüncü Hekimzade köşk ve deposu, Tokat, Erbaa.

DİNİ YAPILARI

- 1 – Ziya Gökalp Mezarı, İstanbul
- 2 – Sultan Mahmut Türbesi, İstanbul
- 3 – Çarşı Camii, Eskişehir

YAPTIĞI ONARIMLAR

- 1 – Beylerbeyi Camii onarımı, İstanbul
- 2 – İstanbul Sultanahmet Camii ve Edirne Selimiye camilerinin bir kaç minaresinin alemlerinin yaldızlanması
- 3 – Hacı Bayram Şeyhi'ne ait bir binanın onarımı, Ankara
- 4 – I. Meclis Binası'nın onarımı, Ankara
- 5 – Keçiören Meteoroloji Binası'nın onarımı, Ankara
- 6 – Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'nin onarımı ve bektaşlılara misafirhane yapma işi, Nevşehir, Hacı Bektaş
- 7 – Bursa Yeşil Cami'nin zelzelede düşen mihrap üstü büyük alçı penceresini vitray hocası Mehmet Efendi ile iki ay çalışarak yerine koymuştur.
- 8 – Lala Paşa Camii kubbe onarımı, Erzurum, 1916
- 9 – Sadabad Kasrı Camii ve Binaları onarımı, İstanbul, Kağıthane
- 10 – Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı onarımı, İstanbul, Kanlıca
- 11 – Hüsamettin Erduran'a ait eski yalı onarımı, İstanbul, Yeniköy

BAZI MİMARLAR İLE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

1 - Koyunoğlu, öğrenciliğinin ilk yıllarında İstanbul, Beyoğlu'nda Saint Antoine Kilisesi yapılırken hocası Mimar G. Mongeri ile birlikte çalışmıştır.

2 - Mimarlığını G. Mongeri'nin yaptığı Ankara, Ulus'taki İş Bankası ve Ziraat Bankası Binalarının süslemelerini de Koyunoğlu yapmıştır.

3 - Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından memura verilmek üzere Ankara Ulus'ta yaptırılan yedi adet evin tasarımını Mimar Kemalettin Bey ile birlikte yapmıştır.

4 - Mimar Vedat Bey'in Çankaya'da yaptığı bağ evini (Cumhurbaşkanlığı Köşkü) tamamlamıştır.

5 - Koyunoğlu'nun birçok yapıda ve eski eser onarımında mimar Muzaffer Bey ile uzun yıllar beraber çalıştığından söz eden kaynaklar da vardır¹.

---

¹ Arif Hikmet Koyunoğlu'nun yaşamı hakkındaki bu bilgiler aşağıdaki kaynaklardan hazırlanmıştır.

- Mimar A.H. Koyunoğlu'nun şahsına gönderdiği mektuplar.
- ANONİM, "Meslekte 30 Yılıni Dolduranlar" MİMARLIK 4, 1974, s. 2.
- ANONİM, "Arif Hikmet Koyunoğlu ve Yaşamı" MİMARLIK 7, 1982, s. 5-7.
- ANONİM Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi, Tarihi Türk Ocağı Binası İnşaatına ve Onarımına Ait Anılar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü (Broşür)
- ASLANOĞLU İnci, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara 1980, s. 20, 77, 105-106.
- BAYDAR LEYLA, "1923-1950 Cumhuriyet Dönemi Ankara Konutlarında İç Mekan. Kurgusu "BİR BAŞKENTİN OLUŞUMU ANKARA (1923-1950), Ankara 1994, s. 50.
- BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, "Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile Bir Söyleşi" MİMARLIK 15, 1977, s. 8-16.
- CENGİZKAN ALİ, "Bir Başkent'in Yıkılışı" BİR BAŞKENTİN OLUŞUMU, ANKARA (1923-1950), Ankara 1994, s. 84.
- FIRAT İNCİ Nurcan, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Geleneksel Türk Mimarisine İmzasını Atan Devlet Sanatçısı Arif Hikmet Koyunoğlu" KÜLTÜR ve SANAT 8, 1990, s. 44-48.
- GÜRELİ Nail, "Bozkırda Bir Başkent Yükseliyor" YILLAR BOYU TARİH 10, 1981, s. 50-55.
- KIRDAR Sevim, "Hikmet Koyunoğlu ile Görüşme" MİLLİYET SANAT, 1980, s. 53-55.
- KOYUNOĞLU Hikmet, "Eski Türk Ocakları Merkez Binasının İnşaatına Ait Anılarım" KÜLTÜR VE SANAT 5, 1977, s. 147-152.
- KOYUNOĞLU Hikmet, "70 Sene Evvel Mimari Öğrenimi" MİMARLIK 1, 1981, s. 2-3.
- KOYUNOĞLU Hikmet, "En Dinç Mimardan Genç Mimarlara" MİMARLIK 1, 1981, s. 2.
- ÖZBAY Hasan, "Günümüz Gözüyle Erken Cumhuriyet Dönemi Yapıları "BİR BAŞKENTİN OLUŞUMU, ANKARA, (1923-1950), Ankara 1994, s. 76.
- SÖZEN Metin, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Ankara 1984, s. 39-41.
- SÖZEN Metin, TAPAN Mete, 50 Yılın Türk Mimarisi, İstanbul 1973, s. 102.
- SÖZEN Metin, DÜLGERLER Osman Nuri, "Mimar Muzaffer'in Konya Öğretmen Lisesi" ODTÜ MİMARLIK FAKÜLTESİ DERGİSİ 4, 1978, 1, s. 122.

VII - SONUÇ

I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin Ankara'daki seçkin örnekleri arasında sayılan Etnografya Müzesi ile Resim ve Heykel Müzesi binaları gerek fonksiyonları, gerekse mimari özellikleri açısından döneme damgasını vurmuş yapılardır.

Aynı tepede yer alan söz konusu yapılar, aynı dönemin ve aynı mimarın eseri olmaları nedeni ile bir takım ortak özellikleri de birlikte yansıtmaktadırlar. Her şeyden önce, her ikisi de fonksiyonları itibarıyla kültür ve sanata hizmet eden birer yapı olarak kullanılmaktadır.

Mimarî açıdan bakıldığında plan ve cephelerdeki simetri anlayışı her iki yapının en önemli özelliğidir. Etnografya Müzesi ile Resim ve Heykel Müzesi binalarının ön cephelerine önem verildiği, arka ve yan cephelerin daha az önemsendiği ve buna bağlı olarak ön cephede toplanan mimarî ve süsleme özelliklerine karşın yan ve arka cephelerin daha sade bırakıldığı görülmektedir. Dönem özelliğini yansıtan Osmanlı süslemelerinin bolca kullanıldığı bu yapılarda, hep ulusal mimarlık anlayışına uygun biçimlemelere yer verilmiştir. Ortadan verilen merdivenli giriş ve bunun dışarı taşırılması, kat ayrımlarının bir kaç sıra silme ile belirlenmesi, ön cephe duvarının yukarı doğru taşırılarak taçlandırılması, rumî ve palmetlerle yapılan süslemeler her iki yapıda da görülen ortak özelliklerdir.

Etnografya Müzesi'nin kubbesi ilk bakışta iki yapı arasında bir farklılık yaratmaktadır. Ayrıca Etnografya Müzesi'nin tek katlı, Resim ve Heykel Müzesi'nin çok katlı olması ayrıca Resim ve Heykel Müzesi'nin plân açısından diğerinden daha karmaşık bir plâna sahip olması bazı farklılıkları ortaya koyuyorsa da mimari ve süslemedeki üslup açısından bir çok ortak noktada birleşmektedirler.

Etnografya Müzesi ile Resim ve Heykel Müzeleri bugün de yapılış amaçlarına uygun bir biçimde kullanılarak Ankara'nın önemli kültür ve sanat merkezlerini oluşturmaktadırlar.

KAYNAKÇA

AKGÜN Nejat, Burası Ankara, Ankara 1996.

AKSOY Osman; "Ankara Etnografya Müzesi" SANAT DÜNYAMIZ, 6, 1979, sayı: 16 s. 28-29.

ANONİM, "Reis-i Cumhur Hazretlerinin Türk Ocakları Merkez Binasını Teşrifleri" TÜRK YURDU 23-217, 1929, s. 17.

ANONİM, "Türk Ocakları Merkezi Binası" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 79-81

ANONİM, "Ankara'da Türk Ocağı Tiyatrosunun Küşat Resmi" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 87.

ANONİM, "Ocağın Yeni Merkezindeki Faaliyetler" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 88-93.

ANONİM, "Ocak Tiyatrosunun Açılma Merasimi" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 8.

ANONİM, "Türk Ocakları Merkez Binası'nın Açılmasında" TÜRK YURDU 4-24, 1930, s. 1-14.

ANONİM, "Die Vokshaeueser" LA TURQUIE KEMALISTE

ANONİM, Cumhuriyet'in 50. Yılında Ankara (İl Yılığ), Ankara 1973

ANONİM, "50 Yılda Türk Müzeciliği" KÜLTÜR VE SANAT 2, 1973, s. 10.

ANONİM, Atatürk ve Cumhuriyet Sergisi, TTK, Ankara 1973.

ANONİM, "Meslekte 30 Yılını Dolduranlar" MİMARLIK 4, 1974, s. 2.

ANONİM, "Çıktık Açık Alınla On Yılda Her Savaştan" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 9-10.

ANONİM, "Bir Başkent Yaratılıyor" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 19.

ANONİM, "Ankara'nın Taşına Bak" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 21-22.

ANONİM, "1923 Ve Öncesi Ankara" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 23-25.

ANONİM, "Yoklar Kenti" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 25.

- ANONİM, "Spekülasyon ve Sıtma" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 25.
- ANONİM, "İnşaat Başlıyor" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 28-29.
- ANONİM, "Ve Binalar Yükseltiyor" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 31.
- ANONİM, "Yoklar Şehrinden Başkente" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, S. 33.
- ANONİM, "Koç Anlatıyor" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 35.
- ANONİM, "1925'de Ankara İtfaiyesi" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 36.
- ANONİM, "Ağaç" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, S. 38.
- ANONİM, "Telefon" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 39.
- ANONİM, "Elektrik" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 39.
- ANONİM, "Jansen Planı" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 41.
- ANONİM, "TBMM - CHP-Ankara Palas Üçgeni" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 43.
- ANONİM, "Taşhan'dan Ulus'a" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 47.
- ANONİM, "Bir Anıtın Öyküsü" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 48.
- ANONİM, "Eski Ankara'da Eğlence Hayatı" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 80.
- ANONİM "Halkevlerinin Kuruluşu" 50 YILLIK YAŞANTIMIZ I, 1975, s. 216.
- ANONİM, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi, Tarihi Türk Ocağı Binası İnşaatına ve Onarımına Ait Anılar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü (Broşür)
- ANONİM, "Arif Hikmet Koyunoğlu ve Yaşamı" MİMARLIK 7, 1982, S. 5-7.
- ANONİM, Bir Zamanlar Ankara, Ankara 1993.
- ANONİM, Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi Kataloğu, Ankara 1994.
- ANONİM, "Cumhuriyet'in İlk Operası Sahnede" HÜRRİYET GAZETESİ 28 Mart 1998, s. 19.
- ANONİM, Cumhuriyet Dönemi (1927-1938) Ankara'da Atatürk Anıt ve Heykelleri, Ankara 1998.
- ARIK Remzi Oğuz, Türk Müzeciliğine Bir Bakış, İstanbul 1953.
- ASIM Mehmet, "Yeni Türk Ocağı Binası" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 84-86.
- ASLANAPA Oktay, Türk ve İslam Sanatı, İstanbul 1973.
- ASLANOĞLU İnci, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara, 1980.
- ASLANOĞLU İnci, "1930'lar Türk Mimarlığında Batı Etkileri" BEDRETTİN CÖMERT'E ARMAĞAN, Ankara 1980, s. 549-560.

- ASLANOĞLU İnci, "Birinci ve İkinci Milli Mimarlık Akımları Üzerine Düşünceler" MİMARİDE TÜRK MİLLİ ÜSLÛBU SEMİNERİ, İstanbul 11-12 Haziran 1984, s. 41-51.
- ATAY Falih Rıfkı, Çankaya 1918-1938, İstanbul 1969.
- ATAY Falih Rıfkı, "Ankara" HAKİMİYET-İ MİLLİYE 29 Birinci Teşrin 1933.
- BAŞKAN Çığdem, "Atatürk'ün Emri İle Açılan Ankara Etnografya Müzesi" KÜLTÜR VE SANAT 11, 1991, s. 75-78.
- BAŞKAN Seyfi, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul 1989.
- BAYDAR Leyla, "1923-1950 Cumhuriyet Dönemi Ankara Konutlarında İç Mekan Kurgusu" BİR BAŞKENTİN OLUŞUMU, ANKARA (1923-1950)", Ankara 1994, s. 46-51.
- BİRKAN Güven, PEHLİVANLI Selçuk, "Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu İle Bir Söyleşi" MİMARLIK 15, 1977, s. 8-16.
- CENGİZKAN Ali, "Bir Başkent'in Yıkılışı" BİR BAŞKENTİN OLUŞUMU, ANKARA (1923-1950), Ankara 1994, s. 84-89.
- CEZZAR Mustafa, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, İstanbul 1971.
- ELDEM Sedat Hakkı, "Milli ve Yerli Mimari Davamız" MİMARLIK 4, 1944, s. 2-8.
- EYİCE Semavi, Ankara'nın Eski Bir Resmi, Ankara 1973.
- EYİCE Semavi, Atatürk ve Pietro Canonica, İstanbul, 1986.
- FIRAT İNCİ Nurcan, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Geleneksel Türk Mimarisine İmzasını Atan Devlet Sanatçısı Arif Hikmet Koyunoğlu" KÜLTÜR VE SANAT 8, 1990, s. 44-48.
- GÜLEKLİ Nurettin Can, Ankara - Tarih, Arkeoloji, Ankara 1948.
- GÜLEKLİ Nurettin Can, Ankara Rehberi, İstanbul 1949.
- GÜRÇAY Hikmet, "Ankara Etnografya Müzesi" ÖNASYA 4, 1968, s. 1-2.
- GÜRELİ NAIL, "Bozkırda Bir Başkent Yükseliyor" YILLAR BOYU TARİH 10, 1981, s. 50-55.
- HAŞİM Ahmet, "Türk Ocağı" TÜRK YURDU 17-18, 1929, s. 65-66.
- KANDEMİR S., Ankara Vilayeti, Ankara 1932.
- KINAYTÜRK Hamit, "Ankara Resim ve Heykel Müzesi Görkemli Bir Törenle Açıldı" SANAT ÇEVRESİ 9, 1980, s. 18-19.
- KIRDAR Sevim, "Hikmet Koyunoğlu İle Görüşme" MİLLİYET SANAT 1980, s. 53-55.
- KOŞAY H. Zübeyr, Etnografya Müzesi Kılavuzu, İstanbul 1963.
- KOŞAY H. Zübeyr, Makale ve İncelemeler, Ankara 1974.

KOYUNOĞLU Hikmet, "Eski Türk Ocakları Merkez Binasının İnşaatına Ait Anılarım" KÜLTÜR VE SANAT 5, 1977, s. 147-152.

KOYUNOĞLU Hikmet, "En Dinç Mimardan, Genç Mimarlara" MİMARLIK I, 1981, s. 2.

KOYUNOĞLU Hikmet, "70 Sene Evvel Mimari Öğrenimi" MİMARLIK I, 1981, s. 2-3.

KUBAN Doğan, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul 1954.

KURAN ABDULLAH, "XX. Yüzyılda Batı Mimarisi İle Türk Mimarisinin Gelişmesi Hususunda Mukayeseli Bir Çalışma" TÜRK SANATI TARİHİ ARAŞTIRMA VE İNCELEMELERİ I, İstanbul 1963, s. 415-422.

Kültür Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Kayıtları

Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'nun şahsıma gönderdiği mektuplar.

MÜDERRİSOĞLU Alptekin, *Kurtuluş Savaşında Ankara*, Ankara 1993.

ÖNDER Mehmet, *Atatürk Evleri ve Atatürk Müzeleri*, Ankara 1970.

ÖNDER MEHMET, *The Museums Of Turkey*, Ankara 1977.

ÖZBAY Hasan, "Günümüz Gözüyle Erken Cumhuriyet Dönemi Yapıları", BİR BAŞKENTİN OLUŞUMU ANKARA (1923-1950), Ankara 1994, s. 71-78.

SEFA İsmail, "Yeni Türk Ocağı" TÜRK YURDU 4, 1930, s. 82-83.

SÖNMEZ Neslihan, "Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu İle Bir Söyleşi" TAÇ 1, 1986, 2, s. 74-77.

SÖZEN Metin vd., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975.

SÖZEN Metin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı*, Ankara 1984.

SÖZEN Metin, "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimarları" MİMARİDE TÜRK MİLLİ ÜSLÛBU, İstanbul, 11-12 Haziran 1984, s. 35-39.

SÖZEN Metin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi*, Ankara 1996.

SÖZEN Metin, TAPAN Mete, *50 Yılın Türk Mimarisi*, Ankara 1973.

TAYLAK Muammer, *Etnografya'dan Anıtkabir'e*, Ankara 1998.

TURANİ Adnan, *Dünya Sanat Tarihi*, Ankara 1979.

UZUNÇARŞILI İbrahim Hakkı, *Osmanlı Tarihi I*, Ankara 1972.

ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, *Cumhuriyet'le Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları*, Ankara 1973.

YAVUZ Yıldırım, *Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara 1981.

YAVUZ Yıldırım, "Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Mimari Biçim Endişesi" MİMARLIK 10, 1973, s. 26-44.

YAVUZ Yıldırım, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Ulusal Mimarî Üzerindeki Batı Etkileri (1908-1918)" ODTÜ MİMARLIK FAKÜLTESİ DERGİSİ 2 1976, 1, s. 9-34.

YAVUZ Yıldırım, "Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi" BOYUT 1982, s. 28-32.

YAVUZ Yıldırım, "Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Mimarisi," ANKARA KONUŞMALARI, Ankara 1992, s. 96-107.

1999 BD 3640

98. 06. Y. 0001 - 2188

14 Ekim 1999

DEVLET NÜSHASI

21 Temmuz 1999

NURCAN İNCİ FIRAT :

Hacettepe Üniversitesi,
Sosyal ve İdari Bilimler
Fakültesi, Sanat Tarihi
Bölümü'nden 1982 yılında
mezun olan Nurcan İNCİ
FIRAT, 1985 yılında aynı
üniversiteden bilim
uzmanlığı (master)
unvanını, 1997 yılında
Ankara Üniversitesi, Dil ve
Tarih Coğrafya Fakültesi,
Sanat Tarihi Bölümü'nden
doktor unvanını almıştır.
1983 yılında eski eser
araştırmacısı olarak göreve
başladığı Vakıflar Genel
Müdürlüğü, Abide ve Yapı
İşleri Daire Başkanlığı'nda
vakıf eski eserlerin tespit,
tescil ve restorasyonu
üzerine yaptığı çalışmalara
uzman olarak bugün de
devam etmektedir.
Çeşitli yayın organlarında
çıkışmış bazı makaleleri
mevcuttur.

Bazı Yayınları :

- Nurcan İNCİ, "18.
Yüzyılda İstanbul
Camilerine Batı Etkisi ile
Gelen Yenilikler"
VAKIFLAR DERGİSİ,
XIX, Ankara 1985, s: 223 –
236
- Nurcan İNCİ FIRAT,
"Yemeni Denen Yazma
Başörtülerimiz" KÜLTÜR
VE SANAT, 4, 1989, s:
79-82
- Nurcan İNCİ FIRAT,
"Yemeni Type Head
Coverings "NEW SPOT,
Ankara 17 April 1990, p:8
- Nurcan İNCİ FIRAT,
"Kervansaray ve Hanların
Otel Olarak
Değerlendirilmesi"
KÜLTÜR VE SANAT, 7,
1990, s: 46 – 52
- Nurcan İNCİ FIRAT,
"Cumhuriyet'in İlk
Yıllarında Geleneksel Türk
Mimarisi'ne İmzasını Atan
Devlet Sanatçısı Arif
Hikmet Koyunoğlu"
KÜLTÜR VE SANAT, 8,
1990, s: 44-48
- Dr. Nurcan İNCİ FIRAT,
"Ankara Ulus'ta Cumhuriyet
Dönemi Mimarisinden Bir
Örnek "VAKIF VE
KÜLTÜR, 1/3, 1998, s:
12-14

K - 182 - 999 - B - 03640 - 000

J07999203640003

ISBN 975-17-2037-0

9 789751 720375

2.800.000.-TL.